

FÖLDRAJZI KÖZLEMÉNYEK

XLVIII. KÖTET.

1920.

1—5. FÜZET.

† LÓCZY LAJOS.

Lóczy Lóczy Lajos, a Magyar Földrajzi Társaság tiszteletbeli elnöke, kezdettől fogva legerősebb oszlopa és legnagyobb ékessége 1920. május hó 13.-án Balatonfüreden elhunyt. Fájdalmunkban elkeseredve tesszük le a tollat. Most, amikor az Ő akaratára, az Ő tetterejére, az Ő tudására éppen a legnagyobb szükség lenne, amikor az összeomlott haza füstölgő romjain, zokogó lélekkel kezdjük összeszedni, ami megmaradt, hogy újra építsük a hazát, most halvatlott le az Ő ereje s most szállt lelke abba a tiszta világba, ahol nincs hazugság, nincs gonoszság. Magunkra hagyott bennünket. Sírja ott domborodik koszorúkkal ellepve a balatonarácsi temetőben, azon a szép helyen, amelyet már életében kijelölt nyugovónak. Bizonyos, hogy szomorú végzetét siettette hazánk szörnyű sorsának látványa. Mit tegyünk nélküle? Fogadjuk meg, hogy azt a temérdek okulást és tudást, amit rövid élete folytán örökségül ránk hagyott s annak a hatalmas tetterőnek buzdító példáját, az ő feledhetetlen egyéniségének egész varázsát, mind, mind föl fogjuk használni, hogy újra építsük sírja fölött a hazát, mert amilyen nemes lelke és színtisztán magyarul érző szíve volt, az nem nyugszik meg addig igazán, amíg megint ott nem futnak országunk határai azokon a rajongva szeretett bérceken, amelyeken oly lelkesedéssel szolgált a tudományt és a hazát!

Lóczy Lajos! nagy mesterünk! Lelked nyugodjon meg, föl-építjük újra ezt a szent hazát s neved a legnagyobbak Pantheon-jában az integráns Magyarország ékessége lesz!

464/1920

A szerkesztő előszava.

A Földrajzi Közlemények eddigi érdemes szerkesztői hosszú, küzdelmes, de eredményes munka után megváltak a szerkesztőségtől. Érdemes munkálkodásuk épen arra az időre jutott, amikor a háború nyomora minden tudományos folyóiratunknak többé-kevésbé szárnyát szegte. Hálás köszönet illeti meg tehát őket, hogy folyóiratunk magas színvonalát mégis sikerült fenntartaniuk. Most engemet szólított a kötelesség a szerkesztői munkához. Tisztában vagyok vele, hogy ennek elvállalása a jelenlegi még szomorúbb viszonyok között igen hálátlan feladat. De bízom abban, hogy tagtársaink, a magyar ember természete szerint, akkor legenergikusabb munkások, amikor nyomás alatt szenvednek, amikor küzdelemmel jár minden kis lépés: tagtársaink is segítségünkre sietnek s egyúttal elnézők lesznek, ha a Földrajzi Közlemények kiállítása és gazdagsága nem lesz olyan, mint valaha volt. Bízunk abban is, hogy a magyar közönséget az elmúlt rettenetes katasztrófa megtanította arra, hogy a tudomány, különösen a földrajz hirdetése belföldön, de még inkább külföldön: életbevágó föladatunk! Országunk tragédiájának oka tisztán az volt, hogy nem ismertek bennünket. Kötelességünk ezen segíteni!

A szerkesztő.

Dr. lóczy LÓCZY LAJOS

Elnöki megnyitó

A Magyar Földrajzi Társaság 1920. május 20.-án tartott közgyűlésén.

Tisztelt közgyűlés!

Elszomorodott szívvel kell megnyitnom ezt a közgyűlést. Nem a politikai helyzet, nem hazánk leromlása facsar most könnyeket szemembe, mert hazánk csak beteg, de a krízisen már túl van s szent meggyőződése, hogy most már emelkedni fogunk, emelkedni egészen a teljes integritásig, a gazdasági egyensúlyig s a szent magyar haza igazi nagysága felé. Nem! A mostani helyzet nem csüggeszt el; szenvedünk, de sokkal szebb, sokkal nagyobb jövő vár reánk.

Pótolhatatlan veszteséget kell bejelentenem közgyűlésünknek. Lóczy Lajos, a mi Lóczynk, a mi mesterünk, a mi vezérünk ott pihen a gyönyörű Balaton partján, az arácsi temetőben. A koszorúk tömege lepi el sírját, körülötte most zöldülnek a lombok, a csendes balatoni reggeleken madárdal zeng békés pihenője fölött. Oda tekint le a Tamáshegy mosolygó lejtője, amarra pedig végiglátni a Balaton csendes tükrén, mintha lehelet finoman kobaltszínűre festett keretben feküdnék. Ez a véghetetlenül nyugodalmas, csöndes környezet annyira illik most ahoz az örök nyugalomhoz, amelyben fáradt, megtörött teste végre pihenőre talált.

Ott járt Ázsia égbenyúló hegyóriásai közt. Rohanó hegyi folyam mennydörög alatt, súlyos viharfelhők omlanak keresztül a havas csúcsokon s Lóczy ott küzd a sziklapárákányokon az elemek dühével. Mi hajtja? Mi kergeti? A tudomány szenvedélyes szeretete, a lángelmének az az örülete, amely nem ismer testi fáradságot, nem ismer anyagias célt, csak a tudásvágy kergeti, mint annyi más társát a tudomány vértanúi közt.

A tibeti magas pusztákon farkasordító hidegben, félig lefagyott ujjakkal töri a követ, hogy megismerje a hegy szerkezetét. Néhány sor lesz majd könyvében, de világot vet óriási területek szerkezetére. Küzködik gyűlölködő, ellenséges khinai csöcselékkel, mássza Erdély bérceit szakadó esőben, ott hajózik ingatag csónakjával a háborgó Balatonon; gyűjti a köveket pokoli hőségben a kopár, napégette hegyoldalon. Nincs pihenése, nincs nyugalma. Ha a téli munka szobára kényszeríti, éjjelt is nappallá tesz, hogy a nyáron gyűjtött eredményeket rendszerezze, hogy újabb munkát szervezzen, oktasson, tanítson, irányítson.

Viharos tengerekről, szélmarta sivatagokról, glecservájta hegy-óriásokról ime most megérkezett a Balaton partjára. Magam is bejártam nagyvilágot, láttam hegyóriásokat, glecsereket, sarkvidéki jégtakarót, forró égövi őserdőt, napsugárban izzó oázis pálmalombjaít, egyhangú szibériai fenyőerdőt; láttam hullámverte tengerparti sziklafalakat, határeláthatatlan füves pusztákat, dühöngő vulkánt és nyüzsgő világvárost: de semmiféle tájkép sem tudta lelkemben azt a harmónikus nyugalmat földidézni, mint a Balaton vidéke. Nincs rajta semmi nagyszerű, semmi félelmetes. Szelíd, enyhe, bájos világ ez, rég lezajlott geológiai forradalmak repkényfutotta romjai, történelmi viharoktól védett, csendes öböl. Ide mintha még a természet erői is pihenni járnának. Itt pihen a mi nyughatatlan, a mi fáradhatatlan vezérünk és mesterünk.

A magyar földrajzi tudománynak kimondhatatlan vesztesége Lóczy Lajos. Igaz, hogy egész könyvtárat tesznek ki könyvei, értékezései, birtokomban van egy egész emberöltő értékes levélsorozata tőle, de minden tanítványa akkor tanult tőle legtöbbet, amikor együtt voltunk künn a munka mezején s közvetlenül láthattuk munkálkodását, tanulmányait. Idehaza a tudományos munka irányításában, szervezésében volt felülmúlhatatlan. A mi Társaságunk Balaton-Bizottságának megalakulásakor sajnálkozó mosolygással hallották tőle, hogy a Balaton tanulmányozására és a tanulmányok eredményeinek közlésére mintegy 5000 forint volna szükséges. Ennyit magyar tudományos munkára nem lehet megszerezni. És ime, ma a Balaton-Bizottság kitűzött céljára már több, mint háromszázezer koronát költött! A Földtani Intézetben az ő vezetése alatt sokkal több publikáció jelent meg, mint azelőtt, s geológus barátainak rokonszenves és csak a tiszta tudományért lelkesülő támogatása és együttértéke olyan pezsgő munkálkodást hozott létre, hogy valóságos fénykora fejlődött ki ennek az intézménynek.

Ezért a nagy munkabírásiért, páratlan lelkesedésért pótolhatatlan veszteség nekünk Lóczy halála. Minden intézmény közül talán éppen Társaságunkat érte ezzel a legnagyobb csapás. Emlékének még méltóan fogunk aldozni s mindenekeelőtt megindítjuk a gyűjtést Budapesten és Balatonfüreden felállítandó ércszobrának és méltó síremlékének alapja javára.

Nincs köztünk tehát a mester. Nincs, aki helyeslő fejbólintással nyugtatna meg és bátorítana, hogy helyes úton járunk, vagy hogy jóakarató bírálatával a helyes útra térítsen, ha tévedtünk. Nem csoda, ha félénkebb lesz a hangom, óvatosabb a szavam és bátortala-

nabb a beszédem. Bocsássanak meg elfogultságomért, atyai meszterünkért zokog a lelkem!

S éppen ilyen súlyos, nehéz küzdelmek közepette hagyott itt bennünket. Ezredéves országunk nagy részén zsiványok, martalócok osztozkodtak; a nem győztes, hanem játék-nyertes hatalmak elfogult, ellenséges indulattal típornak össze bennünket. Minden tettükből, minden cselekedetükből kiviláglik, hogy nem ismernek bennünket. Száz esztendeje már annak, hogy nemzetiségeink gyalázkodó hangon feketítenek be bennünket s a rágalmak özönével szemben a velünk szövetséges Ausztria kormányzó hatalmai nem hogy védelmünkre siettek volna, hanem ellenkezőleg, a gonoszokat biztatták, hogy minket gyöngíthessenek és annál jobban kiuzsorázhassanak. A mi nagy múltú történelmünket irigylve, a mi szép fejlődésünkre féltékenyen, segítettek világga kürtölni, hogy mi barbárok, műveletlen, balkáni népek vagyunk s nemzetiségeinket otrombán elnyomjuk.

És mi? Nem tettünk ez ellen semmit. Ezeréves határainkon belül olyan biztonságban éreztük magunkat, hogy még csak gondolni sem mertük volna, hogy valaha ebből az országból egy darabkát is el lehetne venni. Ahelyett, hogy rémülten siettünk volna az aknamunka megszüntetésére, a millenáris határok védelmére, hogy se éjjelünk, se nappalunk; ahelyett, hogy a kétségbeesett ember erőszakosságával rohantunk volna menteni s a titokban lappangó tüzeket elfojtani, személyes gyűlölködésben, kicsinyes torzsalkodásokban vesztegettük az időt, míg végre az aknák fölrobbantak, a ház fejünk fölött lángba borult s most sírva nézünk fényes multunkra az üszkös romok közül.

A Magyar Földrajzi Társaságot azonban nem érheti vád. Mi nem egyszer, de százszor is fordultunk kormányunkhoz, hatóságainkhoz, tőkéseinkhez, hogy segítsenek nagy munkánkban, a külföldön helyesen megismertetni Magyarországot s eloszlatni a hazugságoknak azt a tengerét, amely körülöszöli ezt a szép hazát. Amerikai iskolákban a nemzetiségi gyerekek olyan tankönyvekből tanultak, amelyekben Románia a Tiszaig terjed. Ilyen könyveket forgattak Oláhországban is, ilyen térképeket terjesztettek mindenfelé a tudományos világban is.

Csak a háború folyamán ébredtek rá az emberek, hogy bizony még szövetségeseinknek, a németeknek is rettentő téves és rossz fogalmaik voltak Magyarországról. Akkor azután, különösen Lóczy Lajos buzgólkodására, megjelent a Magyar Szent Korona országai-

nak leírása, de bizony már teljesen elkésve. Ha mindjárt akkor, amikor Lóczy Lajos és Havass Rezső megindították az akciót, hallgatott volna ránk a kormány, bizonyosan nagyon sok másként történt volna, nagyon sok balvéleményt eloszlathattunk volna s tengernyi hazugságot tettünk volna ártalmatlanná. De külügyi tájékozottságunk egyenlő volt a nullával, pórázon vezettek bennünket, vakon, s nem ismertük, sőt el sem tudtuk képzelni a veszedelmet, amelyben Szent-István birodalma forog.

Hogy hazánkban a művelt nép nem volt kellőleg tájékoztatva a külföldi dolgok, a minket fenyegető veszedelem iránt, annak megint nem társaságunk az oka. Mi, szerény eszközeinkkel mindent elkövettünk, hogy az ismereteket terjesszük, de nem pártoltak bennünket. Nagy, hatalmas intézménynek kellett volna a Földrajzi Társaságnak lennie, hogy fényesen kiállított, olcsón árusított, népszerű füzetekben ismertesse hazánkat a külföld népeivel s szép és értékes kiadványokban a külföldi tudományos világot. Szépen kiállított, buzgón terjesztett folyóirattal kellett volna a magyar népet a külföld felől tájékoztatnunk, a veszedelemre folytonosan figyelmeztetnünk s mindenkinek tudatába beleönteni, hogy csakis nemzeti öntudattal fölfegyverkezve védekezhetünk külső és belső ellenségeink ellen.

Nagyon jól emlékszem, hogy hányszor mosolyogtak veszedelmet hirdető szavaimon. Amikor a magyar erkölcsöket aláásó, destruktívus munkálkodás ellen szoltam, amikor irodalmunk, képzőművészetünk, hírlapirodalmunk és közéletünk elaljasodását ostoroztam, amikor Erdély koronázatlan kis királyaival szemben a helyes politikát, a gazdasági és kulturális megerősödés politikáját hirdetem: akkor előkelő helyekről kaptam gúnyos megjegyzéseket. Hogy föllázadt a lelkem, amikor bulvárlapok mosdatlan kezű firkászai lerántották Benczúr művészetét s egekig magasztalták azt az irányt, amely újat alkotni nem tudott, de a régieknek minden hagyományát tökéletesen el tudta pusztítani; azt az irányt, amelynek művészei nem állották saját szülőiket lefesteni a halálos ágyon s a minden tradícióval, a perspektívával, anyagszerűséggel és ízléssel szakított mázolásukat még ki is állították közszemlére. Hogy föllázadt a lelkem, amikor valamelyik hasonló reménybeli népbiztos folyósszemű öregnek nevezte érdemekben megöszült nagyjainkat; amikor futuristák, nyolcasok, holnaposok, holnaputánosok, sőt máhozegyhésesek döntögették a magyar kultúra ezeréves falait. Hogy felháborodott a lelkem, amikor akadiak izgága hajlamú tudó-

sok is, akik egy állatkertet sem tudtak eligazgatni s egész ország kormányzására lelkiismeretlenül vállalkoztak s aztán országrészeket szolgáltatnak martalócok körme közé.

Oh milyen régen jajgatott a lelkem mélyén az a fájdalom, hogy nincs módod odakiáltani, hogy mindenki meghallja: ébredj magyar! fölgújtják a házat a fejed fölött! . . .

És Társaságunk is le volt láncolva. Az anyagi eszközök hiánya, az érdeklődés hiánya, a kényelemszeretet, a nemtörődömség ólomsúllyal nehezdedek működésünkre. Tagtársaink nagy részének igazán buzgó törekvései elé gátat szabott a „nincs.” Bezzeg volt a Galilei-körnek, meg a többi romboló gondolatvilágú egyesülésnek!

Ennek tovább így mennie nem szabad. Társaságunknak meg kell erősödnie, hogy teljesítse a reááháramló köteleességeket. Kötelessége a földrajz tudományának önálló művelését a legmagasabb fokon elősegíteni s végre tudományos magyar geográfiai irodalmat teremteni, hogy tudják már egyszer hazánkban, mi az a földrajz? Tanulják meg már, hogy földrajz csak egy van, az a tudomány, amelynek kötelessége a Földet tanulmányozni és leírni minden vonatkozásában, minden megvilágításban. Nincs külön „ember földrajz”, „politikai földrajz”, „történelmi földrajz” stb. Csak egyetlen egy földrajz van, úgy mint egyetlen egy történelem, amelynek különböző részei vannak. És a földrajz is akkor teljesíti igazán tudós hivatását, ha valóban egyetemes földrajz, a Földet minden tekintetben egyformán ismerteti. Ezért kell társaságunknak arra törekednie, hogy igazi, tudományos földrajzi irodalmat teremtsen, mert ezen a téren még csak a kezdeten vagyunk. De roppant nehéz lett volna földrajzi tudományos irodalmat teremtenünk, amikor az Akadémián a földrajzi irodalomnak nincs organuma, sőt a M. Földrajzi Társaságnak sincs, mert a Földrajzi Közleményekbe igazán elvont, tudós cikkeket csak helyvel-közzel lehetett leadni, különben a Társaság tagjai méltán felzúdulhattak volna, hisz legnagyobb részük nem tudós, hanem dilettáns.

Társaságunk kötelessége hazánkban a földrajzi ismereteket népszerűsíteni. Az igazi földrajzi tudás megkiméli a nemzetet sok megpróbáltatástól s fölfegyverzi az igazi honvédelemre. De ne gondoljuk, hogy olyan földrajzi ismereteket akarunk tanítani, terjesztetni, mint amilyeneket tankönyveink legnagyobb része hirdet: száraz statisztikai és történelmi adatokat, néhány édeskés megjegyzéssel fölfűszerezve. Oh nem! A földrajzi ismeretek valóságos filozofikus összefoglalását nyújtják a Földről tudottaknak s a legne-

nesebb emberi gondolkozásra serkentenek. Aki az igazi földrajzot megismeri, az mindenesetre ezt fogja a legszebb tudománynak tartani.

De hogyan lehet a földrajzi ismereteket terjeszteni, amikor nincs népszerű folyóiratunk s nincsenek népszerű földrajzi kézikönyveink? Mert a Földrajzi Közleményeket nem lehet népszerű folyóiratnak nevezni. Hisz olyan cikkek jelennek meg benne, amelyeket más, mint szakember, nem olvas el!

Ennek nem szabad így maradnia. Szükségünk van tudományos folyóiraatra, éppen úgy, mint népszerű folyóiraatra. A kettő tűz és víz, nem férnek össze, egymásnak az értékét tönkre teszik. A Földrajzi Közleményeknek, mint tagilletményünknek, egészen népszerű folyóiratnak kell lennie, de mellette Pótfüzetek alakjában szigorúan tudományos folyóiratnak kell napvilágot látnia. De aztán az a népszerű folyóirat igazán szép, és igazán népszerű legyen, a tudományos folyóirat pedig igazán tudományos legyen! A népszerű folyóiratban nem szabad stílusgyakorlatoknak megjelennie s nem szabad elfelejteni, hogy igazán jó népszerű cikkeket csak alapos tudósok tudnak írni.

A folyóiraton kívül a népszerűsítést elősegítik jó népszerű előadások és könyvek. Valóban irigyelhetjük a Természettudományi Társulatnak azt a gyönyörű könyvkiadvány-sorozatát, amely némileg a mi kötelességünk egy részét is magára vállalta, mert pompás népszerű földrajzi művekkel gyarapította a magyar irodalmat; elég legyen csak Lóczy: Khinájára, Reclus: A Föld és életjelenségeire, Almássy: Vándorútam Ázsia szívében, Stein Aurél: Rómvárosok Ázsia belsejében című művekre hivatkoznom. Hol vagyunk mi attól, hogy ilyen kiadványokkal szerezzünk örömet minden igaz magyarnak! Nem a mi kötelességünk volna-e ilyeneket közzétenni? A mi és Földrajzi Könyvtárunk inkább a kiadó cég tetszése szerint jelenteti meg a műveket, minthogy igazán használni akarna a földrajzi tudás terjesztésének.

Az előadások tartása, népszerűsítés szempontjából, kétélű fegyver. Jó népszerű előadás roppant hasznos dolog. De ha az a népszerű előadás nem népszerű, vagy nem szigorúan helyes, akkor többet árt, mint használ. Az előbbi zsáner, az unalmas előadás elriasztja a már-már megnyert publikumot, az utóbbi pedig tévtanokat hirdet. És ilyen népszerű előadásokon bírálatnak, korrigálásnak helye nincs.

A szakszerű előadások szintén nagyon válogatva kerüljenek

elő, mert ezek is nagyon árthatnak. De ezen a téren már szebb eredményeket értünk el, mint a népszerűsítés terén.

Végül ma véghetetlenül fontos, nemzetünknek életbevágó érdeke, hogy hazánkat ismertessük a külföldön. Ismertessük hazánk földrajzát és ismertessük a hazánkban folyó földrajzi, tudós munkálkodást. Ne felejtjük el megint, hogy hazánk földrajza nem jelenti csak a hegyek, völgyek és városok leírását, hanem mindent, ami a földrajzba tartozik. Társaságunk idegen nyelvű folyóiratának, a „Bulletin de la Société Hongroise de Géographie“ című füzeteknek ott kell lennie a világ minden művelt társadalmában, hogy hatalmas hadsereg gyanánt gyűrje le a hazugságoknak azt a véreskező ármádiáját, amely tönkre tette hazánkat.

Nem utópiák ezek. Nem lehetetlenségek. Álljanak félre a kis-hitűek, a pesszimisták, az élehetetlenek és sorakozzanak mellénk azok, akiknek lelkében világít a meggyőződés lángja, hogy még jönni fog, mert jönnie kell, egy jobb kor. Ezt éppen geográfusoknak kell tudnia legjobban, mert geográfusok tudják legjobban, hogy a földrajzi tényezők ellen lehet cselekedni, de az ilyen alkotásoknak csak efemeris jellege van. Geografiai szükségesség, hogy Szent István ezeréves birodalma megint, mihamarabb egyetlen, integráns egész legyen.

Akinek lelkében él ez a szent meggyőződés, annak van tettereje és akarata. És tudod-e, mi az erő? akarát, amely előbb vagy utóbb, de borostyánt arat. Boldogult elnökünk, a nagy, a halhatatlán Lóczy Lajos példája lebegjen előttünk, a törhetetlen akarát és a pihenést nem ismerő tetterő s akkor majd Társaságunk is nagy lesz a szép és nagy egész Magyarországból!

A M. Földrajzi Társaság 1920. évi közgyűlését megnyitom.

Cholnoky Jenő dr.

Titkári jelentés

a Magyar Földrajzi Társaság 1920. május 20-i közgyűlésén.

Társaságunk már az utolsó háborus években is egyre fokozódó nehézségekkel volt kénytelen megküzdeni, hogy életképességét megtarthassa. De mindig azzal a reménységgel biztathattuk magunkat, hogy a háboru után rohamosan nekilendülő gazdasági élet kulturális intézményeinket is felvirágoztatja. Sajnos, számításaink nem váltak be. A szerencsétlen kimenetelű háború az ország gazdasági és

erkölcsi romlását idézte fel, amely az ellenséges megszállásokat, a proletárdiktaturát, a számunkra kiesztelt gyászos békefeltételeket és az ország jelenlegi súlyos és válságos helyzetét eredményezte. Ilyen körülmények között Társaságunk is, más tudományos egyesületekhez hasonlóan, igen nehéz viszonyok közé jutott, úgy hogy léte az utóbbi időkben alig volt egyéb, mint utolsó életereiből való tengődés és küzdelem a további fennmaradás lehetőségeért.

Az előző két év történetéről a következőkben van szerencsém beszámolni:

Még 1918 őszén, mielőtt működésünket a nyári szünet után megkezdhattuk volna, a háború reánk nézve kedvezőtlenre vált fordulata már előre veti a szerencsétlenség árnyékát. Az így felidézett nyomasztó közhangulatban találja az országot az októberi forradalom. A rohamosan fejlődő politikai események tartják izgalomban a lelkeket: a monarchia összeomlása, a független Magyarország kikiáltása, az esztelen útra tért békevágyból származó fegyverletétel, az ennek nyomában támadt anarchia, országunk ezeréves területének kapzsi szomszédaink által való rohamos megszállása, kormányzatunk tehetetlensége, már akkor az örvény szélére sodorták ezt a szerencsétlen országot. Társaságunk jó ideig tehetetlenül állott az események előtt. Megalakult közben az ország területi épségét védő liga Lóczy Lajossal és gróf Teleki Pállal az élén. — Társaságunk nyomban bejelenti csatlakozását és felajánlja támogatását. Geografusaink javarésze a békétárgyalásokra való előkészületekkel van elfoglalva. Teleki Pál kezdeményezésére a kormány megbízásából elkészítik Magyarország 1:200.000 mértékű települési, néprajzi térképét, amely Társaságunk kiadványaként jelenik meg. Ugyancsak többnyelvű magyarító szöveggel kísért térképekkel, ábrákkal gazdagon illusztrált propaganda füzetet adnak ki a külföld tájékoztatására, amelyben hazánk területéhez való történelmi, geográfiai és kulturális jogainkat igyekeznek röviden és szemléltetően bebizonyítani. Majd Társaságunk emlékiratban fordul a külföldi Földrajzi Társaságokhoz, hogy általuk igyekezzék befolyást gyakorolni hazánk tervbe vett megcsonkításának megakadályozására. (Lásd Földrajzi Közlemények 1918. VII—X. f.)

1919. januárius havában Kogutowicz Károly dr. azzal a nagyszabású tervvel lépett Társaságunk elé, hogy a megszünt cs. és kir. közös katonai térképészeti intézet helyére polgári keretek között működő, a magyar térképírás és honismeret céljait szolgáló intézmény létesítése iránt tegyünk meg a kezdeményező lépéseket. Az intézményről és szervezetről részletes tervezetet dolgozott ki, amelyet a térképező tisztekből Társaságunk kebelében akkor alakult bizottság több értekezleten meg is vitatott. (L. bővebben Földr. Közl. 1919. évf.) Az indítványt a választmány lelkesedéssel karolta fel és az elnökség az akkori kormánnyal a terv megvalósítása végett érintkezésbe bocsátkozott. A tárgyalások már kedvező mederben haladtak előre, a terv kivételét azonban a március 21.-én kitört proletárdiktatura megakadályozta.

A proletárdiktatura Társaságunk működését egyszerre megbéni-

totta. A közoktatásügyi népbiztosság alkotmányos jogainkat felfüggesztette, a tisztikar és választmány mellőzésével ügyeink további vezetését a tudományos társaságok u. n. direktóriumaira bízta. Ennek 3 megbízottja vette át a társaságot s vezette ügyeit. A diktatura tartama alatt abbeli törekvésük, hogy a Társaság rendes működését megindítsák, a támogatás hiánya miatt eredménytelen maradt, bizonyossággal annak, hogy intézményeket csak a létrehozó és bennük rejlő erkölcsi és szellemi erők képesek fenntartani. Szerencsére a kommunizmus működésünk megbénulásán kívül más veszteséget nem jelentett számunkra. Helyiségünket, könyvtárunkat, pénzünket és értékpapírosainkat változatlanul kaptuk vissza.

1919 augusztusában Társaságunk eredeti jogait visszanyerte. A bolsevizmust nyomon követő oláh megszállás azonban továbbra is megnehezítette működésünket, mert üléseket jó ideig nem tarthattunk, közleményeink nem jelenhettek meg, tagjainkkal nem tudtunk érintkezni.

A kommunizmus alatt szerepet vállalt társulati tagok igazolására a választmány 4 tagú bizottságot küldött ki, amelynek előterjesztése és javaslata alapján 8 tagot (köztük 2 vál. tagot) a Társaság kebleből való kizárára ítelt azzal a megokolással, hogy magatartásukkal a proletárdiktatúrát a kelleténél jobban támogatták és vétettek a Földrajzi Társaság érdekei, valamint a magyar tudományosság tisztessége ellen.

Közleményeink, amelyeket pedig Társaságunk legfontosabb organumának kell tekintenünk, az elmúlt két évben alig néhány füzetnyi terjedelemben jelenhettek csak meg. Ennek oka a már vázolt körülmények mellett jó ideig a papíroshiány volt, aminek következtében megfelelő minőségű papíroshoz nem tudtunk jutni, továbbá a nyomdaköltségek rohamos emelkedése. Így aztán füzetünk csak nagy késedelemmel és összevont füzetekben jelenhettek meg. Az 1919. évfolyam mindössze 4 $\frac{1}{2}$ ívet tesz ki az előző évek 25—35 ív terjedelmével szemben.

Üléseket, előadásokat az elmúlt két év alatt nem sokat tartottunk. Népszerű előadások rendezésében a fűthető terem hiánya is nagy akadályul szolgált. Szaküléseinket saját helyiségünkben, ez év januáriusától áprilisig kéthetenként tartottuk. Összesen hat szakülést rendeztünk. A választmány, amikor a körülmények megengedték, havonként rendszeren ülésezett.

A földrajzi oktatás reformálásának kérdését állandóan figyelemmel kísértük. Néhány geográfus tagunk résztvett a reformáló munkálatokban is. Részletes tervezetet dolgoztak ki ily irányban, főleg a középiskolák felső osztályainak földrajzi anyagára nézve. Elnökünk, Imre Sándor államtitkár úr felhívására, részletes tervezetet nyújtott be a Társaság nevében, az ide vonatkozó munkálatok alapján, a közoktatásügyi kormányhoz.

A gróf Teleki Pál-féle, 1919 januárius 1.-jével lejárt városföldrajzi pályázatra egy pályamunka érkezett, amelyet a bíráló bizottság tagjai egyhangúan jutalmazásra méltónak találtak. Szerzője Fodor Ferenc dr. áll. középiskolai tanár.

A Farkasfalvi Kornél-féle, ifjúsági földrajzi olvasmány-pályázatot a f. évben ismét esedékessé váló, új pályázattal egyidejűleg ismét kiírtuk. Reméljük, hogy ezuttal kedvezőbb eredményre tarthatunk számot. (L. Földr. Közl. 1919. évfolyamában.)

Társaságunk anyagi helyzete jóval kedvezőtlenebb volt, mint az előző években. Ennek okát bevételeink csökkenésében és a pénzünk fokozatos elértéktelenedésével lépést tartó drágaságban kell keresnünk. A tagdíjmelés hatását nem éreztük meg, egyrészt a fölemelt összegek csekély volta, másrészt pedig amiatt, hogy tagdíjaink az utóbbi két év alatt alig folytak be. Így az elmúlt évben tagjainknak csak $\frac{1}{3}$ része fizette be illetményeit. Tagdíjhátralékaink ezidőszereint több mint 18.000 K-t tesznek ki. Nehéz anyagi helyzetünkön oly módon igyekeztünk némileg segíteni, hogy a közoktatásügyi minisztériumon kívül a pénzügyi-, kereskedelmi- és a földművelésügyi kormányokhoz fordultunk támogatás végett. Kérelmünket azonban csak a földművelésügyi kormány honorálta s még 1918-ban 2000 K segélyt utalt ki számunkra. A közoktatásügyi minisztérium szokásos évi segélyét 1918—19-ben 10.000 K-ra, 1919—20-ban pedig 15 ezer K-ra emelte fel. Ezenkívül Thallóczy Lajos elhunyt alapító tagunk végrendeletileg 200 K-t, Hopp Ferenc elhunyt vál. és pártfogó tagunk pedig egy háztelket, illetőleg annak ellenértékéeként 50.000 K-t hagyományozott számunkra, kép- és térképgyűjteményével együtt.

Farkasfalvi Kornél áll. főgimnáziumi tanár 3000 K-ás alapítványát 1918. végén előbb 5000 K-ra, 1920. elején pedig újabb 5000 K adományával 10.000 K-ra egészítette ki. Vajha a szerény anyagi viszonyok között élő tanár páratlan önzetlensége társadalmunk tehetősebb tagjai között csak ilyen méretű bőkezűséget váltana ki. Társaságunk sorsa felől bizonyára nyugodtak lehetnénk.

Társaságunk működésének nagy hátrányára szolgált az is, hogy elnöküinktől több mint egy éven át teljesen el voltunk választva. Ő Kolozsvárt volt kénytelen végigélni a gyászos emlékü oláh uralmat, amíg végre állásától megfosztva és kilakoltatva, családjával együtt menekülni volt kénytelen. Itt a békétárgyalásokat előkészítő és a békemunkálatokat feldolgozó irodában fejt ki azóta fontos és nagyarányú tevékenységet. Őt távollétében Papp Károly alelnök helyettesítette.

Gróf Teleki Pál főtitkárunk a közelmúlt és a jelenlegi válságos idők alatt az ország sorsának irányítása körül töltött és tölt be vezető szerepet. Mint a Területvédő Ligának egyik elnöke, a kommunizmus alatt a szegedi ellenkormány egyik minisztere, a békeelőkészítő munkálatok vezetője, a békedelegáció egyik tagja és jelenleg mint az ország külügyminiszter, igazi disze és büszkesége Társaságunknak.

Láng Boldizsár báró alelnök már egy évvel ezelőtt, Papp Károly alelnök pedig az év elején lemondtak tisztségükről. Ugyancsak megváltak a Földrajzi Közlemények szerkesztésétől Bútky Zsigmond és Littke Aurél szerkesztők is, akik hét éven át, sok mindenféle nehézséggel küzdve, a legnagyobb lelkiismeretességgel és ügybuzgósággal telje-

sítették hivatásukat. Őszinte sajnálkozással és meleg elismeréssel búcsúznak tőlük.

A titkári teendőkben való segdkezéssel és a könyvtárosi teendők ellátásával f. év március havában a válaszmány dr. Fodor Ferencet a békeirodába beosztott áll. középiskolai tanárt bízta meg.

Szomorúan kell jelentenünk, hogy az elmúlt két év alatt sok érdemes tagunk dőlt ki az élők sorából, közöttük a magyar tudományosságnak nem egy kiválóságát veszítettük el. Elhunytak: Molnár Viktor ny. közoktatásügyi államtitkár t. tagunk, a magyar kultúrának hosszú időn át lelkes előharcosa, Hegyfokj Kabos türkevei rk. plébános t. tag, kiváló meteorologus, gr. Széchényi Béla koronaőr, tb. elnökünk, aki keletázsiai expedíciójával szerzett a magyar tudományosságnak hírnevet, báró Eötvös Loránd t. tag, a világhírű fizikus, Hopp Ferenc pártf. és volt vál. tag, a fenkölt szellemű magyar mecénás, Posta Béla kolozsvári egyetemi tanár v. tag, archeologus, az Alföldi Bizottság érdemes munkása, Entz Géza budapesti egyetemi tanár t. tag, aki a Balaton Bizottság munkásságában fejtett ki értékes tevékenységet. A legnagyobb veszteség azonban a közelmúlt napokban ért bennünket Lóczy Lajos tb. elnökünk elhunytával. Az ő érdemei, amelyeket európai hírű tudományos munkásságával és Társaságunk életében, működésében évek hosszú során át kifejtett, megbecsülhetetlen tevékenységével szerzett, elévülhetetlenek, halálával ért veszteségünk örökre pótolhatatlan marad.

Tagjaink száma jóval kisebb gyarapodást mutat, mint az előző években. Ez is a fent vázolt körülményekre vezethető vissza, amelyek a tudomány iránti érdeklődésnek nem igen kedveztek.

Az 1918. évi közgyűlés óta mindössze 89 új tag lépett be (kevesebb, mint máskor egy év alatt); ezzel szemben tagjaink száma csak 28-cal csökkent (ezek közül 11 meghalt). A tényleges szaporodás eszerint 61. Tagjaink összes létszáma 1501. Ez a következőkép oszlik meg: tiszteleti tag 66, lev. tag 45, pártoló tag 10, alapító tag 118, rendes tag 1262.

A tagok tényleges létszámát azonban ezidőszertől lehetetlen volna megállapítani. Igen sok tagunk tagilletményét már évek óta nem fizette meg, soknak a címe ismeretlen, elesett, vagy eltűnt a háború alatt; az ország megsemmisítése következtében is sok tagot kell elvesztenünk (főleg a nemzetiségi vidékeken levő iskolákat). Így a tagok létszámának jelentékeny megcsökkenésére kell számítanunk. Pedig tagjaink anyagi és erkölcsi támogatására az eddigieknél is fokozottabb mértékben rá leszünk utalva. Csak úgy leszünk képesek a mostani válságos időket átküzdeni, ha tagjaink megértő buzgalommal és jóakarattal állanak mellénk és minél szélesebb körű társadalmi propagandával igyekeznek számunkra híveket szerezni. Mert nem szabad elfelejtelnünk, hogy a kegyetlen békével megsemmisített Magyarországon a Földrajzi Társaság az eddigieknél is fontosabb szerepet fog betölteni. A földrajztudomány művelése mellett egyik legfontosabb szerve lesz annak a céltudatos küzdelemnek, amely ezeréves hazánk egységes területének visszaszerzésére irányul.

Néhány szó az oázisok pusztulásához.

Hogy a belsőázsiai oázisok időszakos elnéptelenedése, amint azt Cholnoky Jenő bebizonyította, nem klimaváltozások, hanem a politikai fordulatokat gyakran követő, közigazgatási zavarok következménye, arra jó példát szolgáltat az a kivándorlás, amely a keletturkesztáni medence egyes oázisaiban az oroszországi bolsevizmus kitérője után, annak eredményeül bekövetkezett.

Amint ismeretes, a nyugatturkesztáni medence oázisai elérték fejlődésük határállomását s nagyobb szabású és nagy technikai nehézségekkel megoldható öntözőművek berendezése nélkül, a további szaporodással és oázis nagybodással járó teherföbbletet, a jelenleg használatban levő folyók vízmennyisége nem bírja meg. Különösen vonatkozik ez a Szerafsanra és a Szerafsan mentén fekvő oázisokra, ezek között pedig Szamarkandra és Buharára. Amilyen mértékben fejlődik Szamarkand, amelynek előnyös helyzetét az oroszok felismerték és ápolták, abban a mértékben pusztul a szamarkandi oázis lábánál fekvő Buhara. Az oroszok már régen tudták, hogy Szamarkand fejlődése Buhara pusztulásával jár. A pusztulás azonban lassú volt és lépést tartott a szamarkandi oázis fejlődésével. Nagyobb, de még mindig nem katasztrofális változás a háború utolsó éveiben következett be, megnyilvánulása pedig az volt, hogy a buharai oázis területéről a bennszülöttek, kevés vagyonukat eladva, eladva feleségeiket és barmaikat, csoportosan vándoroltak ki Perzsiába, de különösen Afganisztánba. Ilyen vándor, kb. száz tagból álló csoportokat, amelyek végeredményben ezreket tettek ki, magam is láttam s a turkesztáni orosz ujságok többször megemlékeztek a kivándorlásról, annak növekedéséről és fenyegető méreteiről.

Ez lenne maga a tény s az előidéző okokat rövid vizsgálódás után megkaphatjuk.

Az orosz forradalom bekövetkeztével és az önrendelkezési jog felállításával, főleg a mohamedánus papság kezdeményezésére és vezetésével megindul Orosz-Turkesztánban is az agitáció. Ennek következményét egy török államalakulat létrejöttében várni az ember, de egyrészt az orosz-turkesztáni mohamedánság keveredett, fajvér nélküli volta, a nemzeti érzés — mondhatni — teljes hiánya, de főként a múlt, még élénken fennmaradt tanulságai, az orosz hódítás előtti áldatlan állapotok emléke, az alsóbb néposztályok rettenetes kiuzsorázása és megterhelése nem segíthette elő a szeparatistikus törekvéseket, amelyekkel az alsóbb néposztály nem értett egyet és amelytől félve, sokkal szívesebben viselte a szabadságot adó orosz jármot. Csak az tehette lehetővé, hogy a Kokandban kitört és a volt mohamedánus nagyságoktól vezetett és pénzelt forradalmat kis erővel rövidesen elnyomták a taskendi tanács nagyrészt hadifoglyokból álló csapatai.

A betelepedett kis számú oroszok igen jól tudták, hogy részükre

a mohamedánus hatalom felébredése a végpusztulást jelenti s ezért résen voltak és összetartottak. Ez viszont nem zárta ki azt, hogy a bolsevizmus elveinek egy részét Turkesztánba meg ne honosítsák, de óvakodtak a szertelenségektől. A tanácsokban meg vannak a mohamedánusok képviselői is, egyes városokban külön mohamedánus tanácsok is vannak, de a bolsevizmusnak összes jellegzetes intézményét (pl. a magántulajdon megszüntetését) a mohamedánusokkal szemben nem valósítják meg (legalább is 1918. februáriusáig nem), míg az ugyanabban a városban lakó orosz birtokost és gyárost mindenéből kiforgatják.

Igy egy fél orosz, fél mohamedánus, sajátágos kormányzó mód alakult ki, a központi kormányzás legyengült, a taskendi főkormányzóság helyébe a turkesztáni kormányzótanácsot helyezték, az egyes oázisok jobban differenciálódtak, saját önző érdekeikre voltak elsősorban tekintettel, a közbiztonsági állapotok leromlottak, a közigazgatás pedig — avatatlanok kezébe kerülve — teljesen lezüllött.

Természetes, hogy a bennszülött hamar észrevette az állapotok változását, a hatalomnélküliséget és szabadon cselekszik. A kellemetlen korlátoktól mentesíti magát. Csak önmagára és érdekeire van tekintettel. Jövedelmének, termésének fokozására, elvetve az eddigi öntöző szabályokat, bőségesebben használja a csatorna vizét. A folyó felső szakaszán, ahol ezt a vízmennyiség megengedi, bővebb öntöznek s hogy abban a csatornában, amelyben a rendes viszonyok között csak a nap bizonyos szakában folyt a víz, állandó volt a vízszolgáltatás, azt magam is tapasztaltam.

Természetes, hogy az oázis felső részében feleslegesen használt vízmennyiség hiányzott az oázis lábánál. Az orosz újságok számtalanszor közölték a központi kormányzat hirdetéseit, amelyben hivatkoztak a mohamedánus „tovarisok” testvéri belátására és gazdaságos vízhasználatra hívták fel őket, de jól tudjuk a közel multból, hogy az ilyen felkívások milyen eredménnyel szoktak járni.

1917 tavaszán, de különösen nyarán, állandó volt a panasz, hogy az öntöző csatornák alsó részeiben kevés a víz és a vetések elpusztulnak.

Ezek a jelenségek legjobban a legerősebb megterhelésű Szerafsan völgyben mutatkoztak, ahol a mértéktelen vízfogyasztás különösen az erős orosz hatás alatt álló szamarkandi oázisban érte el legnagyobb határát s következményeül a buharai oázis alsó részét megfosztotta a szükséges víztől, vele a kultúrától és a lakosságot eddigi település-helyének elhagyására kényszerítette. A kivándorlás a nyár végén indult meg és tartott az egész őszy folyamán.

Ennek a kivándorlásnak egyik főokát tehát a politikai változás következtében beállott közigazgatás, rend és fegyelem leromlásában találjuk.

A főokon kívül azonban még egy oksági ágenst kell figyelembe vennünk, s ez a nyugatturkesztáni medence gabonatermelésének lecsökkentése volt.

Oroszország már a háború előtt is igyekezett a birtokában levő Turkesztán gyapottermelését növelni. A háború alatt a gyapottermelést a lehetőségig fokozta és ezzel Nyugatturkesztán már amúgy is

elégtelen gabonatermelését rettenetesen leszorította. A cári uralom alatt Oroszország hatalmas gabonaraktárai bőven és olcsón ellátták Turkesztánt lisztel, a bolsevizmus kitörésével azonban, a felmerült nehezítő körülmények miatt az ellátás igen bajos volt, aminek következménye igen erősen érezhető gabonahiány lett. Különösen nagy volt a hiány a gyapottermelésre legalkalmasabb területeken, ahol a gabonatermelés legjobban háttérbe szorult s mint igazi gyapotközpontokban első sorban Ferganában, Szamarkandban és Buharában. Így a gabonahiány is hozzájárult a kivándorlás növekedéséhez.

Hogy azonban egyedül a gabonahiány nem indította meg a kivándorlást, hanem csak erősítette a rend megbomlásával bekövetkezett vízhiány ható erejét, bizonyítja az, hogy a ferganai medence és a szamarkandi oázis lakossága nem vett részt a kivándorlásban, holott, ha ez lett volna a nagyobb erőkomponens, itt is feltétlenül be kellett volna következnie az oázis elhagyásának.

Sajnálom, hogy hazajutásom körülményei megakadályoztak abban, hogy az elmondottakat bővebb adatokkal és bizonyítékokkal erősíthessem, de remélem, hogy ezzel a szerény példával és megfigyeléssel is hozzájárulhatok az oázisok pusztulásának okait kutató, helyes elmélet megerősítéséhez.

Kéz Andor.

Jelentés a Balatonbizottság 1918. és 1919. évi munkálkodásáról.

Jelentés a Magyar Földrajzi Társaság Választmányához.

Két évről szóló beszámolómk nagyon rövid. A már ismételve bejelentett, sajtó alatti munkálatok: Cholnoky Jenő: A Balaton hidrografiája és Kuzsinszky Bálint: A Balaton környékének archeológiája, immár megjelentek.

Az első monografia 318 oldalon számos illusztrációval magyarul még 1918-ban került a könyvpiacra, német fordítása pedig néhány nap előtt 359 oldalon látott napvilágot. Kuzsinszky Bálint 15 év óta sajtó alatt álló munkája 14 ívnyi terjedelemben, igen sok ábrával magyarul most készült el.

Bartucz Lajos a Balaton-melléki lakosság anthropológiáján szorgalmasan dolgozik és ha a jelenlegi súlyos, sőt elviselhetetlen nyomdai viszonyok jobbra fordulnak, ezt a munkát is mihamarabb a sajtó alá bocsáthatjuk.

A Balaton és tágabb környékének paleogeografiája, általános tektonikája és morfológiája, az egész monografia-gyűjtemény összefoglaló méltatásával az én jelenlegi munkálkodásomnak előrehaladt állapotban levő tárgya. Remélem, hogy a nyár folyamán az utolsó betűig elkészülök vele. Az 1:75,000-es méretű geológiai térkép a bécsi katonai

földrajzi intézetben reprodukálás alatt van. Ha a viszonyok engedik, az 1920. év végéig eredményeink valamennyi programmszerű részre elkészül. Amit terveztünk, azt Isten segítségével létesítjük is; ebben bízva reménykedem.

Az 1919. évben a Balatonra vonatkozólag második feladat is hárult reám.

Néhai K v a s s a y Jenő h. államtitkár, balatoni miniszteri biztos 1919. februárius hó 10.-én 3. sz. alatti ügyiratával 15,000 koronát folyósított hozzám, mint a Balatonbizottság elnökéhez, azzal a megbízással, hogy gondoskodjam a Balaton-Bizottság monografiáinak népszerű ismeretéről, legfeljebb 10 nyomtatott iven.

Azonnal hozzákezdtam az ismertetés megírásához és összefoglalva tudományos monografiáink eredményeit, igyekeztem azokat újabb tapasztalataim és megfigyeléseim beleillesztésével kiegészíteni. Sűrűn vettem igénybe munkatársaink: Cholnoky Jenő, ifj. Entz Géza, Kuzsinszky Bálint tanácsait; Mágócsi-Dietz Sándor és Pekár Dezső professzor uraknak jelentékeny segédelmet köszönök geofizikai és növény-földrajzi kérdések rövid tárgyalásaiban, ahol minden szó a reánk parancsolt rövidség következtében jelentős.

A Balaton jelenlegi társadalmi állapotainak megvilágításához megkerestem a Balaton körüli vármegyei főszolgabíróságokat hiteles adatokért.

Hálás köszönettel regisztrálom, hogy mindenünnen kaptam tudósítást. Buday László az orsz. stat. hiv. igazgatója és Thirring Gusztáv a sz. főv. stat. hiv. igazgatója jelentékeny munkával segítettek.

A Balaton Gőzhajózási Részvénytársaság vezérigazgatója Perger Ferenc, Répánszky Miklós orsz. halászati felügyelő, Kaáli Nagy Dezső, a Balaton kikötő építkezések felügyelő műszaki tanácsosa, Bernát István egyetemi tanár és az orsz. központi hitelszövetkezet illetékes osztálya részéről Borsody M. igazgató, Cséplő Ernő a Balatoni Szövetség titkára, Szontagh Tamás dr. az orsz. Balneológiai Egyesület elnöke kérésemre szívesen elláttak adatokkal a munkálkodásuknak keretébe vágó intézmények jelenlegi állásáról. Hálás köszönet lelkes segédelmükért!

Kiegészítette az ismertetést a lakosság anthropológiájával Bartucz Lajos egy. tanár, mert kivonatolt adott készülő és monografiáink közt kiadását váró munkájából, a lakosság testalkatáról.

1920. év elején az ismertetés kézírata készen volt és most képekkel ellátva, kiadásra vár.

A balatoni miniszteri biztosságtól folyósított 15,000 korona a mai nyomdai árak mellett természetesen nem elegendő a kiadás költségeinek fedezésére. Sőt ezzel az összeggel is nagy bajok kapcsolatosak.

Először is a proltárdiktatura alatt a fehér pénzben lévő 15,000 korona 3000 korona kék pénzre leértéktelenedett. Másodszor ezt az összeget, amelynek kényszerű bekövetkezését igazolással tudomásul vette a földművelésügyi minisztérium, egyszersmind 8503/1919. sz. alatti 1920. februárius 22.-én kelt rendeletével a számvevőszéki szabályzatok szerint befizetni rendelé. A szóbanforgó 15.000 korona ugyanis a nép-

biztosság 1918—19. évi költségadományával utalványoztatott, azért a balatoni min. biztosságnak a föl nem használt összeget a számadási év végével (1919. jun. végén) az állampénztárba be kellett volna szolgáltatnia.

Ekként, ezidőszerint nincsen az állami támogatásból semmi a kezemben. Az illetékes tényezők azonban 30.000 koronát vettek föl erre a célra a balatoni miniszteri biztosság költségvetésébe; továbbá a Balatoni Szövetség közgyűlése elhatározta, hogy a munkát jelentékeny módon támogatni fogja; végül a Magyar Földrajzi Társaság 1920. februárius 19.-i választmányi ülése megengedte, hogy a „A Balaton földrajzi és társadalmi állapotának leírása” című kiadvány kiadásához szükséges előzetes költségeinket abból a kb. 10,000 koronát tevő összegből előlegezhessen, amely tiszta jövedelemként „A Magyar Szent Korona Országainak földrajzi, társadalomtudományi, közművelődési és közgazdasági leírása” című munka előadásából befolyt.

Nincs benne kétségem, hogy ezek a körülmények minden veszélyeztetés nélkül hozzásegítenek engem a vállalat létesítéséhez és megelégedéssel mutathatom be kefelevonathban a közgyűlésnek Társaságunknak ezt az újabb, szintén jövedelmezőnek ígérkező szellemi termékét.

A balatoni monografiák eddig kiadott füzetei összességének bolti árát 1920. április hó 1.-től kezdve 337 koronáról 478 koronára emeltük fel. Az egész magyar kiadásnak bolti ára 600 koronára előirányozható. A német nyelvű kiadványok bolti árát is 50%-kal emeltük. A Balatoni Szövetség a Dunántúl vagyonos osztályához rövid idő előtt előfizetési felhívásokat intézett, amelyekre már gyűlnek az előfizetésre jelentkező levelek. Nincs okunk tehát panaszra tudományos vállalkozásunk meddőségéről.

Budapest, 1920. május hó 1.-jén.

Lóczy Lajos

a Balatonbizottság elnöke.

Jelentés

„A Magyar Szent Korona Országainak földrajzi, társadalomtudományi, közművelődési és közgazdasági leírása” című kiadványról.

A Magyar Földrajzi Társaság választmányához.

Miként ismételtelen jelentení szerencsém volt a M. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr 1913-ban 7600 koronát, majd 1917-ben pótlólag még 15,000 koronát adományozott a fentnevezett munkának kiadási költségeire.

Miután a könyv 1918. elején elkészült, ezen év április 18.-án elszámoltam a költségekkel a V. és K. Min. úr előtt, 24,067.95 K bevétellel és 23,504.71 K kiadással a kiadvány pénzügyi állapota elintéztetett. Azóta a 3000 példánynak folyamatban levő eladásából 10,075.42 K tiszta bevételt mutathatok ki, amely a választmány 1920. februárius 19.-i választmányi ülésének határozatából előlegezéssel „A Balaton

földrajzi és társadalmi állapotainak ismertetése" címmel népszerű munkánk előzetes kiadási költségeinek fedezésére fordíttatik.

„A Magyar Szent Korona Országainak leírása" című munka gyorsan fogy, a 2000 példányból már alig van több 500-nál raktáron; felemelt 40 koronás bolti áron is jól veszi a közönség. Az a kb. 200—250 tiszteletpéldány, amely hírlapok, közhivatalok, miniszterek stb. és politikai férfiak között szétosztott, nem károsította meg a vállalatot.

1918. év végén Buza Barna akkori földmivelésügyi miniszter úr 16,500 korona kiutalása mellett felhívott, hogy „A Magyar Szent Korona országainak leírása"-ból egy-egy, csakis Magyarországra vonatkozó francia és angol tömörített kiadást szerkesszék, ezek „La Hongrie géographique, économique et sociale" és „A geographical, social and economic survey of Hungary" címmel az 1919. év elején közel 8 ívnyi terjedelemben kiadattak. A földmivelésügyi miniszter úr adománya nem volt elegendő a nyomdai költségek fedezésére. A Magyar Földrajzi Társaság kiadványaként megjelent ezen francia és angol nyelvű ismertetésekből azonban „Magyarország területe épségének védelmi Ligája" nagyszámú, azóta szétosztásra került különnyomást rendelt meg, s ezeknek árából a Pátria nyomda számláját kiegyenlítette.

Nem jutott tehát ezekből a kiadványokból jövedelem a Társaság pénztárába; azonban nem kicsinylendő az az erkölcsi siker, amely Társaságunk nevét és tekintélyét ennek a Magyarországot ismertető munkának világszerte való elterjesztésével kíséri.

A francia és angol ismertetésből a Liga, kibővített propaganda függelékkel, új kiadást tervez.

Ugyancsak arra is igyekezem, hogy az eredeti magyar kiadás is teljességében németül és angolul megjelenhessék.

Pótlólag megjegyzem, hogy a proletárdiktatura alatt a Közoktatásügyi népbiztosság Tudományos Társaságok Direktóriumára 1919. április 14.-én a Balaton-bizottság és a Magyar Szent Korona országainak leírására vonatkozó ügyiratait, számadásait és pénztét elvitte; mindezt azonban 1919. augusztus hó 19.-én sértetlenül visszaadta, kiegészítve Hornyánszky Viktor könyvnyomdász 1918. december 31.-i 11,877 K 44 fillérnyi számláját.

1920. május 1.

Lóczy Lajos.

Számadások.*)

A Magyar Földrajzi Társaság pénztári számadása 1919-ről.

Pénztári kimutatás.

I. Alaptőke.	Bevétel	Kiadás
1. Áthozat 1918-ról (Értékpapiros és takaréketét)	50.620-92	—
2. Szaporulat sem alapítvány, sem adomány alakjában nem volt	—	—
1919 dec. 31.-én összesen	50.620-92	—

*) Választmányi határozat értelmében az értékpapírok névértéken szerepelnek.

II. Hunfalvy-alap.

1. Áthozat 1918-ról (Értékpapiros és takarékbetét)	1.477.21	—.—
2. Értékpapírok f. évi első félévi kamata (II. fél- évi elmaradt)	7.50	—.—
1919 dec. 31.-én összesen	1.484.71	—.—

III. Farkasfalvi Kornél-pályadíjalap.

1. Áthozat 1918-ról (Értékpapiros és takarékbetét)	3.729.93	—.—
2. Farkasfalvi Kornél újabb alapítványa	2.000.—	—.—
3. Kamatjövedelem értékpapírosok után elmaradt	—.—	—.—
1919 dec. 31.-én összesen	5.729.93	—.—

IV. Lóczy-alap.

1. Áthozat 1918-ról (Értékpapiros és takarékbetét)	7.771.—	—.—
2. Kamatjövedelem ez évben értékpapírosok után elmaradt	—.—	—.—
1919 dec. 31.-én összesen	7.771.—	—.—

V. Tatraobszervatorium-alap.

1. Áthozat 1918-ról (Értékpapiros és takarékbetét)	13.400.77	—.—
2. Szaporulat sem az értékpapírosok kamata, sem adomány útján nem volt	—.—	—.—
1919 dec. 31.-én összesen	13.400.77	—.—

VI. Gazdasági szakosztály.

1. Áthozat 1918 ról (Értékpapiros és takarékbetét)	2.510.25	—.—
2. Németh József „A szerbek anthrogeogr. tanulm.” c. munka eladott példányáért	3.—	—.—
3. Értékpapírosok után kamatjövedelem nem volt	—.—	—.—
1919 dec. 31.-én összesen	2.513.25	—.—

VII. Balaton-bizottság.

1. A tud. társulatok direktoriúmának intézkedésére a Magy. Földr. Társ. pénztárába átutaltatott a Balaton-bizottság takarékbetéte és készpénz- készlete	9,368.58	—.—
2. Eladott kiadványokért befolyt	125.50	—.—
3. Átutaltatott a Balaton-bizottság elnökéhez	—.—	69.45
4. Biztosítási díj	—.—	59.89
5. A tanácsköztársaság bukása után visszautal- tatott a Balaton bizottsághoz	—.—	9.299.13
1919 dec. 31.-én összesen	9.494.08	9,428.47
Egyenleg mint a Balaton-bizottság követelése	—.—	65.61

VIII. Forgótőke.

1. Áthozat 1918-ról (Pénztári maradvány, érték-papiros, takarékbetét és készpénzben)	17.182.17	—.—
2. Fülöp Szász-Coburg-Gothai hg. Ő Fensége se-gélye 1918 évre	600.—	—.—
3. Fülöp Szász-Coburg-Gothai hg. Ő Fensége se-gélye 1919 évre	600.—	—.—
4. Értékpapirosok f. é. kamata	552.22	—.—
5. Tagdíjhátralékok	2.304.50	—.—
6. E. é. tagdíjak és előfizetések	2.708.50	—.—
7. Lóczy „Magyarország etc.” eladott példányaiért	1.067.—	—.—
8. Vegyes	402.—	—.—
9. Átmeneti: Leidenfrost Gyula	300.—	—.—
Egyéb	18.—	—.—
10. Balaton-bizottságnak még vissza nem utalt egyen-leg (1. VII. alatt)	65.61	—.—
11. Földrajzi Közlemények papirosának vételára	—.—	2.340.—
12. Tisztviselők	—.—	2.266.66
13. Szolga	—.—	379.70
14. Pénztár	—.—	8.—
15. Iroda posta	—.—	160.—
16. Átmeneti	—.—	28.—
17. Vegyes	—.—	125.25
18. Veszteség a tanácsköztársaság pénzén	—.—	520.—
1919 dec. 31-én összesen	25.800.—	5.827.61
Egyenleg mint Átvitel 1920-ra	—.—	19.972.39

IX. Könyvtár.

1. Áthozat 1918-ról (Leltári érték)	34.780.95	—.—
2. Szaporulat vásárlás útján nem volt	—.—	—.—
1919 dec. 31-én összesen	34.780.95	—.—

Ezt a számadást megvizsgáltuk, az okmányokkal összehasonlítottuk és rendben találtuk.

Budapecsten, 1920 május hó 11.-én.

Róna Zsigmond s. k.

Wodianer Artur s. k.

* Választmányi határozat értelmében számadásainkban az értékpapirosok névértéke szerepel.

TEHER

összehasonlítottuk s rendben találtuk:
május hó 11.-én.

Róna Zsigmond s. k.

Apróbb közlemények.

A földrajzoktatás reformálása. A földrajzoktatás reformálása ügyében öröndetes mozzanatokról számolhatunk be. A nagymélt. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr f. év július 23.-ára a miniszteriumba értekezletre hívta össze a közoktatásügyi miniszterium összes érdekelt ügyosztályainak főnökeit, a honvédelmi, földművelésügyi, kereskedelmi miniszteriumok kiküldötteit, társaságunk tagjai közül mint szakértőket hívta meg Cholnoky elnökünket, Bátky, Littke, Bezdek és Fodor tagtársunkat. Az értekezleten Cholnoky Jenő rendkívüli erővel mutatott rá, hogy az események végre mindenkit meggyőztek a geográfiai oktatás honvédelmi és nemzeti erejéről, s hogy Társaságunk régi javaslatát föltétlenül meg kell valósítani. Hasonló értelemben szólalt fel Hajts ezredes a honvédelmi miniszterium nevében, továbbá a kereskedelmi és a földművelésügyi miniszteriumok képviselője. Imre Sándor és Pekár Gyula államtitkárok. Az összes tényezők megegyeztek, hogy a földrajzoktatás azonnali reformálásra szorul s ezt átmenetileg is meg kell valósítani, amíg a közoktatásügyi nagy reformjavaslatokkal végleg rendeződik a kérdés. Az átmeneti intézkedések megvitatására Imre Sándor államtitkár elnöklete alatt Sárkány tábornok, Hajts ezredes, Cholnoky, Bátky, Kogutowicz, Littke, Fodor, Bezdek és Smetana József tanárokból álló bizottságot küldött ki az értekezlet.

A fenti bizottság július 26.-án folytatta megbeszéléseit, amelyeken Cholnoky Jenő, ezenkívül Bátky, Littke és Kogutowicz közösen javaslatot terjesztenek be a legszükségesebb átmeneti intézkedésekre vonatkozólag. A két javaslatból összeegyeztetett végleges javaslat alapelveiben megállapodva, a szövegező bizottság (Cholnoky, Littke, Smetana, Fodor, Bezdek) július hó 28.-án megszerkesztette a végleges javaslatot, amelynek legfontosabb pontjai a következők voltak: A polgári iskolák, középiskolák és tanítóképzők IV. osztályában szorgalmazza Magyarország politikai, gazdasági, kultúrföldrajzi, néprajzi ismertetését, a középiskolák III. osztályában az általános emberföldrajzot, a VII—VIII. osztályban átmenetileg a jövő tanévre Magyarország magasabb fokú oktatását, a következő tanévekben a VIII. osztályban Európa részletes oktatását. Mindezen osztályokban kötelező a 75.000-es katonai térképek tüzetes ismertetése és olvastatása. Felhívja a javaslat a miniszter úr figyelmét a földrajz tanárképzés égető reformálására.

Tudomásunk szerint a javaslat részben elérte célját, amennyiben a miniszter úr a szeptemberben kezdődött tanévre már elrendelt bizonyos átmeneti javításokat.

A csonka Magyarország. Ezek a lapok nem láttak még oly szomorú statisztikai adatokat, mint aminőket most kell ideiktatnunk meg-

csönkített hazánkról. Legyen ezeknek a számoknak is mindegyike az irredentizmus egy-egy csírázó magva. Csonkamagyarország területe 91,114 km², lakossága 7,481.954 lélek, határvonala kb. 1660 km, népsűrűsége 82, határvonalából jut Csehszázra 43%, Oláhországra 24%, Szerbiára 19%, Németausztriára 14%. Nemzetiségi viszonyaink: német 521,344 (6.9%), tót 165,886 (2.2%), szerb 22,235 (0.2%), rutén 1,216 (0.01%), oláh 48,938 (0.6%), horvát 41,026 (0.5%), egyéb 69,634 (0.9%), összes nemzetiségünk 11.31%. Vasútaink hossza 8,320.5 km. Vasúti vonalaink a csonkaország határát 49 helyen lépik át. Ezekkel az adatokkal szemben a szomszédos ellenséges államoknak a következő kiterjedésük, lélekszámuk és népsűrűségük van: Ausztria 84,443 km², 6,750,000 l., 79 néps., Csehszág 142,252 km², 13,724,000 l., 96 néps., Oláhország 296,892 km², 15,746,000 l., 53 néps., Jugoszlávia 242,145 km², 13,254,000 l., 54 néps.

F. F.

Földrajzi érdekességű események.

A kereskedelmi iskolai földrajzoktatás reformálása. A négy évfolyamra kibővített felső kereskedelmi iskoláknak a f. tanévben életbeléptetett új tantervében a földrajz valamennyi évfolyamban heti 2 órában szerepel. Az alsó tagozat anyaga Magyarország (I.) és Európa (II. évf.), a felső tagozaté pedig az idegen világrészek gazdasági földrajza (III.), továbbá az általános gazdasági (ember) földrajz, a világ gazdaság földrajza, különös tekintettel hazánknak a nemzetközi gazdasági életben elfoglalt szerepére (IV. évf.); az utóbbi évfolyam anyaga teljesen új, az eddigi tantervekben nem szerepelt. A tantervhez mellékelte utasításokban a modern földrajzoktatás legfontosabb követelményei vannak lefektetve. — Vajha a többi középiskola is már itt tartana!

Czirbusz Géza dr. a budapesti tudományegyetemen a földrajz tanára f. év június havában elhunyt. megürült tanszékét egyelőre Ballagi, Aladár dr. az egyetemen a történelem tanára helyettesíti.

Új magántanár. A vallás- és közoktatásügyi miniszter a kolozsvári egyetemen dr. Fodor Ferenc középiskolai tanárnak „Magyarország és a Balkán gazdaságföldrajza” c. tárgykörből egyetemi magántanárrá való képesítését jóváhagyólag tudomásul vette.

A Közgazdasági Kar földrajzi tanszékére Társaságunk főtítkárá, Teleki Pál grófot nevezte ki a kultuskormány. Főtítkáruk közben Magyarország külgazdaságminisztere, majd miniszterelnöke lett s így tanszékét egyelőre nem láthatja el. Helyettesítésére a Kar elnökünket, dr. Cholnoky Jenőt kérte fel.

Irodalom.

Magyarország gazdaságföldrajzi térképe. Dr. Teleki Pál gróf és dr. Cholnoky Jenő közreműködésével, hivatalos adatok alapján szerkesztette dr. Fodor Ferenc. Budapest, 1920.

Mint gazdaságföldrajzi térkép első ilyenmű összefoglalás az ország gazdasági erőforrásainak egy térképen való bemutatására. Örömmel kell fogadnunk a bátor lépést s most csak rajta, hogy a követők széles és biztos úttá tapossák az általa vágott ösvényt. Fodornak kétségkívül igen nehéz munkája volt a gazdaságföldrajz változó és pontosan még meg sem határozott fogalmainak magyar viszonyokra való alkalmazásával és azok grafikus föltüntetésével s teljes elismerés illeti meg a föladat megoldásáért. Néhány megjegyzésem volna azonban a térképhez. Nehéz föladat a síksági, dombvidéki és hegyvidéki termelési területeket egymástól elkülöníteni, mert ezek egymástól való elválasztására nem áll elméleti kritérium rendelkezésre. Mégis a térképen levő elkülönítés a valóságnak megfelel, de a domb- és hegyvidéki termelés-területeket a színezésben jobban el kellett volna egymástól különíteni. Ami a berajzolt vásárvonalakat illeti, feltűnő volt számomra az Alföld északnyugati határán levő nagy vásárvonalnak bekanyarítása Veszprém után a Bakonyon át és elvégzése Pápán. Nem képzelhetem, hogy Bakony kellős közepén át vásárvonal lenne, ezt a vonalat a Balaton északi partján, Nagykanizsán át Zagreb-ig kellett volna folytatni. Hiányzik viszont az a vásárvonal, amely a Kis-Alföldet délről határolja s amely a következő városokon visz végig: Sopron—Kőszeg—Szombathely—Pápa—Esztergom.

Rendkívül nehéz föladat lehetett a városok gazdaságföldrajzi jellegének és eredetének eldöntése a föltüntetés céljából. Hiszen a városok keletkezésének és kifejlődésének annyiféle oka van, még ugyanazokra a városokra nézve is más-más időben különböző, hogy kategóriákba való beosztásuk mindig több-kevesebb erőszakkal jár. A „hágó melletti városok” elnevezés helyett jobb lett volna kapuvárosok elnevezést használni, amely elnevezés kissé tágabb körű s a szorosok bejáratában fekvő városokra is alkalmazható, mert így pl. furesa hallani, hogy Nagyszében és Déva hágó melletti város. Csíkszereda és Gyergyószentmiklós mindkettő medenceközpont és kapuváros is egyszerre, mégis az előbbi tisztán kapuvárosnak van véve, utóbbi pedig földművelési centrumnak. Vagy kombinált jeleket kellett volna használni, vagy mind a kettőt egyforma jellel jelölni.

A vízienergia telepek föltüntetésében szerettem volna, ha meg lett volna különböztetve a tényleg kihasznált a kihasználásra várótól. Hiányzik a térképen Kolozsvár nagy vízienergia telepe, amely a várost

villamos árammal látja el. A háború alatt létesült nagy ipartelepekből is lehetett volna a főbbeket föltüntetni, elég ebben a tekintetben a dícsőszentmártoni 30 milliós alaptőkéjű, földgázüzemű légsalétrom és műtrágyagyárra utalnom.

A mellékérképek közül az ipari és gazdasági veszteségek grafikonján nincs föltüntetve, hogy a veszteség % mire van értve: a gyárak stb. számára, alaptőkéjére, termelési értékére?

A kiviteli és behozatali forgalom mellékletén úgy tűnik föl, mintha hazánk tengeri forgalma ugyanakkora volna, mint a szárazföldi, pedig utóbbinak esk 12—14%-át teszi. Ez a látszat onnan ered, mert nincs külön nyíllal föltüntetve a szárazföldi forgalom 75%-át tevő ausztriai forgalmunk.

Ezek a kisebb eltérések semmit sem vonnak le a térkép értékéből s aki foglalkozott valaha hasonló tárggyal, jól ismeri a fölmerülő nehézségeket s a nagy munkát, meg tudja ítélni annak jelentőségét térképírodalmunkban.

Dr. Kerekes Zoltán.

A Magyar Békeszerződés. Jelentés a magyar békeküldöttség működéséről Neuilly s/S.-ben 1920. januárius—március havában. I. kötet: kiadja a m. kir. külügyminisztérium. Budapest, 1920.

Tartalmazza a békeszerződésre vonatkozó összes adatokat: a békeelőkészítő munkálatok ismertetését, a békekonferencia elé terjesztett jegyzékeket, amelyekben legkiválóbb tudósaink történelmi, földrajzi, gazdasági, néprajzi, kulturális stb. szempontból világították meg az érveket, amelyek a békeszerződés igazságtalanságát és tarthatatlanságát bizonyítják és azokat az ellenérveket, amelyek ellenségeink céltudatos elferdítéseken alapuló, hamis állításait igyekeznek megcáfolni. Bennünket a munka főleg földrajzi szempontból érdekel. Örömmel kell megállapítanunk, hogy az egész mű megalkotásában a földrajznak jelentékeny szerep jutott, ami anak tulajdonítható, hogy a békeelőkészítő munkálatok vezető geográfusaink, gr. Teleki Pál és Cholnoky Jenő irányítása és tevékeny közreműködése mellett mentek végbe. Ennélfogva nemcsak sok geográfiai vonatkozású részt találunk benne, hanem még a politikai és egyéb természetű jegyzékek is (pl. a gróf Apponyi jegyzéke és beszéde) alapos geográfiai tudást és tájékoztatást árulnak el. Különösen tanulságosak reánk nézve azok a jegyzékek, amelyek az elszakított területeket, azoknak az ország többi részéhez való földrajzi tartozandóságát, gazdasági kölcsönhatását ismertetik, valamint a békeszerződés következtében beálló változásokat és veszteségeinket kimerítő statisztikai adatok alapján mutatják be. A mű szerkesztésében Telekin és Cholnokyn kívül geográfusaink közül dr. Fodor Ferenc tanár, a békeelőkészítő iroda földrajzi referense, működött közre. — A II. és III. kötet ezután fog megjelenni; az előbbi válaszjegyzékeinket és a békefeltételek módosítását, az utóbbi pedig a statisztikai és térképmelléleteket, valamint a részletes tárgymutatót tartalmazza. Kapható Grill könyvkereskedésében (V., Dorottya-u.). Az egész mű bolti ára 700 korona.

Dr. Héjser Aurél.

Edvi-Illés Aladár — Halász Albert: Magyarország gazdasági térképeiben. (Kiadja Emich Gusztáv magyar kir. kereskedelemügyi miniszter. Második bővített kiadás. 1920.) Első nagy gazdasági atlaszunk, amely sok más térkép-

társával a békekonferencia munkálataival kapcsolatban látott napvilágot. A rendkívül tartalmas atlasz 74 térképet és 6 grafikont tartalmaz, s felöleli hazánk fizikai viszonyait, belső forgalmát, külső kereskedelmi forgalmát, energia közleleteit, népességi és műveltségi viszonyait, hitelintézeteit, a mezőgazdaságot, erdészetet, állattenyésztést, ipart, bányászatot, államháztartást, szóval az integráns Magyarország teljes gazdasági helyzetéről nyújt tájékoztatást a legszemléltetőbb módon. Első kiadása magyar, francia és angol nyelven jelent meg, jelen második kiadásából eddig a magyar-angol nyelvű került ki a sajtó alól, de rövidesen követi több más nyelvű kiadás is.

Örömmel kell üdvözlöznünk ezt a pompás kiállítású atlaszt, amelynek az a célja, hogy a külföld politikai, tudományos és gazdasági közvéleménye előtt beigazolja hazánk tökéletes fizikai és gazdasági egységét és feloszthatatlanságát. Célja elérésére mindazt feltárja hazánkról, ami a külföldet érdekelheti. Minden adata hiteles statisztikai forrásokon alapul. Külön kellene foglalkoznunk minden egyes térképével, mivel évtizedes hiányokat pótol a hazai kartografiai irodalomban. Szerzőiket méltán megilleti minden geográfus elismerése, olyan alapvető munkát végeztek, amely igen becses adattára lesz a hazai gazdaság földrajzi irodalomnak.

F. F.

Benoît de Jancsó: *Quelques réflexions critiques sur l'essai de N. P. Comnène „La Terre Roumaine à travers les âges“* Atlas historique, politique et ethnographique. Paris Payot et Cie 1919. (Budapest, 1920.) Fenti címen pompás cífolata jelent meg a Comnen által kiadott, csupa hamis adatokkal, történelmi és néprajzi hamisításokkal alapozott atlaszra, amely még a múlt év elején jelenvén meg, nagy szerepe volt benne, hogy különösen a francia közvéleményt ellenünk hangolja a békétárgyalásokon. Jancsó most nagy történelmi és néprajzi tudásának fölényes erejével dönti halomra Comnen hamis érveit és adatait. A szépen kiállított atlasz a cífoló szövegen kívül, kilenc történelmi és néprajzi térképet is tartalmaz.

P. F.

Társasági ügyek.

Választmányi ülések.

1920. januárius 15. Elnök: *Cholnoky Jenő*. Elnök megemlékezik *Kvassay Jenőnek*, az „Alföldi Bizottság” tagjának elhunytáról, akinek működése korszakalkotó volt a vízügyek történetében. Méltatja az elhunytnak a folyam szabályozás, talajjavítás és a magyar vízügyi szolgálat megszervezése körül szerzett érdemeit. Jelenti továbbá, hogy a vallás- és közoktatásügyi minisztérium felhívására a Földrajzi Társaság ide vonatkozó munkálatainak felhasználásával javaslatot készített a földrajzoktatás középiskolai reformálása tárgyában. — Titkár jelenti, hogy a vallás- és közokt. minisztérium az 1919–20. évre 15,000 K segélyt utalt ki Társaságunk részére.

Februárius 12. Elnök: *Cholnoky Jenő.* Elnök jelenti, hogy a Berliini Magyar Tudományos Intézet átiratot intézett Társaságunkhoz, hogy a külföldi propaganda érdekében állandó összeköttetést tartsunk fel vele. Választmány elnököt bízta meg, hogy ez irányban saját hatáskörében intézkedjék. — Halász Gyula v. tag indítványozza, hogy a kommunizmus alatt vállalt szerepükért kizárt társulati tagok ügyét a hozott határozat megsemmisítésével, az érdekeltek személyes meghallgatása mellett újra vegye tárgyalás alá a választmány. Választmány az indítványt ügyésznek adja át véleményezés végett.

Februárius 19. Elnök: *Thirring Gusztáv,* majd *Cholnoky Jenő.* Titkár előterjeszti a Halász Gyula v. tag múlt ülésen tett indítványára vonatkozó ügyészi véleményt. Ügyész az indítvány elfogadását nem javasolja, mivel a választmány kebeléből az igazolások végett kiküldött bizottság döntését a választmány már jóváhagyta és a kizártak ügyének újra való felvételével a különböző személyi kérdések végnélküli sorával kerülnének ismét szembe. Választmány Halász Gyula indítványát 6 szavazat ellenében elveti, a múlt évi dec. 4-i választmányi ülés ez irányban hozott határozatait jogerősöknek jelenti ki, a kizárt tagok perújításra vonatkozó kérelmét az igazoló bizottsághoz utasítja.

Papp Károly és Bátky Zsigmond igazoló bizottsági tagságukról lemondanak. Választmány az igazoló bizottság elnöki tisztjére Fest Aladár v. tagot, a másik megüresedett helyre pedig Körösi Albin v. tagot kéri fel. — Titkár utalva a Társaság mai nehéz, anyagi és szellemi tekintetben egyaránt válságos helyzetére, indítványozza, hogy a fennforgó bajok tanulmányozása és orvoslásuk módozatainak megbeszélése céljából szűkebb körű bizottság küldessék ki. Ennek tagjaiul a választmány az elnökön, titkáron és a pénztároson kívül Bátky Zsigmond, Kogutowicz Károly, Littke Aurél, Pécsi Albert és Wodianer Arthur v. tagokat küldi ki.

R. tagul felvételnek: Prochaska Antal tanftóképző int. tanár Bpest és Kéz András tanftóképző int. tanárjelölt, Bpest (1920-tól), aj.: Littke Aurél.

Március 11. Elnök: *Cholnoky Jenő.* Elnök jelenti, hogy Farkasfalvi Kornél áll. tögm. tanár alapítványát újabb 5000 K-val gyarapította, miáltal az alapítványi összeg 10,000 K-ra emelkedett. Együttal bejelenti az alapítónak azt a kívánságát is, hogy az alapítvány kamatai első sorban hazai tárgyú ifjúsági olvasmányok jutalmazására fordíttassanak. Választmány örömmel veszi tudomásul a példás önzetlenség, nemes áldozatkészség és tudomány szeretet emez újabb megnyilvánulását és adományozónak meleg köszönetét nyilváníttja.

Titkár előterjeszti az ő indítványa értelmében a múlt v. ülés által a Társaság ügyeinek megvizsgálására kiküldött bizottság jelentését.

E szerint a közlemények kiadására a f. évben mintegy 22,600 K összeg volna fordítható. A bevételek gyarapítását a tagdíjhátralékok behajtásával, a jelenlegi tagdíjak emelésével, önkéntes adományok gyűjtésével lehetne elérni. A Földrajzi Közleményeket — a kiadások csökkentése céljából — ezután csak 800 pld.-ban adjuk ki és csak azoknak a tagoknak küldjük szét, akik legalább az 1918. évi tagsági díjat befizették. A közlemények előfizetői díja évfolyamonként 25 K-ra emeltessék fel. Választmány a javaslatokat elfogadja. Elnök javaslatára a választmány a könyvtár kezelésével és a titkári teendőkhöz való segédkezéssel Fodor Ferenc középiskolai tanárt bízta meg.

R. tagul felvételnek: ifj. Molnár Béla főv. tanár (aj.: Bátky Zs.), dr. Zsáko Gyula tvszéki jegyző Bpest (aj.: Schilling Gábor).

Április 8. Elnök: *Cholnoky Jenő*. Elnök jelenti, hogy tárgyalásokat folytat illetékes helyen a Földrajzi Társaságnak a mainál megfelelőbb elhelyezése iránt. A külügyminisztérium tudományos osztályát a Társasággal szeretné összekapcsolni s ez valószínűleg sikerülni is fog. — Titkár jelentést tesz a gr. Teleki Pál által kitűzött városföldrajzi pályázatra beérkezett pályamű bírálatáról. A bírálók egybehangzó véleménye szerint „A Szörénység tájrajza“ c. 343 old. munka új földrajzi felfogásról, helyes geográfiai érzékről és alapos tudásról tanuskodik. Kisebb fogyatékoságai háttérbe szorulnak jó tulajdonságai mellett. Ezért a bizottság a pályaművet jutalmazásra méltónak találja. Választmány a bírálók véleményét elfogadja. A pályamű szerzője: Fodor Ferenc dr. középiskolai tanár.

Bátky Zsigmond szerkesztő bejelenti, hogy a „Földrajzi Közlemények“ további szerkesztéséről lemond s egyben megköszöni a választmány tagjainak működése iránt tanusított, megértő támogatását és jóindulatát. Minthogy további felkérés ellenére sem hajlandó a lemondott szerkesztő a szerkesztést vállalni, választmány sajnálkozással búcsúzik tőle s meleg elismeréssel adózik működéséért. Együttal a volt szerkesztőket kéri fel, hogy utódjukra nézve tegyenek javaslatot a választmánynak.

Május 20. Elnök: *Cholnoky Jenő*. Elnök mély szomorúsággal jelenti be Lóczy Lajos tb. elnök váratlan elhunytát. Nem talál — úgymond — szavakat az ő elvesztésével ért fájdalomunk kifejezésére. Az ő neve fogalom volt a tudományban, helye betölthetetlen marad, emlékét a dicsőség hervadhatatlan bábérjai övezik. Temetésén, május 15.-én, Balatonarácson, a Társaságot ő képviselte. Koszorút helyezett ravatalára és búcsúbeszédet tartott felette. Haláláról magyar, német, angol és francia nyelvű gyászjelentést adtunk ki a hazai és külföldi tudományos egyesületekhez való szétküldés végett. A választmány Lóczy Lajos emlékét soha el nem múló kegyelettel fogja megörökíteni. A választmány gr. Teleki Pál: „A japáni szigetek kartográfiájának története“ c. művét ezúttal Bátky Zsigmond dr.-nak, mint „A Csallóköz településföldrajza“ c., a Földrajzi Közlemények“-ben az utóbbi két év alatt megjelent legjobb cikk szerzőjének ítéli oda. (Földr. Közl. 1918. VII. X. f.) . Erődi Kálmán, mint az igazoló bizottság előadója jelenti, hogy a bizottság a Társaság soraiból kizárt s ügyük újra való felvételét kérő tagok kérelmét nem tartja indokoltnak, mert semmi olyan újabb körülményt nem lát fenforogni, amely a választmány hozott határozatának megváltoztatását tenné szükségessé. — Választmány is ilyen értelemben határoz.

R. tagul felvételnek: Boros Adám tanárjelölt Bpest (aj.: Treitz Péter), Geszti Lajos tanár Bpest (aj.: Pécsi Albert), Bárd Béla járásbíró, Balatonfüred (aj. Lóczy Lajos), Pongrácz Ilona, dr. Polgár Gyuláné, Strohbach Jenő főv. tanárok Bpest (aj. ifj. Molnár Béla), Julcher Béláné tanárnő Bpest (aj.: dr. Zalányi Béla), dr. Dekány István főgimn. tanár Kecskemét (aj.: dr. Cholnoky J.), dr. Gerevich Zoltán min. oszt. tanácsos (aj.: Fodor Ferenc dr.), Celldömölki polg. leányiskola, Erdi Krausz György főiskolai hallgató Bpest, Foyta István hadnagy Bpest, Beek Gyula egyetemi hallgató Vác, Leleszi Kovách Ágost Mo-

nor (aj.: Hézszer Aurél): dr. Horváth Ferenc szanatóriumi orvos. Balafonfüred, r. tag alapító taggá vétetik fel.

Május 27. Elnök: *Cholnoky Jenő*. Minthogy az ülés nem volt határozatképes, választmány hozott határozatainak érvényesftését a legközelebbi határozatképes üléstől teszi függővé.

Az alapszabályok értelmében a titkár, pénztáros, könyvtáros és ügyész a közgyűlést követő választmányi ülésen titkos szavazással választandók. Választmány a beadott 11 szavazattal 3 évre megválasztja titkárrá: *dr. Hézszer Aurélt*, pénztárossá: *Marczell Györgyöt*, könyvtárossá: *dr. Fodor Ferencet*, ügyésszé: *dr. Erődi H. Tihamért*. A szerkesztői tisztségre Bátky Zsigmond és Littke Aurél volt szerkesztők — a választmány útasítása értelmében — *Kogutowicz Károly dr.-t* ajánlák. Minthogy azonban ő ezt — a választmány kívánsága ellenére — sem hajlandó elvállalni, az elnök ajánlata és öhajtsága értelmében *Fodor Ferenc dr.* könyvtáros bizatik meg a szerkesztői teendőkkal. Választmány elnök indítványára megalakítja a „*Lóczy Szobor Bizottságot*“, amelynek elnökéül Cholnoky Jenőt, tagjaiul pedig Thirring Gusztávot, Németh Józsefet, a főtikárt, titkárt és pénztárost választja meg.

Június 10. Elnök: *Cholnoky Jenő*. Elnök kérdésére az ülés elfogadja a mult ülés föltételes határozatait. Az elnök jelentésére a választmány Cholnoky Jenőt bizza meg a Lóczy Lajos elhalálozásával megürült Balaton Bizottság elnöki teendőinek és a Lóczy-féle „Magyarország“ kiadása körüli teendők ellátásával. A titkári és pénztárosi jelentések után az elnök javaslatára a választmány úgy határoz, hogy külön titkárt és könyvtárost választván a titkár eddigi 2400 K honoráriumát nem osztja meg, hanem a könyvtáros részére külön állapft meg 800 K honoráriumot.

Közyülés.

1920. május 20. *Cholnoky Jenő* elnöklete alatt jelen van 34 tag.

Elnök megnyitó beszédében megemlékezik Lóczy Lajos elhunytáról s a benünket és a magyar tudományosságot az ő halálával ért pótolhatatlan veszteségről. Rámutat továbbá a békeelőkészítő munkálatok földrajzi jelentőségére, a mai határok és a környező új államok geográfiai lehetetlenségeire s kifejezi az ezeréves Magyarország visszaállftása iránti reményét. (L. bővelben külön.) Közyülés az elnök, titkár, a számvizsgáló bizottság, a Balaton Bizottság jelentését tudomásul veszi. pénztárosnak a fölmentvényt megadja. A tisztségekre és a választmányi helyekre választások vonatkozó eredménye a következő: Beadatott 32 érvényes szavazat. Elnök lett: *Cholnoky Jenő dr.* (31), alelnökök: *Thirring Gusztáv dr.* (32), *Prinz Gyula dr.* (27) és *Jordán Károly dr.* (26). Főtikár; *gr. Teleki Pál dr.* (32). Választmányi tagok lettek: *Bátki Zsigmond dr.* (30), *Kogutowicz Károly dr.* (30), *Littke Aurél dr.* (29), *Halász Gyula dr.* (27), *Lóczy Lajos dr.* (27), *Pécsi Albert dr.* (27), *Schafarzik Ferenc dr.* (26), *Gonda Béla dr.* (24), *Róna Zsigmond dr.* (23), *Treitz Péter dr.* (23), *Steiner Lajos dr.* (22), *Kéthly Antal dr.* (21), *Milleker Rezső dr.* (21), *Fest Aladár dr.* (21), *Györffy István dr.* (18), *Pompéry Elemér dr.* (18), *Bezdek József dr.* (17), *Papp Károlyné dr.* (12), *Wodiáner Arthur dr.* (12), *Makay Béla dr.* (12), *Kemény György dr.* (11). —

A számvizsgáló bizottság tagjaiul: *Pompéry Elemér*, *Róna Zsigmond dr.* és *Wodiáner Arthur*, a könyvtárvizsgáló bizottság tagjaiul pedig: *Réthy Antal dr.*, *Schréter Zoltán dr.* és *Steiner Lajos dr.* választottak meg. A választmány indítványára *Farkasfalvi Kornél* áll. főgimn. tanár, aki 10,000 K-ás alapítványt tett a Földrajzi Társaságnak, t. taggá választatik.

Elnök indítványára közgyűlés elhatározza, hogy Lóczy Lajos emlékét a következő módon akarja megörökíteni: 1. Más egyesületek bevonásával egy „Lóczy Szobor Bizottság”-ot létesít, amely gyűjtést indítson Lóczy szobrának felállítása iránt; 2. évenként egy Lóczy-estélyt tart a Társaság a bodogult emlékének és munkásságának méltatására; 3. évenként egy „Lóczy kirándulást” rendez a Balaton vidékére; 4. megfesteti Lóczy életnagyságú arcképét; 5. beadvánnyal fordul a főváros tanácsához, hogy egy utcát az ő nevééről nevezzen el. (Havass R. th. elnök indítványa.)

FÖLDRAJZI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTETTE

FODOR FERENC DR.

XLVIII. K Ö T E T.

BUDAPEST, 1920.

KIADJA A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG.

BULLETIN

DE LA

SOCIÉTÉ HONGROISE DE GÉOGRAPHIE

REDIGÉ PAR FRANÇOIS FODOR.

TOME XLVIII.

FOURTH EDITION

FOURTH EDITION

FOURTH EDITION

FOURTH EDITION

FOURTH EDITION

FOURTH EDITION

TARTALOMJEGYZÉK.

I. Értekezések.

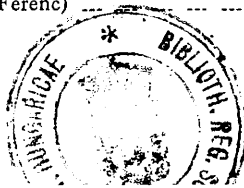
	Oldal
<i>Cholnoky Jenő dr.</i> : † Lóczy Lajos	1
<i>Cholnoky Jenő dr.</i> : Lóczy Lajos	32
<i>Cholnoky Jenő dr.</i> : Elnöki megnyitó	3
<i>Hézszer Aurél dr.</i> : Titkári jelentés	9
<i>Kéz Andor</i> : Néhány szó az oázisok pusztulásához	14
<i>Lóczy Lajos dr. idősb.</i> : Jelentés a Balatonbizottság 1918. és 1919. évi munkálkodásáról	16
<i>Lóczy Lajos dr. idősb.</i> : Jelentés „A Magyar Szent Korona Országai“ c. műről	18
<i>Lóczy Lajos dr. idősb.</i> : Nyugatszerbiai tanulmányutam	82
Lóczy Lajos irodalmi működése	75

II. Apróbb közlemények.

A földrajzoktatás reformálása (F. F.)	24
A csonka Magyarország (F. F.)	24
Lóczy és tanítványai (Dr. Hézszer Aurél)	84
Lóczy Lajos nyelve (Strömpl Gábor)	85
Csonkamagyarország néhány statisztikai adata (Fodor)	86
Az 1919-i német népszámlálás (Fodor)	88

III. Irodalom.

A Magyar Békétárgyalások (Dr. Hézszer Aurél)	27
A Magyar Szent Korona országának 1910. évi népszámlálása. Hatodik rész. (Fodor)	90
<i>Barcza Imre és dr. Thirring Gusztáv</i> : Részletes magyar utikalauzok. I. k. 2 f. (Fodor)	91
<i>Edvy-Illés Aladár—Haltász Albert</i> : Magyarország gazdasági térképekben. (F. F.)	27
<i>Fodor—Teleki—Cholnoky</i> : Magyarország gazdaságföldrajzi térképe. (Kerekes)	26
<i>Benoit de Jancsó</i> : Quelques reflexions critiques	28
<i>Dr. Kerekes Zoltán</i> : Az euráziai karavánkereskedelem ősi utjai. (Dr. Hézszer Aurél)	89
<i>Merutiu—Dejeu</i> : Románia földrajza. (Dr. Fodor Ferenc)	91

IV. Társasági ügyek.

Választmányi ülés 1920. jan. 15.	28	Választmányi ülés 1920. szept. 30.	95.
" " " febr. 12.	29	" " " nov. 11.	95.
" " " febr. 19.	29	" " " dec. 9.	96.
" " " márc. 11.	29	Közgyűlés 1920. május 20.	31.
" " " április 8.	30	Számadások	13.
" " " május 20.	30.	A szerkesztő előszava	2.
" " " május 27.	31.	Szakülések	96.
" " " jun. 10.	31	Földrajzi érdekességű események	25.

V. Mellékletek.

Lóczy Lajos	1.
I. tábla. 1. ábra. Lóczy Lajos ifjúkori arcképe. 2. ábra. Lóczy Lajos szülőháza Pozsonyban	48
II. tábla. 3. ábra. Lóczy Lajos utolsó dolgozószobája Budapesten. 4. ábra. Lóczy Lajos csopaki nyaralója.	48
III. tábla. 5. ábra. Lóczy Lajos dolgozó asztala balatoncsopaki nyaralójában	48
IV. tábla. 6. ábra. Lóczy Lajos és Széchenyi Béla gróf gúnyos rajza	48

FÖLDRAJZI KÖZLEMÉNYEK

XLVIII. KÖTET.

1920.

6—10. FÜZET.

Lóczy Lajos.

Lóczy Lajos életét és működését csak úgy lehet igazán jól megismertetni, ha az ember valóságos korrajzot fest tudományos életünkről. Ez pedig ma még nem könnyű dolog. Magunk is benne éltünk ebben a korban, mi is munkásai voltunk a tudománynak, ezért rendkívül nehéz tárgyilagos ítéletet, sőt csak tárgyilagos leírást is adni a történetéről. Lóczy Lajos kortársai közül még sok kitűnőség java munkásságában él és alkot; barátai és ellenségei — ha voltak — még itt élnek velünk s az élők működését ismertetni nehéz. De még más nehézség is merül föl. Lóczy Lajos olyan szeretetreméltó, olyan közvetlen, olyan szimpatikus ember volt, hogy őt is igen nehéz elfogulatlanul megismertetni.

De talán éppen kortársának és munkatársának kötelessége, lehetőség szerint hűen ismertetni őt és korát. Erről az ismertetésről majd az utókor történetírója lefaragja az elfogult, egyéni színezést, de mindenesetre éppen a kortárs adatai alapján tudja a valóságot sokkal helyesebben megismerni, mintha mi némák maradunk s Lóczyt azután csak írásaiból és gyér feljegyzésekből ismer-nék meg.

Lóczyt éppen írásaiból nem lehet tökéletesen megismerni. Sokkal kevesebbet írt le, mint amennyit leírhatott volna, ha a tollat könnyebben forgatta volna. Nehéz kézzel, lassan és nehezen olvashatóan írt, de meg írói tehetsége sem volt. Amint katedrára lépett, vagy papirosra tette gondolatait, egyszerre megváltozott, mintha más ember lett volna. Valami olyan ünnepélyes koturnust akart öltetni, elvesztett minden közvetlenséget s alig tudta kifejezni magát. Emiatt sokszor roppant balul ítélték meg, mert nehezen, csúro-grova gördülő mondatait nem értették meg, írásait nagyon nehéz volt olvasni.

Amint azonban barátai, munkatársai közt otthon érezte magát, egyszerre megnyílt közvetlensége, egyszerre bámulva állt meg az ember a rengeteg tudás és a lángelme hatalmas működése előtt. Mert lángelme volt, az kétségtelen. Működése, tanítása és tudományos eredményei korszakot jelentenek a magyar geológia és geografia történetében.

*

Régi magyar nemesi családból származott. A család ősi fészke Lóczy, Gömör-vármegyében, azon a vidéken, ahol igen régi magyar népeség lakik, s ahonnan sok derék, sőt kitűnő magyar nemesi csa-

lád származott. Magyar faji jellege külsején is, meg egész gondolkodásmódján élénken uralkodott. Közepes, inkább alacsony termete, sötét, napégette bőre, kicsiny, szinte törökösen befoglalt, bogárfekete szeme, erős orra, gyér bajusz- és szakáll-növése szinte atavisztikus, tatáros volt. Impulzívus, egyenes, őszinte modora, határtalan vendégszeretete és hozzáférhetetlenül puritánus becsületessége egészen magyaros-törökös vonások. Csak bámulatos kitartása nem turáni jellem. De éppen ebben vált ki kortársai közül s lángelméje mellett ez emelte föl arra a magaslatra, amelyen őt mindig csodálnunk kellett.

Elődei királyi udvarnokok voltak, annyi bizonyos, hogy már a 14. században nemesek.¹⁾ Az 1754—55. évi orsz. nemesi összeíráskor Gömörmegyében élt László özv. és János.

Lóczy Lajos atyja, Sándor 1792-ben született s 1864-ben halt meg. Vámhivatalnok volt s kétszer nősült. Első feleségétől, Herztog Máriától három gyermeke született: Anna (1826—1900), Erzsébet (1827—1880²⁾), Antal (1830 †), második feleségétől, orosz-házi Kun Máriától szintén három gyermeke született: Franciska Nagy Zoltánné (1838—1916), Imre (1837 †) és Lajos (1849—1920) a mi mesterünk. Imréről és mostohatestvéreiről sohasem hallottuk beszélni, hisz mind korán hunytak el, de Franciska, röviden Fanny néniét nagyon szerette és sokszor meglátogatta.

Édesatyja az oláhok elől menekülve jutott Pozsonyba s ott született 1849. november hó 4.-én a vár alatt fekvő, dunaparti egyemeletes házban. Amikor együtt jártunk Pozsonyban, megmutatta a házat, sőt kérte, hogy készítsek róla fényképet. A fénykép másolatát l. a mellékelt táblán. Mintha végzet ülne Lóczy életén az oláhokat illetőleg. Születésekor menekült volt az oláhok elől, halálakor megint az oláhok elől menekült hivatalnokokkal van tele az ország. A fénykép eredeti lemeze a kolozsvári egyetem földrajzi intézetében maradt. És Lóczy egész működése idején mindig védelmezte az oláhokat, nem tartotta félelmesnek törekvéseiket. Csak Erdély elvesztése óta fordult meg felfogása.

A család egy-két évig volt Pozsonyban, aztán Pécsre költözött, majd édes atyja nyugalomba vonult Paulisra, Arad vármegyében, a szép Hegyaljára, mert ott a családnak mintegy 20 holdas szőlőbirtoka volt, kedves kis úri házzal. Ebben a házban élte le gyermekkorának legszebb éveit s mivel apja szenvedélyes vadász volt, sokszor vitte magával fiát s bejárták a Hegyes erdeit, hegyeit, völgyeit. Itt edződött meg, itt szerette meg a természetet, itt tanulta meg a kőborlást, az erdőkben való bolyongást. Elemi iskoláit otthon, Paulison végezte, Nagy Zoltán, későbbi sógora volt a tanítója. 1861-ben került Aradra a gimnáziumba. Az evangélikus paphoz adták kosztba, de sokszor emlegette, hogy nagyon sokat koplal-

¹⁾ Kempelen Béla: Magyar nemes családok, Budapest, 1913. VI. kötet, 409. oldal. Itt megtaláljuk a családfát is (1631-től), de ez kiegészítésre szorul. Lajos atyjának, Sándornak az ott fölemlítettekén kívül még volt testvére: Alajos (1793—1860), Albert (1795—†), Ágnes (1800—†).

²⁾ Kempelen idézett művében tévesen 1886.

tatták s nem jól bántak vele. Valószínűleg valami családi ismerős. talán távoli rokon lehetett ez a pap, mert hisz Lóczy római katolikus volt.

A gimnázium két első osztályát kitünő eredménnyel végezte, erkölcsi viselete mindig *jó*, figyelme *éber*, szorgalma *kitartó*, előmenetele *dicséretes* stb. Különös, hogy a 3. osztályban egyszerre lehányatlott. Figyelme már csak *kellő*, szorgalma *hanyatló*, előmenetele az egyes tantárgyakból csupa *elégséges*. Mi történhetett vele? Valószínűleg ugyanaz, ami velem a veszprémi gimnázium 2. osztályában. Rossz fiúk társaságába kerültem, a Kálvárián cigarettázunk, rabló-bandát alakítottunk, az alispán fiát grüspannal megmérgeztük (nagyon rosszul lett szegény, de nem halt bele), mert le akarta leplezni a bandát stb. Éppan úgy, mint én, majdnem megbuktam, de aztán lassan megint összeszedte magát, a negyedik osztályban, mint *bekebelezett* magántanuló (pont úgy, mint én a 3. osztályban) már jeles osztályzatokat nyert, aztán megint, mint rendes tanuló, lassankint mind több kitünője lesz s végre 1869 július 25.-én csupa „laudabilis“ jeggyel, latin nyelvű, érettségi bizonyítványt nyert. Tanárai közül legjobban szerette Lidy Nándort. Erről anyjához Khinából írt levelében olvashatunk (1878 aug. 18.), mert akkor értesült szeretett, volt tanárának haláláról. „... tanítóim közül egyiket sem szerettem úgy, mint őt, az ő modora lelkesített, ő felülemelkedett azon ódon tanintézeti módonon, mellyel benünket a régi schlandrián gyötört...“

Időközben, 1864-ben édes atyja meghalt. Édesanyja érettségi után a zürichi polytechnikumra küldte ki. Mind a négy éven át. 1870—1874 közt igen jó tanuló volt s amint maga sokszor mesélte, minden pénzt kirándulásokra költötte. Édes anyja kenyérbe sütve küldte ki neki a pénzt s inkább éhezett, de pénzt félretette utazásokra. Már akkor határozottan megnyilatkozott benne a zseniknek az az örülettel határos szenvedélye, ami a tudomány felé űzi, kergeti, éhezeti s minden nélkülözésre képesíti áldozatát.

Kitünő tanárai voltak: grafosztatikára és hidépítéstanra a világhírű Culmann, petrografiára Kenngott, geológiára Escher von der Linth és Heim stb. tanították. Különösen Escher von der Linth volt kedves tanára, sokat mesélt s mindig úgy beszélt róla, mint igazi mesteréről. Tőle tanult igazán geológiát s ő keltette föl benne annyira az érdeklődést, hogy végleg a geológiának szentelte életét.

A „polytechnikum“ elvégzése után, 1874-ben hazajött s a M. Nemzeti Múzeum szolgálatába lépett, mint az ásványtár segédőre. Erről az időről keveset tudunk, nem szokta emlegetni.

Már Svájból küldött haza kis értekezéseket, ezek közül kettő megjelent az „Alföld“ c. aradi ujság 1870. április 16.-i és május 12—15.-i számaiban. Mintha ezek a cikkek már kijelölnék tudományos működésének egész későbbi irányát. Izig-vérig geológus, de nem szorítkozik tisztán szaktudományára, hanem mindenféle, különösen geográfiai megfigyelései emelik írásainak nagy értékét.

Különösen megnyilatkozik ez azokban a cikkeiben, amelye-

ket múzeumi tisztviselő korában irogatott a Földtani Közlönybe és Természettrajzi Füzetekbe. Múzeumi tisztviselő korában különösen a Maros-völgy nyílásának környékét tanulmányozta Radna—Lippa vidékén, valószínűleg azért, mert tanulmányai szűkebb hazájából, Paulisról, Arad-Hegyaljáról indultak ki. Ezeket a tanulmányait úgyszólván élete végéig folytatta,¹⁾ de olyan monografikus, nagy munkában összeállítania, mint ahogy szeretne volna, nem sikerült. Értekezései közül különösen az egyikre kell fölhivnom az olvasók figyelmét. Ez „A Biharhegység egy sajátos völgyalakjáról” címen a Földtani Közlöny VII. évfolyamának 181. stb. oldalán jelent meg 1877-ben. Ebben az értekezésben az akkor még nagyon gyöngy lábon állt fizikai földrajznak egyik érdekes problémáját, az epigenetikus völgyek keletkezését feszegeti, oly széles látókörrrel s annyi szigorú kritikával, hogy messze kimagaslik társai közül. Akkor még a magyar geológiai és geográfiai tudomány nagyon gyöngy lábon állt. A kiegyezés után tiszta német bányász-levegőben dolgoztak geológusaink. Alig tudtak magyarul. A geológus még „geolog” volt, a germanizmusok ellepték az írásokat, a szakkifejezések kiforratlanok és sokszor egyszerűen a német szavakat használják. A geológusok szűk látókörűen, csak a legszűkebb hazai részletekkel foglalkoznak s minden messzebbmenő összehasonlításoktól, egybevetésektől tartózkodnak. Milyen üdítő dolog Lóczy akkori dolgozatait olvasni! Széles perspektíva nyílik bennük, hiányzik a többi geológus elaktázott cikkeinek „Fachsimpelei” jellegű unalmassága. Tanulmányait mindig kitűnően szerkesztett metszetekkel és térképekkel tudja illusztrálni s ezzel is messze felülmúlja társait, nem csoda, hogy a nagy osztrák geológus, Suess hamar fölismerte és őt ajánlotta a Széchenyi Béla gróf tervezte keletázsiai, tudományos expedícióra.

A fenn említett s az Alföld keleti szélén nyíló völgyek sajátos jelenségeit tárgyaló értekezése már alpi hasonlatokkal dolgozik. Igaz, hogy magyarázata téves és ez a téves magyarázat később még a khinai tanulmányok eredményeiben is visszatükrözik, de megfigyelései, hasonlításai és logikája oly talpraesett, hogy bámulunk kell felfogásának helyességét az akkori idők tudományos nézetei közepette. Magyar kortársai közül senki sem mert és senki sem tudott ilyen problémákkal foglalkozni, hanem csak a részletes fölvételek gépies leírásait látjuk munkáikban. Szabó József nyúlt bátrabb kézzel a dolgokhoz, de elméletei nagyon szerencsétlenek, tapasztalata nagyon kevés, hiába, nagyon keveset járt külföldön. Lóczy ezt a fölényét, az általános világismeret, a nagy látókör adta széles áttekintést élete végeig megtartotta a magyar geológusok között, mert bizony keveseknek jutott a szerencse, hogy külföldön is végezhesse tanulmányokat s a külföld nagy tudósaitól tanulhassanak. De kétségtelen, hogy ezenkívül Lóczy lángelméje is szerepelt átfogó nagy gondolataiban, széles látókörében.

¹⁾ L. az Irodalmi repertoriumot ennek az életrajznak a végén.

Hiszen még ma is meglehetősen sokan vannak a magyar tudományosság számottevő tényezői között olyanok, akik elítélik azt, ha magyar tudósok külföldi tudományos kérdésekbe, a nagyvilág tudományos problémáiba beleszólanak. A kislelkűség, a szűk látókörűség még ma is fölháborodik azon, ha magyar tudós külföldi folyóiratokban helyet mer kérni olyan tanulmányok számára, amelyek nem speciálisan magyar dolgokról szólnak. Amikor én a glaciális elméletekhez hozzá mertem szólni svájci tanulmányaim alapján, akkor az egyik tudósunk (?) ezt „pökhendiség“-nek nevezte s lám! A külföld glaciológusai szép elismerésben részesítették fölszólamlásomat.

Még nehezebben lehetett keresztültörni a „deszkakerítésen“ a hetvenes években. Csak néhány nagy szellemünk ragyogott már akkor is túl a sötétségen s Lóczy a múzeumban éppen ezeknek társaságába került. Pulszky Ferenc, Hermann Ottó, Semsey Andor stb. hamar fölismerték a zsenialitás őszerejét s ebben a meghitt társaságban annyira megbecsülték, hogy amikor Suess ajánlatára Széchenyi felszólította, hogy vele utazzék Kelet-Ázsiába, mindnyájan örömmel üdvözölték s kedves vacsorával búcsúztak el tőle. Herman Ottó mondott rá felköszöntőt. Herman Ottót jellemzi, hogy felköszöntőjét azzal fejezte be, hogy mire Lóczy visszajön, találjon itt magyar vámsorompókat és magyar pénzt. Ott voltak még Romer Flóris, Pethő Gyula, Inkey Béla stb.

1877. december 4.-én indult el Széchenyi Béla gróf, a nagy Széchenyi István fia Triestből az osztrák Lloyd *Polluce* nevű, 1545 tonnás kis, szennyes gőzösén, három utitársával együtt. Magával vitte *Bálint Gábor* nyelvészt, *Kreitner Gusztáv* cs. és kir. főhadnagyot, osztrák férfit, mint geográfust és a mi Lóczynkat, mint geológust. Az utazás történetét többször megírták,¹⁾ de még éltek a résztvevők; nem lehetett azt olyan módon megírni, hogy benne a szereplők egyéni jelentősége hűen tükröződjék.

Széchenyi Béla gróf nemeslelkű magyar arisztokrata volt, a magyar mágnásnak minden jó tulajdonságával és minden hibájával. Arrogans, büszkelelkű főúr, senki sem meri neki az „igazat“ megmondani, csak hízeglők veszik körül. Bizalmatlan mindenkivel szemben, akinek ereiben nem kék vér csorog s mivel sohasem ismerte a nélkülözést, sohasem szerezte munkával a pénzt, nincs semmi tájékozottsága az iránt, hogy kit hogyan kell fizetni, kinék mire van szüksége, hol *kell* takarékoskodni és hol *nem szabad!* Nem fukarság ez, hanem tájékoztatlanság. Innen származik az a tréfás

¹⁾ *Gróf Széchenyi Béla keletázsiai útjának tudományos eredménye.* 3 kötet és térképatlasz. Budapest, 1890—1897. Kilián Frigyes bizománya.

G. Kreitner: Im fernem Osten. Reise des Gr. Béla Széchenyi.

Lóczy Lajos: Gróf Széchenyi Béla expedíciójáról Kínában és a tibet, kínai határon. Népszerű Természettudományi Előadások Gyűjteménye. III. kötet. 23. füzet. Budapest, 1880. Természettud. Társulat.

L. L.: Gróf Széchenyi Béla utazásából. Földrajzi Közlemények, 1880 X. k. 321—345. old.

szállóige, hogy az „igazi úr nem ijed, nem siet és nem fizet“. Valóban, a szakértőket a mágnessok fizetik legrosszabbul, azt hiszik, hogy az a tudós teljesen meg van fizetve, ha szívesen látják asztaluknál s kocsin viszik ki a helyszínére. Más arisztokratákkal szemben gavallérok, de a piros vérűekkel szemben sokszor nem restellik a zsugoriságot, hiszen csak a báróval kezdődik az ember.

Kreitner főhadnagy, a bizalmatlan osztrák, írásbeli szerződéssel biztosította az utazáson jó ellátását, költőpénzét és egyéni szabadságát. Lóczy és Bálint biztak a főúr gavallérságában, de sajnos, a gróf tájékozatlansága miatt nagyot csalódtak benne. Lóczy édes anyjától és Semsey Andortól kiutazásakor is, később az úton édes anyjától ismételten kapott pénzt, így aztán meglehetősen független volt, elrongyolódott ruhái helyett csináltathatott újat, anélkül, hogy a gróftól kellett volna erre pénzt kérnie. De szegény Bálint Gábornak nem volt semmije. 1878. június elején Bálint annyira eikeseredett, hogy valósággal belebetegedett és hazautazott. Nagyon érdekesen ír erről az eseményről Lóczy édes anyjához írt leveleiben. Szegény Bálint nagyon röstelte már lerongyolódott ruháit, aztán teljesen pénz nélkül Sanghaiban heteken át szörnyen unatkozott, talán még éhezett is, mialatt a gróf és Lóczy Jávában és Kantonban jártak s utoljára is teljesen letörve, megbetegedett és hazautazott. Igazi magyar ember létére (lőfő székely volt), sohasem halottam, hogy panaszkodott volna a grófra, pedig öreg korában bizalmas, jó barátom volt. Annál őszintébben írja meg Lóczy a dolgokat említett leveleiben. Nemsokára Bálint hazautazása után Kreitnerrel különbözött össze a gróf hasonló, anyagi kérdések miatt s már-már azon a ponton volt, hogy szakít vele, de Lóczy az expedíció érdekében mégis elsímitotta a keserves ügyet, de ezentúl a gróf sohasem lett többé igazán bizalmas Kreitnerhez. Lóczyval szemben arroganciája és oktan takarékosága megtört. Belátta, hogy ez a nagy tudású, végtelen szorgalmú fiatalember nem anyagi érdekből jött vele, szerény szórakozásainak, ruházkodásainak költségeit maga fedezi s a hivatalos úti költségeken kívül semmit sem fogad el tőle. Belátta, hogy Lóczy nélkül az expedíció tudományos törekvései kudarcot vallanak s végre egy évi huzavona után kezdte őt egyenrangú útítársnak tekinteni s akkor aztán valamivel simábban ment a dolog. De még az utolsó pillanatban is, amikor Calcuttában elvált tőle, hogy hazatérjen, oly kevés pénzt adott neki a gróf, hogy kénytelen volt megint édes anyjától küldetni pénzt, hogy haza is juthasson.

Széchenyi Béla gróf csak később, az utazás után, a nagy tudományos munka elkészülése közben tanulta meg igazán nagyrabecsülni útítársát, hisz az egész expedíció egyedül Lóczynak köszönhetette világhírét, tudományos jelentőségét, hisz Kreitner csak a legegyszerűbb topográfiai fölvételeket készítette, azt sem valami nagy buzgalommal. Akkor aztán igazi barátság és bizalom fejlődött ki közöttük.

Az expedíció tehát elindult Triestből. Lóczy leveleiben, édes

anyjára való tekintettel, nem ír sohasem veszedelmekről, kellemetlenségekről. Tudom, hogy a tengeni betegségtől sokat és erősen szenvedett, de ezt csak olyan humorosan, kiméletesen említi. Kikötöttek Port-Szaidban, Szuezbén, Dzsiddában és Adenben. Dzsiddában kis kirándulást is tettek. Itt zarándokok szálltak a hajóra, behurcolták a kolerát s amíg Bombayba értek, 24 halottat dobtak a tengerbe. 1878. januárius 8.-án érkeztek Bombayba, onnan Kreitner és Lóczy átmentek Calcuttába, a gróf pedig Bálinttal Bangaloreba. Lóczy Calcuttában megismerkedett a múzeumi tisztviselőkkal, nevezetesen kirándulást tett Szikkimbe februárius 8.-ától 28.-áig. Dardzsilingben meglátogatta Kőrösi Csoma Sándor sirját s rendkívül tanulmányos kirándulást tett a Csumbi-völgybe, a Csomolári csúcs felé, a Himalájába. Ennek az útjának eredményeit csak nagyon későn közölte, de akkor már széles áttekintéssel, sokkal jobban tudta értékelni az eredményeket.¹⁾ Utazásáról elragadtatással ír s azt mondja: „Testben, lélekben felüdülve érzem magam és felette jól esik, hogy ezen kis expediciót önerőmből tettem meg, míg társaim a gróf szélszélétől inkább függve, lenn a tikkasztó hőségben unatkoznak.“

Március 6.-án ért vissza Calcuttába s még egy hétig ott fűzte a kapcsolatot az indiai angol tudományos körökkel, nem mint a Széchenyi-expedíció tagja, hanem mint a M. Nemzeti Múzeum kiküldöttje. A múzeumtól kapott ajánló levél jó hatást tett s csakugyan sikerült is neki élete végéig tartó, tudományos összeköttetést teremtenie.

Calcuttából Pulo-Penangon és Szingapuron keresztül Jávába utazott a gróffal, Kreitner és Bálint pedig Hong-kongba mentek. 1878. március 30.-án értek Jávába. Sikerült a gróftól fölhatalmazást kapnia, hogy tanulmányútat tegyen a vulkánok vidékére. Boldog volt, hogy eljuthatott a Merapi kráteréhez és körültekinthetett a hatalmas hegyóriások között, a gyönyörűen művelt, terraszos rizsföldeken,²⁾ elragadtatással beszél a nép magas műveltségéről, a hollandusok becsületes gyarmatosító politikájáról s a gyönyörű tájképekről. Azután megint visszakerült a gróffhoz, vége volt a boldog függetlenségnek, bár ezekben a napokban a gróffhoz való viszonya megjavult. Nagyon jellemzően ír erről édes anyjához Hong-kongból, 1878. május 6.-án kelt levelében: „Az út minden tekintetben kellemes volt és valóban jobban jöttem ki együtt a gróffal, mint midőn mindnyájam együtt vagyunk. Az egész úton folyvást megbecsült és én ennél egyebet nem kívánok; mint irám, ezután nem lesz egymással baj és ameddig nekem magamnak zsebpénzem van, mindig jól fogom magam mellette érezni; tudom mihez kell magam tartanom és így nem is kell félnem, hogy akadály lesz a pénzkérdésben, ruhát és aprólékos dolgot sohasem számítok föl és ha valamit önállóan

¹⁾ L. L.: Megfigyelések a Keleti-Himalájában. Földrajzi Közlemények XXXV. k. 1907. 227—243. és 293—310. old. 4 rajz, 1 tábla térkép.

²⁾ L. L.: Utazási jegyzetek Jáváról. Földtani Közöny, XI. évf. 1881, 161—172. oldal. 1 táblával.

teszek, veszek, azt sem. Azt hiszem, Shanghaiig kijövök a pénzzel és ott lesz új alap, ha megértve kérésemet, néhány forintot küldtél oda, sok már nem kell, miután az európai civilizatio megettünk lesz. Ha tudtam volna, hogy ilyféle nehézségeink lesznek, kikerültem volna kezdettől fogva azon akadályokat, melyek a megesett kellemtelenségeket okozták. Legjobban fájt mindenestre az, hogy nem úgy bánt velünk, mint társakkal és még hozzá azon nézetben volt, hogy mi őt zsarolni és költségén uraskodni akarunk, ezen értelem-ben féligmeddig nyilatkozott és én, mint írtam, nagyon élesen, bár mindig móddal megfeleltem; úgy hiszem nagyon megértett, mivel az egész uton, melyet azóta együtt töltünk, nem csak úgy bánt velem, mint óhajtám, hanem tartózkodásom dacára is közeledett és mindinkább közlékenyebb és bizalmasabb lesz. Én sokáig boszankodtam reá és némely dolgot talán nem is fogok elfelejteni tudni, de haragot tartani nem tudok és nem is akarok. Nem azért jöttem, hogy gazdagodjam, hanem hogy használjak, nem neki, hanem a magyar tudományosságnak és jó névnek és ezt még nélkülözések mellett is megteszem, megalázással soha...

Sajnos, rövid ideig tartott ez a harmónia. Jávából Szingapuron át Hong-kongba utaztak s ott 1878. május 4.-én találkoztak úti-társaikkal, de ők, úgy látszik, előre mentek Sang-haiba, mert Hong-kongból a gróf Lóczyval egyedül utazott oda, tán Hong-kongban is együtt bolyongtak s együtt nézték meg Kantont. Erről Lóczy elragadtatással ír leveleiben. Június 4.-én érkeztek meg viharos tengeren át. Jellemzi Lóczy gyengéd lelkületét édes anyja iránt, hogy azt írja: „... a halakat ismét megörvendeztettem, no de ez oly közönséges előttem, hogy föl sem tűnik, egyáltalában a tengeri betegség inkább jó, — mint kura — mintsem rossz: ebben a tunya élet-módban önkénytelen is többet eszik (az ember), mint amennyi szükséges, nagyon jó tehát, ha a gyomor időnkint kitisztul.”)

Amint már említettem, Bálint Sanghaiból visszatért. Széchenyi és Kreitner átmentek Japánba s Lóczy egyedül maradt Sanghaiban. Természetes, hogy a hazulról kapott pénzen azonnal utazást készített elő. A Jang-cze-kiangon akart fölmenni a Po-jang és Tung-ting tavakhoz, hogy onnan aztán dél felé, a hegyeken át, levágjon Fu-kien tartomány tengerpartjára. Tervét nem valószínűsította meg egész terjedelmében, de igen nevezetes, nagy jelentőségű utat tett. A Jang-cze deltáját, a Po-jang tó környékét alaposan megismerte s a Jang-cze-kiangról olyan jó, összefoglaló képet adott, amely méltán egészítette ki Richthofen tanulmányait.

1878. június 20.-án indult Sanghaiból a hajúcsatornákon át, khinai házhajóval a Tai-hu tó felé, aztán kiment Csönn-kiang-fuba a Jang-cze partjára, onnan még mindig bárkán Nan-kingba. Csak a nan-kingi hegyek alapos tanulmányozása után ült gőzhajóra s

¹⁾ A levelek idézésekor kénytelen vagyok, a megérthetőség kedvéért néhány vesszőt, pontot, sőt néhány szót is (zárjelben) belejavitani, mert ismeretes, hogy mesterünk nagyon pongyolán írt és fogalmazott.

Kiu-kiangban szállt le róla július 9.-én. Innen hajózott le a tavon keresztül Fu-csou-fuba (Kiang-hszi), majd Csi-tu misszió-tanyához Kien-csang mellett. Rettenetes hőséggel küzdött. Ugy látszik, komolyan elővette a láz és életveszedelmesen megbetegedett s valószínűleg a misszionáriusok küldték vissza Sanghaiba, mert nem tudom föltenni Lóczyról, hogy meghátrált volna a meleg elől. Én is ilyen időtájban jártam Dél-Khinában s bár szenvedtem, de egyáltalán nem mondhatom, hogy tűrhetetlen lett volna. Engem a pénzhány kényszerített a visszatérésre, Lóczyt valószínűleg a komoly betegség. Nem hihető, hogy nyíltan írt volna édes anyjához, hanem titkolta betegségét. 1878. augusztus 18.-án kelt levelében ugyanis ezt írja:

„Shanghaiba más fél havi távollét után — tehát előbb, mint terveztem — tértem vissza, miután Kiang-hszi tartomány határáig. Csi-tu misszió-tanyához — Kien-csang közelében — hatoltam, visszaűzött a hőség, nagyon kínos volt hetekig csaknem szünet nélkül izzadni, az éjszéléket jobbra álmatlanul töltve. Éjjel 29—30° C volt a hőmérsék, délután többször 37°-ig emelkedett, kirándulásaimból úgy tértem vissza, mintha ruhástól megfürödtem volna, minden tudományos észlelés lehetlenné vált, sok járás nélkül is — mivel folyvást bárkán utaztam — kimerülten érzem magam és valóban csakis ürügyre vártam, hogy visszatérhessek. Minden baj nélkül értem volna utam végpontjáig a tengerpartra, a mindig magasbodó hegységen át, azonban nagyon kevés tudományos eredménnyel és már előre resteltem ezen dolgot. Nem kellett azonban soká várnom a visszatérési okra. — ami 10 év óta nem volt rajtam, a váltóláz még az uton Csi-tu felé ellepett és háromszor látogatott meg. A hideg víz (itt persze elég meleg, 28° volt) és nagy chininadagok, a misszionáriusok szívélyes vendéglátásában hamar elűzték a bajt, melyet itt malariának hívnak.“

Ez nem egészen őszinte írás. Valószínűleg igen súlyosan beteg volt, de ezt nem akarta édes anyjának megírni. Annyi azonban bizonyos, hogy rettenetesen kellemetlen, valóságos kinszenvedés ilyen nedves melegben utazni Dél-Khinában. „Valóban“ — írja alább — „amit átszenvedtem, azt alig lehet a körülményeken kívül állva, elképzelni“. Ezt a szenvedést csak betegsége okozhatta.

1878. augusztus 18.-án már Sanghaiban volt s teljesen fölépülve, nagy lelkesedéssel várta a további utazásokat. De ekkor következett utazásának legszenvedésteljesebb időszaka. A gróf soká elmaradt Japánban, onnan átjött Sanghaiba, de aztán megint Pekingbe utazott útlevelekért s csak *december 8.-án* indultak el Sanghaiból! Szegény Lóczy tehát három és fél hónapig volt telenségre kárhoztatva Sanghaiban! Anyjához írt levelei tele vannak panaszzal és fölháborodással. Lóczy maga volt a pihenést nem ismerő nyughatatlanság, a tettek, a munka exaltált rajongója s neki kellett itt 15 héten át úgyszólván teljes semmittevéssel ölni az idejét. Magam is sok időt töltöttem Sanghaiban, khinai utazásom ideje alatt, valósággal meggyűlöltem ezt a szodomát, mert Európa min-

denféle kétes existenciája csődül ide össze, hogy a khinaiakat kirabolja s viszont Khinának minden erkölcstelen menekültje itt búvik el a khinai hatóságok üldözése elől. Valóságos szodoma. Semmi érdekes nincs rajta s még a fallal kerített khinai városrész is a legromgyosabb, legszenyesebb khinai városok közé tartozik. Természetes, hogy nem kellemes itt tartózkodni.

Impresszionista természete itt is megnyilatkozott. Amig egyedül volt, rezignációval van tele s csak a tétlenség miatt panaszkodik. Amint megjött a gróf Japánból, egyszerre fölelevenedik, szeptember végén és írja, hogy nagyon kedves volt a gróf, nem volt semmi bajuk, nagyon jól érezte magát. Szinte haragszik magára, hogy nem tudja feledni régiebb összetűzéseiket, hisz a gróf olyan bizalmas, kedves hozzá. Azután a gróf elutazott s megjött Kreitner. Megint telebeszélte a fejét panaszokkal s akkor Lóczy ismét egész vehemenciával fordul a gróf ellen s leveleiben reprodukálhatatlan kifejezéseket használ. Különösen fölháborodott Bálint Gábor levelének olvastán, mert Bálint így ír: „Az uti előkészültre s hihetőleg a vendéglői borraivalókra Kreitnertől átvett dollárokat a gróf visszaköveteli“. Annyira fölháborodott a hallottakon, hogy elhatározta, ha hazamegy, tíz évi munkával megszerzi a szükséges összeget s visszafizeti a grófnak az egész utiköltséget. Valóban, meglehetősen világosan látni, különösen 1878. október 4.-én kelt leveléből, hogy Kreitner lehetett az a diabolusz, aki mindig egyenetlenséget szított a gróf és utitársai közt, akár tudatosan, akár öntudatlanul. A mi naiv lelkű zsenink nem tudott tárgyilagosan ítélni a dolgok fölött s mint mindig, élete végéig nagyon rossz emberismerő volt s csak az igazi bölcsek tudták őt megérteni és értékelni. Sanghainban még az osztrák konzulátuson is a gróf ellen izgatták, mintha szándékos, osztrák manőver lett volna, hogy az expediciót csupa feltékenységből meghiusítsák. Szerencsére nem sikerült. A gróf alapjánban nemeslelkű, de lefelé nagyon kellemetlen modorú ember volt, Lóczy munka- és tudományszeretete és becsületessége pedig sikeresen állták ki az ostromot s az összevesztés nem sikerült. Azért merem ezt így állítani, mert a sanghaini osztrák-magyar konzulátussal nekem is keservesen szomorú tapasztalataim voltak.

Végre 1878. december 8.-án elindultak Sang-haiból. Gözőssel mentek föl a Jang-cze-kiangon Han-kouba (érk. 11.-én), onnan khinai bárkával fölfelé a Han-kiangon, majd a Sziao-hon a Czin-ling-hegység lábáig, aztán átkeltek a Czin-ling-hágón s 1879 januárius 26.-án érkeztek Hszi-ngan-fuba. Onnan februárius 1.-én indultak s Lan-csou-fun (érk. febr. 20.; ind. febr. 25.) át kimentek a Gobi sívatag déli szélére s ott eljutottak Tung-huang-hszienen túl Czien-fu-tungig (érk. május 2.-án), de tovább a Lop-nor felé nem mehettek, vissza kellett térniük (ind. máj. 4.), de nem mentek egész Lan-csou-fuig, hanem Ping-fan-hsziénnél (jun. 19.) átvágtak délre, majd nyugatra Hszi-ning-fuba (érk. jun. 24.). Itt több ideig tartózkodtak, azt remélve, hogy bejuthatnak Tibetbe, de a khinai hatóságok ezt megakadályozták. Több kirándulást tettek, egyet a Kuku-nor-

tóhoz (július 15—18.), de aztán vissza kellett térniök Lan-csou-fuba (ind. aug. 10.-én, érke. 17.-én; ind. 18.-án), onnan még ismert úton Anting-hsziénig (aug. 22.) mentek vissza, ott délre fordultak s rendkívül érdekes úton jutottak Csing-tu-fuba (érke. szept. 24.-én, ind. okt. 11.-én), onnan egészen ismeretlen úton Ta-czien-fuba (érke. okt. 24., ind. nov. 12.-én), majd Li-tangba s aztán Batangon keresztül próbáltak behatolni Tibetbe (nov. 30.-án érkeztek Batangba s dec. 14.-éig maradtak itt), de a behatolást a tibetiek ellenségeskedése megakadályozta s kénytelenek voltak délre fordulni, egészen járattalan úton jutottak Ta-li-fuig (érke. jan. 13., ind. jan. 17.-én) s ugyancsak örültek, hogy a másfél hónapos, tibetiek közt vezető út után végre megint civilizált khinai viszonyok közé jutottak. Innen igen veszedelmes úton át lejutottak Bhamoba, Bórma nagy városába az Irravadi mellett s ezzel az út tudományos szempontból érdekes része véget ért (érkezés februárius 13.-án).

Lóczy és Kreitner még Bhamoban maradtak februárius 25.-éig, hogy kipihenjék a nehéz út fáradalmait, azután Rangúnon át lehető gyorsan Calcuttába utaztak (érke. március 16.-án), majd vasúttal átmentek Bombayba, onnan 1880. március 27.-én indultak vissza Európába s Alexandrián, Konstantinápolyon és Bucurestin át, április 26.-án ért Lóczy hazai földre.

Ennek az utazásnak tudományos eredményei világraszólóak. Nagyszerű munkája, amelyet már említettünk, sok tekintetben örökbecsű, tudományos eredményeket tartalmaz. Fényes világot vet arra a rendkívül bonyolult hegyvidékre, ahol a Kuen-lün rendszerű hegyláncok a hátsó-indiai láncokkal mintegy összefonódnak a Sz'csuani vörös medence mögött. A hátsó-indiai láncokat eddig csak elméleti alapon ismerték, ő a tényleges tudományos felfedezőjük.

Utazásának temérdek tudományos eredménye közül legfontosabbnak tartom azokat, amelyek a belső-ázsiai pusztai medencékre vonatkoznak. Richthofennel szemben kimutatta, hogy a Gobi-sivatag és a Felső-Hoang-ho vidékének pusztai képződményei nem tengeri lerakódások, hanem szárazföldi eredetűek. Ezeket a vastag rétegeket nevezte Richthofen han-hai rétegeknek. A Hoang-ho mély szakadékot vágott beléjük Lan-csou-fu fölött. S ezek az 1000 méternél is vastagabb rétegek mind szárazföldi, sivatagi eredetűek, mert hiszen a sivatagban felhalmozódó törmelék nem, ami elszállítsa a tengerbe. A *Stegodon insignis* nevű, tapir-féle állat állkapocsmaradványai s még néhány lelet alapján biztosan meg tudta állapítani, hogy ezek a lerakódások a maihoz hasonló viszonyok közt már a pliocén-korszakban megindultak s tartanak mind a mai napig. Ebből világos, hogy Ázsia óriási kiterjedésű pusztái és sivatagjai már ilyenek voltak a pliocén-korszakban is, mint ma, tehát az ember megjelenése óta ott lényeges éghajlatváltozás nem történt.

Egyszerre ki kellett törülni a tudományból a belső-ázsiai pusztákat állítólag ellepő tengerek hipotézisét s csak ezeknek a felfedezéseknek alapján születhetett meg mai tudásunk és felfogásunk a

sivatagokról, amit pl. Johannes Walther a „Gesetz der Wüstenbildung“ című könyvében foglalt össze.

Rendkívül értékes adatokkal egészíti ki Lóczy a Richthofen-féle lösz-elméletet, sőt azt mondhatnám ő igazolta teljesen ezt a fel fogást.

Lehetetlenség volna itt mind elszámolni azt a temérdek, pompás geológiai eredményt, amelyet metszetei, térképei, paleontológiai gyűjtései tárnak föl. De egyéb megfigyelései is alig megbecsülhető értékűek. A Jang-cze deltáján, a Po-jiang tón, a pusztákon és a havasok közt mindig figyelt, minden érdekelte, mindenről jó följegyzései vannak. Minthogy a geológia keretébe nem tartozó megfigyeléseinek számára nem volt hely a nagy Széchenyi-munkában, külön kiadványokban szerezhetünk kellő fogalmat temérdek megfigyeléséről. Így különösen a magyar földrajzi irodalom egyik büszkesége. „A khinai birodalom természeti viszonyainak és országainak leírása“ (Budapest, 1886. Kiadta a K. M. Természettudományi Társulat) című, 865 oldalas, 200 rajzzal és egy nagy térképpel díszített pompás munkája adhat különös fogalmat arról, hogy mily alaposan megismerte Khinát s mennyire helyesen és milyen sokat észlelt. Ezt a nagy munkát méltán irigylik tőlünk a külföldiek s ha megmutattam külföldi szaktársaimnak, mindig csodálkozva hajto gatták, hogy ilyen összefoglaló mű sem német, sem francia, sem angol nyelven nem jelent meg. Nagyon nagy kár volt, hogy nem adtuk ki idegen nyelven is, ma is elsőrangú forrásmunka volna s bizonyosan standard értéke lenne.

Ugyanilyen kitűnő összefoglaló műve „A khinai birodalom története“ (Budapest, 1901. Földrajzi Társaság könyvtára, II. kötet, 288 oldal, 58 kép, 7 térkép). Ilyen sincs a külföldi irodalomban, kár, hogy csak röviden, népszerűen tárgyalhatta, mert látszik a művön, milyen szeretettel foglakozott a khinaiak történetével, műveltségével, szokásaival stb.

Hazajöve Khinából, azonnal munkához látott. Eleinte mint a Nemzeti Múzeum tisztviselője, később mint a Földtani Intézet geológusa pihenést nem ismerő tevékenységhez kezdett. Nagyon jellemző a magyar tudományos viszonyokra, hogy Lóczy, egyike minden idők legnagyobb tudományos exploratorainak, hazatérte után még két évig nemzeti múzeumi segédőr s csak 1883-ban lett a Földtani Intézet „osztálygeológ“-ja. Pedig már 1880. május 14.-én megtartotta nagy előadását a Természettudományi Társulat estélyén s abból mindenki láthatta, hogy milyen korszakalkotó nagy munkát végzett.

Mint „osztálygeológ“-ot Hofmann Károly „főgeológ“ mellé osztották be s megbízták egyrészt a Maros-nyílás környékének továbbbi tanulmányozásával s azonkívül a bánsági hegyvidék felvé telével a nemzetközi geológiai térkép részére. Még mint múzeumi segédőr kapta ezt az utóbbi feladatot s erre 600 forint utiköltséget. Ez abban az időben aránylag igen szép összeg volt. 1883-tól 1885-ig szintén 550 forint utiátalányt kapott évenként. 1886-ban

műegyetemi ny. rendkívüli tanárnak nevezték ki, de azért a Földtani Intézettel való kapcsolata nem szűnt meg s állandóan felvételeket teljesített nyaranta. De akkor már csak 350, sőt 325 forint utiátalányt kapott. Ilyenféle, földtani intézeti felvételeit 1889-ben fejezte be. Ebben az évben még néhány dolgot kellett pótolni s erre a célra 30 forintot (!) kapott utiátalányul. Ezután már megszűnt a geológiai felvétel s új, egészen más nagy munkába kezdett a mi nagy mesterünk.

1889. június hó 22-én kinevezték a budapesti m. kir. Tudományegyetemen az Egyetemes Földrajz tanszékére, boldogult Hunfalvy János helyébe. Ezután a műegyetemen már csak mint meghívott szakférfiu tartott előadásokat.

Nem tudom, mit is szóljunk ehhez a végzetes kinevezéshez. Mi, geografusok természetesen csak örülhetünk, hogy a földrajz ilyen hatalmas őriást nyert, de viszont Lóczyra nézve alighanem végzetesen elhibázott volt. Lóczy izig-vérig geológus és ime, most olyan tudományba kell beledolgoznia magát, amely meglehetősen alterelte tulajdonképeni tevékenységétől. Igaz, hogy olyan széles látóköri, sokat tapasztalt, sokat tanult ember volt, hogy nem volt nehéz neki az, ami az egyetemi előadásokhoz szükséges, összeszednie s magas szintvonalú, mélyen járó filozófiájú, geográfiai előadásokat tudott tartani. De csak természetes, hogy mindig túltengett a geológus. De viszont meghonosította a geográfiában is azt a szigorú kritikát, amit a geológusok szoktak meg. Mindig az eredeti dokumentumokra, a szigorú észleletekre fektette a fősúlyt s véget vetett azoknak a levegőbe épített spekulációknak, amelyek a geográfiát annyira ellepik és hitelét annyira rontják. A természettudományos gondolkozást vezette be tudományunkba. Az okok és okozatok összefüggését kereste s ha tudása és előadásai nem is mondhatók geográfiai egészeknek, de mégis roppant nagy haladást jelentenek a régebbi időkhez képest.

Hiszen már khinai utazásának eredményei is annyi geográfiai tanulmányt és észleletet tartalmaznak, hogy kevés, vérbeli geografus vetekedhetik vele. Valóságos szerencse a földrajzra nézve, hogy akkor ő került a tanszékre, mert abban az időben nem volt hazánkban egyetlen igazi geografus sem. A külföldön akkor már Richthofen és kortársai magasra emelték a geográfiát s mi messze elmaradtunk tőlük. Nagy, szinte kiválóan nagy szerencsénk volt akkor, hogy Richthofennel és Suessel egyidőben mi is hozzájuk hasonló gondolkozású és képzettségű, velük legalább is egyenrangú nagyságot nyerhettünk meg a földrajznak. Ez az idő, a mult század 90-es évei voltak azok, amelyekben a geográfiai problémák megtalálták második szilárd bázisukat, a geológiai alapot. Mert első szilárd alapjuk volt a kartografia tökéletesedése. Jó térképek híján nem lehet a földrajzot művelni. Jó térképek csak a mult század elején kezdtek készülni. Ez a tény kezdte a földrajzot szilárd alapokra helyezni, de aztán a mult század végén a geológia nyújtotta a legbiztosabb alapfalakat. Az emberföldrajznak, ha ugyan helyes ezt

a szót használnunk, még ma sínesen kiépített, szilárd alapja, mert ezen a téren a legfélelmetesebb légvárakat, ha akarom vemhes, ha nem akarom, nem vemhes szörnyszülötteket produkálja az irodalom.

Igy tehát mi, geográfusok véghetetlen hálával tartozunk a sorsnak, hogy ilyen szigorú gondolkodású, széles látókörű, sokat utazott és fáradhatatlan munkásságú férfit kaptunk a földrajz egyetlen egyetemi tanszékére. Hol volnánk ma nélküle?

De Lóczyra nézve alighanem hátrányos volt ez a kinevezés. Ha csak tisztán geológiával foglalkozhatott volna, minden esetre talán az egész világ legnagyobb geológusa lett volna s ma már sokkal pontosabban és behatóbban ismernők az országot, mint ma, mert hisz az ő munkaképességével, az ő szorgalmával nem vetekezhettek kortársai közül senki.

Igy tehát az Egyetem földrajzi tanszékére került s ezentúl a Műegyetemen csak mint meghívott szakférfiu tartott előadásokat minden év második felében.

Ekkor volt szerencsém vele megismerkedni.

1891-ben alakult meg a Magyar Földrajzi Társaság Balaton Bizottsága Lóczy Lajos kezdeményezésére és vezetésével. Terveit sokan túlzottaknak, kivihetetlennek tartották. Lóczy számításai szerint mintegy 5000 forintra lett volna szükség, hogy a tanulmányokat is elvégezzék és a könyvet is kinyomtassák. Akkor az öregek azt mondták, hogy akkora összeget Magyar-országon nem lehet tudományos munkára előteremteni. De Lóczy nem ijedt meg s nem vesztette el a kedvét, sőt csak annál energikusabban látott munkához s ma már 300,000 koronánál is többet költöttünk a tő tanulmányozására és a publikációkra.

1892 tavaszán, mint negyedéves technikus, ott voltam minden kiránduláson, amelyet hallgatóival rendezett. Talán Pomázon, vagy Izbéken voltunk, nem emlékszem rá, ebédeltünk a vendéglőben, több asztal mellett. Lóczy ebéd végén a mi asztalunkhoz (dzsentrí-asztal) ült, hogy velünk is beszélgessen. Említette, hogy most indult meg a Balaton tudományos tanulmányozása. Ez engem roppantul érdekelt, mert odavaló vagyok s mindjárt kérdezősködtem, hogy mit fognak tanulmányozni. Kérdeztem többek közt, hogy fogják-e tanulmányozni a „seiche“-t is? Nagyot nézett.

— Honnan tudja, hogy ilyen is van a világon? —

— Balatoni ember vagyok . . . —

— De kérem, nem hiszem, hogy Magyar-országon kettőnkön kívül még valaki tudná, hogy mi az a seiche. —

Igy terelődött reám a mester figyelme. Mivel már akkor elszegődtem a vízépítés-tanszék mellé, bold. Klímm Mihályhoz asszisztensnek, kijelentette, hogy ilyen emberre van szüksége s engem is, bele fog vonni a tő tanulmányozásába.

A nyári szünet alatt mi Apám nyaralójában nyaraltunk Arácsón. Lóczyék pedig lejöttek Balaton-Füredre s ott az első nyarat a Sörös-féle villában töltötték. Nem tudtam, mikor érkeznek meg, örültem a vakációnak a mérnöki oklevéllel kezemben. Egyik dél-

után a terraszon ültünk feketekává mellett, amikor egy rövidnadrágos, turista-harisnyaás zömök ember, kalapáccsal kezében megjelent a nyaraló kapujában s elkezdte a kerítés köveit kopácsolni. Apám csodálkozva s némi haraggal kérde, ki az a vakmerő, aki szétönti a kerítésünket? Abban az időben a rövidnadrágos turista-ruha még nagyon nagy ritkaság volt a Balaton-vidéken, mindenki megbámulta. Én sem ismertem rá mindjárt Lóczyra, csak amikor közelebb jött.

Apám nagy örömmel és tisztelettel fogadta, jobban tudta ő, hogy milyen nagyértékű ember, mint talán „felettes hatóságai“, de azért tréfásan korholni kezdte, hogy ha valahova az ember látogatába megy, nem kell azon kezdeni, hogy a kerítést szétbontjuk. De amikor megmutatta, hogy milyen szép kövületeket ütött ki, akkor minden meg volt bocsátva. Hozzám fordulva, azután így szólt:

— Irtam magának levelet, de nem volt, akivel elküldjem, hát elhoztam magam.

Drága emlék gyanánt őrzöm Lóczy első levelét. Azóta is minden levelét eltettem az utolsóig s most több kötetet tesznek ki. Egész kortörténet van azokban megírva.

Első találkozásunktól kezdve majdnem szakadatlanul együtt dolgoztunk, minden lépését, minden tettet figyelemmel kísérhettem egész addig, amíg engem a kolozsvári egyetemre meg nem hívtak. De azután is szakadatlan volt a levelezés és érintkezés, bár azzal, hogy ő a geografiát elhagyva, a Földtani Intézet igazgatását vállalta el, munkálkodásunk körei meglehetősen szétváltak.

1894 őszén elhagyva a műegyetemet, átpártoltam a geografiához Lóczy mellé, mint asszisztense, később, khinai utazásom (1896—98.) után mint adjunktusa és magántanára. Büszkén mondhatom, hogy professzor és asszisztense közt talán a legjobban sem fejlődött ki olyan bizalmas, baráti viszony, mint köztünk. Ezt az ő rendkívül közvetlen, minden fennhéjázástól és nagyképiuskodéstól távol álló egyéniségének köszönhettem.

Asszisztensségből elődöm dr. ifj. Jankó János, a későbbi kitűnő etnografus, a sajnósan korán elhunyt, lelkes ifju volt. Lóczy és Jankó közt nem fejlődhetett ki meleg bizalmasság, mert természetük nem egyezett.

Az egyetem földrajzi intézete akkor egyetlen szobából állt a Szerb-utcai épület harmadik emeletén. Igaz, három ablaka volt ennek a szobának, de mégis, az egyik ablak mellett Lóczy, a középső előtt Kövesligethy Radó, a kozmografia rendkívüli tanára, a harmadiknál 12 hallgató s a szoba közepe táján én: egy kicsit sok volt egy teremben. A könyvtár nem állt másból, mint a Hunfalvy-féle könyvtárból és a Földrajzi Társaság kikölesönzött könyvtárából, néhány ócska szekrényben.

De hamar megindult a fejlődés. Nemsokára kaptunk még egy termet, ahol a hallgatók gyakorlatoztak s a tanári szobában, illetőleg intézetben lassankint minden falat elfoglaltak a mennyezetig érő, hatalmas könyvszekrények. Nehány év múlva ki kellett tenni a

Földrajzi Társaság könyvtárát, hogy újabb szerzeményeinknek is hely legyen.

1905-ben az intézet átköltözött a régi képviselőházba (Sándor-utca 8), mert az egyetem már nem fért meg épületeiben. Onnan néhány év múlva a műegyetem régi épületébe, a Múzeum-körut 6—8. szám alá, éppen az óra fölé, a magas földszintre helyezkedett át, de akkor már Lóczy megvált az egyetemtől s átment a Földtani Intézet igazgatójának.

A Szerb-utcai intézetben töltött időkre mindig a legkellemesebben emlékszem vissza. A Lóczyval való követlen érintkezés, az intézet gyors fölvirágzása, a hallgatók számának folytonos növekedése és állandó lelkesedése valóban sok örömet szerzett.

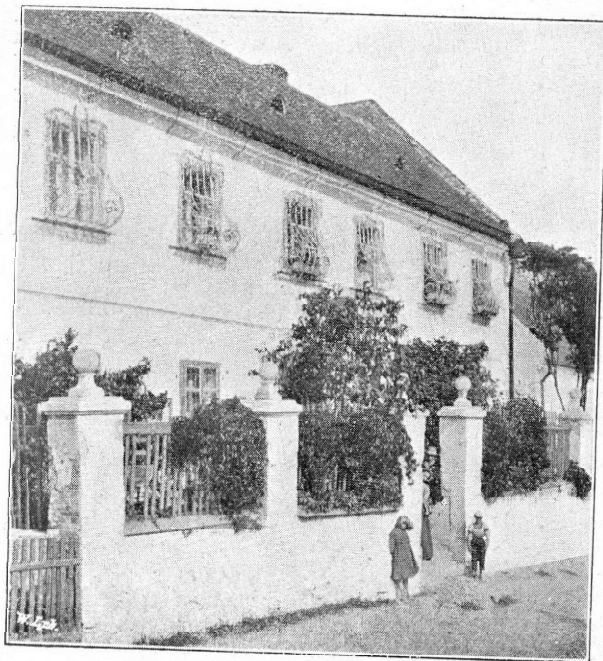
Nyaranta a legnagyobb buzgalommal folytattuk a Balaton tanulmányozását. Lóczynak annyira megtetszett a Balaton és különösen Balaton-Füred környéke, hogy nem messze a mi arácsi nyaralóntól, megvásárolta a csopaki határban fekvő, Plosszer-féle villát néhány hold szőlővel együtt. Ebben a csopaki nyaralóban töltötte élete legboldogabb napjait. A villa mellett vincellérlak is van, annak egyik szobája volt az asszisztensek állandó tanyája. Minden nyáron volt lenn valami fiatalember, asszisztens vagy balatoni munkatárs a nevezetes asszisztensi szobában s olyan élete volt, mintha a családhoz tartoznék, bizony mindnyájan felejthetetleneknek mondják ezeket a boldog heteket.

Hihetetlen munkát fejtett ki Lóczy ebben az időben. Az egyetemen rendkívül szorgalmasan tartotta előadásait: egészen 1900-ig a műegyetemen is. Az Eszterházy-utcára néző, kisebb vörös épületben volt a geológiai intézet. 1891—93-ban elnöke volt a Földrajzi Társaságnak, de nem tudott megegyezni Berecz Antallal, a társaság tirannikus hajlamú főtitkárával s megint leköszönt és Erődi Bélának adta át a helyét. Ez a három év mindjárt föltűnik a Földrajzi Közlemények köteteiben, mert sokkal vastagabb kötetek jelentek meg, mint előtte és utána. Egymás után láttak napvilágot könyvei, cikkei, jelentései, tartott népszerű előadásokat, még vidéken is. A Balaton-felvidék geológiáját a legnagyobb alaposággal dolgozta ki s amellet az ország más részén is folytonosan tanulmányozgatott.

Alig volt olyan nap, hogy a Földrajzi Intézetből valami kérés vagy beadvány ne ment volna a Miniszterhez vagy egyéb hatóságokhoz. Semsey Andor nagyon szeretett a Földrajzi Intézetben olvasgatni és dolgoztatni s bőkezűen szerezte be a folyóiratokat és könyveket a könyvtár számára. Hol volnánk Semsey nélkül? Az intézet minden fölterjesztés és sürgetés ellenére csak kevés dotációt kapott, legalább keveset ahhoz az izgalmas munkához képest, amit ott folyt s azért végtelen hálások lehetünk nagy mecénásunknak, hogy százezreket adott lassankint az intézet beszerzéseire, a Balaton-Bizottság munkálataira és egyéb tudományos törekvéseink istápolására. Akkor adta a sors Semseyt a magyar tudománynak, amikor erre a legnagyobb szükség volt, hogy utólrhessük a nyugati kulturát, hisz annyira el voltunk maradva tőle.

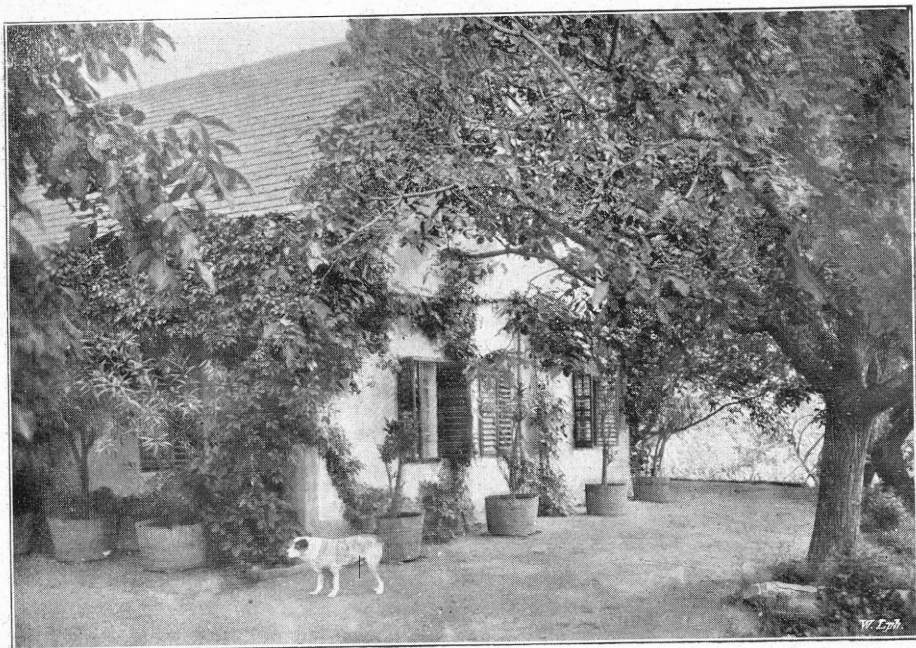
1. ábra. Lóczy Lajos ifjúkori arcképe a
70-es évekből.

2. ábra. Lóczy Lajos szülőháza Pozsonyban, a Felső-
Dunasoron Vodria elővárosban. Museli Mosel-féle ház
(őreganyja háza), majd Simonyi-féle ház.

3. ábra. Lóczy Lajos utolsó dolgozó szobája Budapesten (VIII., Baross-u. 28. sz. III. em. 9.)

4. ábra. Lóczy Lajos csopaki nyaralójának Balaton felé néző homlokzata.

5. ábra. Lóczy Lajos dolgozó asztala balatoncsopaki nyaralójában.

6. ábra. Lóczy Lajos és Széchenyi Béla gróf gúnyos rajza a „Bolond Istók”, 1890. márcz. 20.-i számában. A két utazó arcképe kitűnően sikerült. Elül jobbra Szabó József, Fraknói Vilmos és Gyulai Pál állanak. A padokban jól fölismerhető Eötvös Károly és Pulszky Ferencz és a többi akadémikus.

Lóczy puritánus becsületessége, szenvedélyes, minden önzéstől távol fekvő tudományszeretete valósággal megigézték Semseyt s talán nálunk tartózkodott legszivesebben.

Hallgatóit minden esztendőben hosszú, külföldi kirándulásra vitte. Az első nagyobb külföldi kirándulást Oroszországba, Finnországba és Észak-Németországba tettük. Körömezőn át hagytuk el az országot s azután Lembergben és Kieven át Moszkvába, onnan Szentpétervárra, majd Helsingforsba mentünk, azután Szentpéterváron át Königsbergbe s onnan Oderbergen át haza. Valóságos gyönyörűség volt az egész út, hihetetlenül sokat tanultunk. A mester folyton tanítványaival van, mindenre felhívja figyelmüket, nem különíti el magát, hanem ugyanolyan harmadosztályú, kemény fapadon alszik, mint mi, sőt igénytelenségével és folytonos figyelésével mint jó példa, elüljár. Minden jól elő volt készítve, mindenütt tisztelettel vették körül, a külföldön is és mindig takarékoskodott, meg nem engedett semmiféle urhatnámságot, kényelmeskedést, pazarlást és fényűzést.

A második nagy utat Itáliába tettük: Roma, Napoli, Messina, Taormina, Lipari, Stromboli, Palermo, aztán vissza Napoli, Roma, Firenze, Bologna, Venezia felé. Más alkalommal voltunk Schweizban, Dalmáciában, de a legnagyobb uton én, sajnos, nem vehettem részt. 1907-ben ugyanis hallgatóit Bucurescin, Tulcean át Odesszába, onnan Batumba, Tifliszbe vitte, aztán a nagy grúz hadi uton keresztül mentek a Kaukázuson Vladikavkázba s aztán Odesszán át vasuttal tértek haza. Se szeri, se száma a kisebb kirándulásoknak hazánk területén.

Sőt külföldi egyetemi hallgatókat, tudós társaságokat is gyakran vezetett, különösen a Balaton vidékére és az Alföldre, a Retyezátra, Aldunára stb.

Ilyen herkulesi munka közben telnek az évek. Elkészül a nagy Széchenyi-munka, egymás után jelennek meg az értekezések, Khína története, a Balaton-tanulmányozások eredményei, elkészül Magyarország tektonikai és morfológiai térképe a párisi kiállításra s ott aranyérmet nyert vele. Nem hanyagol el semmit, minden geográfiai és geológiai dologban ott van, mint mozgató, biztató, segítő. Tanítványait folyton istápolja, érdekükben a minisztériumban szaladgál, egy szóval fáradhatatlan.

Egymás után érik a kitüntetések is, de bizony azok nem nagyon érdeklik. Első kitüntetése volt az, hogy a paulisi olvasókör tiszteletbeli tagjának választotta, de aztán jöttek mindig nagyobbak és nagyobbak. 1896-ban, a millenium emlékére ő is megkapta a tiszteletbeli doktori címet, később a Földtani Társulattól a Szabó József-emlékérmét, a berlini földrajzi társaságtól a Karl Ritter-érmet, a párisi akadémiától a Csihacseff-díjat, sok társaságnak tiszteletbeli és levelező-tagja lett.

Egyenes modorával, közvetlenségével és pihenést nem ismerő munkásságával ellenségeket is szerzett magának. Mert az alkotni vágyóknak, a nagy szellemeknek mindig vannak irigyei, és nagyon

sokan félnek tőlük. Félelem és féltékenység közös töből fakadó dudvák s a magyar társadalomban bőven burjánzanak.

Amikor a Földtani Intézet érdemes igazgatója, a jó öreg Böckh János nyugalomba vonult, a Földtani Intézet igazgatói állásának betöltése következett. Minden jóakaró magyar ember, minden igazi hazafi örömmel üdvözölte volna ebben az állásban Lóczyt, hisz az ő nagy zsenijének, az ő hihetetlen munkaerejének tudatában, mindenki az Intézet új felvirágzását s Magyarország geológiai megismerésének új korszakát várta tőle. Szimpatikus, közvetlen természete az iránt is megnyugtatta a szemlélőt, hogy az intézet tisztviselői őt szívesen fogják látni. De nem így történt. Az intézet tisztviselői tiltakoztak az ellen, hogy nem közülük neveznek ki valakit igazgatónak s tiltakozásukat írásba foglalva, átadták Semsey Andor urnak, az Intézet tiszteletbeli igazgatójának. Semsey fölháborodással mutatta meg azt Lóczynak és az irást összetépte.

Ahogy Lóczy az egyetemet elhagyta, megkezdődött életének kellemetlenebb szakasza. Az egyetemi tanszéket utána nem azzal töltötték be, akit ő erre kijelölt és fölnevelt, hanem pályázatot hirdettek s a tanszékre olyan egyént ültettek, akinek tanításai homlokegyenest ellenkeztek Lóczy modern irányú eszméivel. Végtelenül fájhatott ez a nagy mesternek s élete végéig mindig fájdalommal gondolt arra, hogy megint évekre visszavetették a földrajz tudományának fejlődését. Minthogy tanítványainak legnagyobb része geológus lett, a földrajzban nem hagyott maga után sok követőt, hisz nem is nyílt előttük pálya, míg a geológusok jól el tudtak helyezkedni.

A Földtani Intézetben sem mentek a dolgok úgy, ahogy ő szeretne volna. Hivatalnok-társai sokat ellenzékeskedtek vele szemben, mert ő különösen a fiatalokat pártolta és velük szeretett dolgozni. Mindamellet hihetetlen munkát fejtett ki, amint ezt igazgatói jelentései tanúsítják. Az intézet kiadványai megkétszereződtek, a múzeum nagyszerű fejlődésnek és rendezésnek indult. Megkezdte a Felvidék reambulálását, de folytatta az eddigi fölvételeket is. Termékek ujat produkált, részben maga, részben hivatalnoktársai. Egészen új szellem hatotta át a munkálkodást, élénken visszatükrözik ez az intézet gyönyörű kiadványaiban.

Nevezetes része volt az erdélyi földgáz fölfedezésében. A geológusok már régen hajtogatták, hogy az erdélyi medencében ott kell lennie a kálium-sóknak is, pedig ezeknek, mint műtrágyának és mint a khemiai ipar igen fontos anyagának rendkívüli jelentőségük van s feltárásuk elsőrendű, nemzetgazdasági érdek. A pénzügyminiszter azonban ezeket a felszólamlásokat figyelembe se vette. 1911-ben indult meg Kolozsvárott az Erdélyi Hírlap nevű újság boldogult dr. Pósta Béla szerkesztésében. Ő kért föl, hogy valami gazdasági cikket írjak lapja számára. Este kilenckor jött a kérés, hogy 10 óráig írjam meg a cikket. Rögtön megírtam, minden forrásmunka megtekintése nélkül, meglehetősen felületesen, úgy, ahogyan ilyea efemeris jellegű, kis vidéki lapnak való cikkeket ír az ember.

Ezuttal azonban ez a cikk lett a kanóc, amely a régen gyűjtött puskaport kirobbantotta. Az akkori pénzügyminisztert figyelmessé tették a rövid, népszerűen, kissé bombasztikusan megírt cikkekre s ő föllelkesülve rajta, elrendelte a kálium-sókra való furást. Az előzetes tanulmányokkal Lóczyt bizta meg. Ő engem maga mellé véve, beutaztuk együtt az erdélyi medencét és Nagysármást jelöltük meg, mint olyan helyet, ahol a medence centrumát gondoltuk, tehát ahol legmélyebben lehetnek a kálium-só rétegek s itt bizonyosan nincsenek még kioldva, ha valahol, itt bizonyosan megtaláljuk.

Az első furás nem sikerült, nem terveztük elég mélyre. A második furáson feljött a gáz. Oly erővel kezdett tódulni, hogy a munkások életét veszélyeztette s a vállalkozó beszüntette a furást. Engem küldött ki Lóczy, hogy nézzem meg, mit lehetne csinálni. Kiszálltam a helyszínén, megnéztem a dolgokat s jelentést tettem a pénzügyminiszter urnak, Lóczy közvetítésével. Akkor még nem volt a furás oly mély, mint ma, számításaimat sokkal kisebb gázmenyiségre alapítottam s azt az ajánlatot tettem, hogy mivel itt mintegy 10.000 lóerő a feltörő gázból bizonyosan kitermelhető, azonnal rendezzenek be elektromos centrálét és a kálium-sók fölkeresésére kezdjünk másik furáshoz. A földgáz ki fogja fizetni a furások összes költségét. Mivel jelentésemben a kut értékét 60,000.000 koronára becsültem, a pénzügyminisztériumban fantasztikusnak tartották jelentésemet és elrendelték a további furást. Akkor aztán olyan erővel tört föl a gáz, hogy a furást csakugyan abba kellett hagyni. Más szakértőt küldtek le, az meg azért kritizálta meg az én jelentésemet, hogy ugyan naiv kis jelentés, hisz itt sokkal, de sokkal több gáz van, mint amennyit én jeleztem s nem hatvan milliót, hanem milliókat ér a kut. Erre indult meg a gáz kihasználásának előkészítése és a további tanulmányokkal és munkálatokkal dr. Böckh Hugót, az elhunyt földtani intézeti igazgató fiát bízták meg. Ezentul Lóczy csak mint érdeklődő kísérte figyelemmel a gázkérdést, de Sármas felfedezése föltétlenül kapcsolatos az ő nevével.

Élete vége felé ismét nagyszerű munkát végzett. A világháború alatt, Szerbia megszállása után a magyar kormány megbízásából sietett áttanulmányozni Szerbia geológiáját. Erről a tudományos munkáról más jelentés számol be, de itt kell megemlítenünk, hogy csodálatos, milyen hatalmas energiával, mennyi vakmerő bátorsággal és kitartással végezte ezt a nagyszerű feladatot. Mint tábornoki rangú, polgári hivatalnok, széles ibolyaszínű sávval díszített katonanadrágjára, aranyos gallérjára, katonasapkájára roppant büszke volt s gyermekes örömét találta benne. De a katonai hatóságok nagyon megbecsülték s minden lehető módon támogatták munkálkodásában. Szükség volt erős kíséretre, mert komitácsi bandák szanaszét kóboroltak s lestek az alkalomra, hogy a megszállóknak lehetőleg sok kárt okozzanak. Nem egyszer volt komoly életveszedelemben, de rá se hederített az ilyesmire s meg nem szakította volna munkálkodását.

Az egyik elhagyatott bányában lezuhant és csak hűsége szol-

gája mentette meg életét. A Drinán végigtutajozott. Mindig elragadtatással beszélt erről az utjáról, mint életének egyik legszebb kalandjáról. Sokszorosan életveszélyes vállalkozás volt, de a pompás sziklaszorosokban, a rohanó árral aláragadtatni, gyorsan váltakozó, schasem látott tájképek között: leírhatatlanul szép volt s tibeti kalandozásai jutottak eszébe.

Tanulmányait részben derék fiával, Lajossal végezte s apa és fia sok utat tettek együtt. Eredményeik, a többi lenn járt geológusok eredményeivel együtt egészen átalakították Szerbiáról szóló ismereteinket. Nyugat-Szerbia legnagyobb részét a geológiai térképek, szerb geológusok fölvételei szerint, krétakori képződményeket jeleztek. Kisült, hogy ezek a képződmények mind paleozoosz-koriak s egészen más a terület fölépítése, mint ahogy azt a hebehurgya szerb politiko-geológusok felvételei mutatták.

Sajnos, temérdek észleletét megírta ugyan, de már nem tudta publikálni. Már szerbiai utazását is meglehetősen betegesen tette meg. Tüdőtágulás és asztma gyötörte s nagyon sokat köhögött. Szerencsére leírta eredményeit s munkatársának, fiának sikerült a világraszóló eredményeket sajtó alá rendezni. Nemsokára napvilágot látnak ezek, a gyönyörű geológiai térképpel együtt.

Szerbiából történt kivonulásunk idején már befejezte a munkát. Ujabb, nagyszabású fölvételre már nem vállalkozhatott, hanem íróasztalánál dolgozott és megírta a Balaton népszerű ismertetését, sőt ezt halála előtt már kiszedve is láthatta, csak éppen még nem imprimálta, mert kinyomtatás előtt még nekem is át akarta adni revizióra. Ez már csak halála után történhetett meg.

Életének utolsó éveiben nagy csalódás érte. A kommunisták átvették a Földtani Intézetet s Lóczyt nyugdíjazták. Azok a kommunistává lett, fiatal geológusok fordultak különösen ellene, akiket hajdan ő pártolt legjobban. Különösen Vadász M. Elemér és Kormos Tivadar támadták meg erősen. 1919. május 14.-én ugyanis Vadász Elemér ur „elvtárs“ összehívta a Földtani Társulatot, hogy a Földtani Intézet jövő működése ügyében eszmecserét folytassanak. Vadász „elvtárs“ hosszú beszédben lecsepülte a Földtani Intézet működését, nem kimélve az igazgatót sem, pedig az igazgatónak más hibája nem volt, csak rossz emberismerő lévén, ő támogatta és segítette Vadászt és Kormost legjobban. Vadász durva támadása ellen Lóczy tiltakozott, de a jelenlevő kitűnő geológusok mind Vadásznak adtak igazat, egyedül Réthly Antal vette védelmébe a nagy mestert, de hangja elveszett a pökhendi „elvtársak“ otromba viselkedésével szemben.

Ennek következtében Lóczy állásáról lemondott s a következő levelet intézte a népbiztossághoz:

3/eln. 1919. Magyar Földtani Intézet Igazgatósága.

A Magyar Tanácsköztársaság Földművelésügyi Népbiztosságának.
Budapest.

A Magyar Tanácsköztársaság Földművelésügyi Népbiztosságának sürgős megkérésére a Földtani Társulat Direktórium a Földtani Intézet jövő működése tárgyában folyó hó 14-én szakértekezletet hívott egybe, melyre én is hivatalos voltam.

Az értekezőt egybehívója, dr. Vadász Elemér Elvtárs az előző székéből hosszú exozét olvasott fel, melynek a Földtani Intézetre vonatkozó része az én öntudatomat vérgig sértette, mert nagy általánosságban olyan dologi és személyi természetű helytelenségekkel, mulasztásokkal és igazságtalanságokkal vádolta az igazgatóságot, amelyekkel szemben én törekvéseimmel és cselekedeteimmel mindig homlokegyenest küzdöttem.

Az utolsó 10 év alatt a Földtani Intézet igazgatóságának minden intézkedéséért vállalom a felelősséget, az Elnök vádaskodását tehát én fogom fel! Nem enyhítette dr. Vadász Elemér Elvtárs Elnöki megnyitójának vádjait azzal, hogy zárószavában halálját fejezte ki a Földtani Intézetnek a neki tanulmányaihoz juttatott támogatásáért.

Minthogy az értekezőt az én erőyes tiltakozó visszautasításomon kívül az Elnök vádjaira ellenvetés nem hangzott el, sőt a hallott javaslatokból a be nem avatottak bizvást a vádak helyességét gondolhatták, mint önérzetes ember, arra kell kérnem a Tanácsköztársasági Földművelésügyi Népbiztóságot, hogy engem a Magyar Földtani Intézet vezetése alól fölmentsen. A jelenlegi állapotban ezt a feladatot nem viselhetem.

Nem várhatok a Direktoriumtól az engemet ért igazságtalan támadásokért elégtételt: közel 50 éves tudományos és egyéni reputációm megvédésére tehát annak idején, amikor ehhez lehetőség lesz, külföldi rokon tudományos intézmények velem régóta tudományos összeköttetésben álló vezetőit fogom ítéletmondásra felkérni, 10 esztendő földtani intézeti működésem felett és ezt a nyilvánosság elé bocsátom.

Ismételve bejelentett előrehaladott és az intézet érdekét szolgáló tudományos munkásságomat azonban lankadatlanul tovább folytatni óhajtom és ehhez a Földtani Intézet ezutáni igazgatóságától, illetőleg annak vezetőjétől lehetőséget és támogatást fogok kérni.

Budapest, 1919 május hó 15-én.

Lóczy Lajos s. k.

Erre aztán Lóczyt, az igazgatót és dr. Szontagh Tamás igazgatót nyugdíjazták s az intézet vezetésével dr. Pálffy Móricz főgeológust bízták meg. Pálffy, sajnos, ezt a megbízatást elfogadta.

Megkezdték aztán a Földtani Intézet múzeumának szétdobá-

lását s tudatlanságból, a destruktívus gondolkozás ördögétől üzetve, olyan pótolhatatlan károkat okoztak, hogy méltán sirhatunk fölötte. Lóczy ez elől a gonosz örület elől csopaki nyaralójába vonult vissza, családjával együtt. Gondolhatjuk, hogy micsoda érzések hathatták át lelkét, amikor a legönzetlenebb, legszorgalmasabb, leghasznosabb munkában töltött élete alkonyán így bántak vele. Olyanok merték őt megkritizálni, akiktől ez nemcsak a legnagyobb hálátlanság és a legizléstelenebb tolakodás volt, de akiknek éppen kötelességük lett volna észre venni, hogy Lóczy működése és törekvése éppen a legmodernebb, legszigorubbán tudományos volt s hogy éppen több tisztviselőjének csendes áknamunkája hiúsította meg azt, hogy minden terve és minden törekvése sikert arasson.

A dieső kommunisták bukása után Lóczy azonnal elfoglalta ismét az igazgatói széket, de rögtön kérte is nyugdíjazását, mert egészsége nagyon megromlott és mert a Földtani Intézet geológusaival nem tudott harmóniába jutni. A bolsevizmus nagyon aláasta a társadalmat. Önérdékek, egyéni akciók, a tekintélyek lerombolása lett általánossá s minden kezdő vagy alig-alig megkezdett ifjú óriás a tudományos világ középpontjába helyezte magát. Nagyon jellemző erre nézve az a levelezés, amelyet Lóczy 1920 november havában folytatott egyik fiatal — nem intézeti — geológusunkkal. A fiatal óriás egyik leveléből citáljuk a következőket:

„Méltóságod engem sohasem tüntetett ki valami nagyon a bizalmával, amire valószínűleg volt oka, de viszont akadály volt annak is, hogy bennem a köteles tiszteletnél több fejlődjék ki stb.“ — „Hiában én is dolgozom és dolgoztam nem csak a Méltóságod iskolája és erről muszáj tudomást szerezni, ha még olyan kellemetlen is! Tempora mutantur, de ne tessék félre érteni ez nem bolsevizmus! (Hát mi? Ch.) Ilyen és ehhez hasonló megkockáztatásaim ugyan tünhetnek föl „leckéztetésnek“ is, de ez Méltóságod szerencsétlensége a szerencséjében. Hála Istennek magas kort ért el anélkül, hogy nálunk nagyon kritizálták volna és így nem volt alkalma megszokni, mint mi az ifjabbak és szerencsésebbek. Méltóságodat többnyire csak méltatták tetteiben és írásaiban s így nem csodálkozom, hogy leveleim hangja kellemetlenül érinti.“ stb. — „... ez nem kötekedés, gyűlölet, harag vagy irigység, hanem becsületlen leplezetlen kritika, amire nagy szükség van, hogy tudományágunknál más, jobb irány kapjon lábra, mint amit ma is még, úgy az intézetnél, mint az egyetemen és földtani társulatnál látunk némelyeknél, amelynek alapja valamilyen irányú tekintély imádat.“ (Ez se bolsevizmus?)

Igy rugják meg a haldokló oroszánt. Lóczy akkor már nagyon beteg volt, mindenki tudta, hogy napjai meg vannak számálva. Elérkezettnek látták tehát az időt, hogy félelem nélkül írhasanak ilyen leveleket. Nem közölnők ezt az antipatikus néhány sort sem, de meg kell ismernünk a kort is, amelyben a nagy mester életét befejezte. A külföld a legnagyobb elismeréssel hajtotta meg zászlaját a nagy mester előtt. Idehaza oly tudományos munka, annyi

alkotás öröközte meg fényes nevét, amilyen nagyon keveseknek juthat csak osztályrészül s ime! Az új, destruktívus gondolkozás otrombán támadja meg a „tekintélyt“. Nem tették ezt azok, akik tanúi voltak Lóczy herculesi munkásságának, akik ismerték eredményeinek soha el nem muló, alig fölbecsülhető tudományos értékét. Csak a tudatlanság, az éretlen kincseivel kérkedő, üres kalász mentalitása sugalmazhat ilyent.

Élete végén anyagi gondok is súlyosan nehezedtek a nagy emberre. Egész élete a köz érdekében végzett munkássággal telt el, nem keresett annyit, hogy tökélet gyűjthetett volna. Kis csopaki villája és a hozzá tartozó egy-két hold szőlő volt minden vagyona. Csak nővéreinek halála után maradt reá a családi birtok, Paulis, de ez is oly kicsiny, egyszerű kis szőlő és ház volt, hogy ennek jövedelme csak éppen fődözhetette tanulmányutjainak túlkiadását. Mennyit szerezhetett volna, ha geológiai tudását üzletileg értékesítette volna! De őt az üzleti oldal sohasem érdekelte annyira, mint a tudományos, így aztán maradt szegény. Élete utolsó éveiben, a háború, a kommunizmus alatt és után folyton emelkedő drágaság mind súlyosabb terheket rakott a tisztviselők vállára. Fiatalabb ember csak tudta volna ellensúlyozni a nehézségeket más munkálatok vállalásával, de erre Lóczy betegen, közeli végének biztos tudatában, eltöltve attól a gondolattól, hogy befejezetlen alkotásait végleg tető alá hozza: képtelen volt.

Igy aztán kénytelen volt úgy tenni, mint a többi, mellékkeresetthez nem jutó hivatalnok: egyet s mást eladogatott. Kegyetlen módszer ez, megválni szorgalmas munkával, egy emberöltő küzdelmeivel szerzett, kedves tárgyaktól, hogy az árdrágitók, az amúgy is milliomos siberék és uzsorások vagyonát szaporítsa. Meg kellett válnia Paulistól is, különben képtelen lett volna családját fenntartani.

Rettenetes lelki hangulatai voltak. Hazáját tönkre menni látta, a közállapotokat szörnyen elsúlyyodva, hajdani munkatársainak és tanítványainak ellenszenves magaviselete és végre az anyagi szorultság nagyon megtörték.

Csodálatos, az örültséggel határos munkakedve még ekkor sem hagyta pihenni. Csupakról bement Veszprémbe, ott lett nagyon rosszul s onnan vitték a balatonfüredi szanatóriumba. Itt lehelte ki szép, nemes lelkét 1920. május 13.-án.

Halva szállították haza villájába s onnan temették el, régi kívánsága szerint, az arácsi temetőben. A temetésen képviselve volt a Vallás- és Közoktatásügyi m. kir. Minisztérium dr. Tóth Lajos h. államtitkár személyében, a Földművelésügyi m. kir. Minisztérium Magyary Győző min. tan. és Mihók Ernő titkár személyében. Ott volt az egyetem kiküldöttjeként dr. Papp Károly tanár, egyik legkedvesebb és legkitünőbb tanítványa, volt asszisztense; a Földtani Intézet részéről dr. Szontagh Tamás aligazgató, régi jó barátja, akit a kommunisták vele együtt elkergettek; a M. Földtani Társulat részéről dr. Pálffy Mór; a M. Földrajzi Társaság részéről magam jelentem meg s elhelyeztem egyúttal egyik legnagyobb tanít-

ványának, dr. Teleki Pál grófnak, akkor még csak a Békeelőkészítő Iroda elnökének, de máris a magyar politikai élet egyik legnagyobb kitünőségének gyönyörű koszorúját; ott volt a Területvédő Liga részéről dr. Okolicsányi László alelnök, hisz Lóczy a Területvédő Ligának megalakulása óta elnöke volt; ott volt a Balaton-Szövetség részéről dr. Óvári Ferenc volt országgyűlési képviselő, a Szövetség ügyvezető elnöke s azután a helyi hatóságok kiküldöttjei, családtagok stb. Mégis, a temetés éppen olyan egyszerű volt, mint ő maga. Az elhangzott beszédekben egyszerűen méltatták a nagy halott érdemeit, minden túlságos pompa nélkül, mintha önkéntelenül érezte volna az ember, hogy fájna neki, ha tudná, hogy fölösleges ceremóniákkal háborgatjuk az ő nyugalmat.

Az arácsi temető a falutól délre, azon a pannoniai rétegekből álló magaslapon van, amelyet az arácsi séd pleisztocén-kori törmelékkipuja védelmezett meg az elpusztulástól. A magaslát ezen a helyen kelet felé lejt az arácsi séd völgyére, így tehát messze kilátás nyílik a temetőből arra a 2—3 km. széles, abráziós partszegélyre, amely a veszprémi plató magas pereme és a Balaton közt Aszófótól egészen Almádiig nyúlik, sőt Aszófön túl nyugatra, egészen Zánkáig tart. Ezt a partszegélyt neveztük mi balatoni Riviérának, mert valóban a többi geográfiai területtől jól elzárt, sűrűn lakott, gyönyörűen művelt terület. Jelentőségét egyrészt, mint a tó partvidéke, a tónak köszönheti, másrészt a dél felé tekintő lejtőségnek és elég jó termőtalajának. Szőlőművelésre az ilyen délre néző lejtők a legalkalmasabbak. A lejtő fölött meredeken emelkednek a veszprémi plató szegélydarabjai, a Tamáshegy, Péterhegy, Sándorhegy, Csákányhegy erdős oldalai. Ha felmászunk ezekre a hegyekre, dél felé pompás kilátás nyílik a Balatonra, észak felé azonban határtalan erdőség terül el előttünk s a Veszprémbe vezető kocsinon egyetlen egy falut sem érintünk. A plató legnagyobb részt fedetlen dolomitból van, ez pedig nagyon rossz termőföldet ad, azért itt nincsenek falvak. Fajszt és Vámos egészen messze vannak s nagyon rongyos kis fészek.

Igy a balatoni Riviéra egészen jól elhatárolt, sűrűn lakott sáv, amelyen Aszófő, Balaton-Füred, Arács, Csopak, Kövesd, Paloznak, Lovas és Alsóörs falvak sűrűn egymásután következnek s a falvak határait festőiesen szétszórt nyaralók, tanyák és pincék hintik be. A szőlők gyümölcsösökkel és rétekkel, konyhakertekkel váltakoznak s ez a gyönyörűen tarkázott, változatos kép a Balaton felé egyetlenül, itt-ott lépcsősen lejtő, változatos térszínen, mintha sűrűn egymás mögött következő kulisszák volnának, úgy vész el a homályba boruló, keleti láthatár kékségébe.

Erre a gyönyörű képre látni az arácsi temetőből. A térszín kialakulása valóságos geológiai iskolapélda. Oda lehet képzelni a késő harmadkori tengereket, amint zúgó hullámverésük ostromolja a Péterhegy oldalát s lassankint elkészíti az abráziós terraszt. Ezt aztán az utolsó magyarföldi tenger, a pannoniai-tenger telerakta vastag homok- és agyagrétegekkel, ugyanolyanokkal, mint aminő-

ket Kenese körül, a magas, szakadékos partokon látunk föltárva. De ezeket a rétegeket innen eltávolították a légköri erők, a szél, az eső, a folyóvíz stb., csak ott maradtak meg, ahol a völgyekből előtörő patakok durva törmeléke megvédelmezte. Azért mindegyik nagyobb völgy nyílása előtt magaslatok vannak s ezeken épültek a falvak (Arács, Csopak, Kövesd, Paloznak, Lovas stb.) s ezért egyetlen az a lejtő, amely a hegyek lábától a Balatonig vezet.

De geográfiai szempontból is rendkívül érdekes darab föld ez, amit innen, Lóczy sirjától belátni. A sűrűn erdős, lakatlan dolomit felvidék északon, a Balaton délen külön kis világgá rekesztik ezt a területet s ezért tartozik Zala vármegyéhez, mint különös, hosszú nyulvány, mert hisz a tó és a felvidék közti rivierán futott végig az a nevezetes közlekedő út, amely a községeket fölfüzte, mint a gyöngysor szemeit. Halászat és bor- meg gyümölcstermesztés volt a nép fő foglalkozása s bizony meglehetősen világtól elmaradt zúg volt egész addig, amíg a nyaralás és a gondosabb bortermelés meg nem indult. Ma már egészen európaias, szép hely ez, a legkedvesebb nyaraló, üdülőhely, alig találni párját. Kétségkívül nagy jövőndő vár reá.

S ha Lóczy sirját a magyar értelmiség megbecsüli és amint ezt a helyet megilleti, hogy a későbbi geográfus és geológus nemzedéknek valóságos zarándokhelye legyen, akkor évtizedről évtizedre az ott megjelenő nemzedék mindig szebb és szebb, fejlettebb és fejlettebb képet fog ott látni, s mindig tisztábban, teljesebben fog kibontakozni Lóczy nagysága, mert hiszen ő látta meg talán legelőször ennek a vidéknek nagy jelentőségét s a tőle megindított Balaton-tanulmányok kapesán kezdődött meg a Balaton-vidék föllendülése is.

Lóczy, az ember.

Olyan különös ember volt, hogy meg kell örökitenünk szellemi arcképét, mert a lélektan bűvárainak ritkán akad érdekesebb tanulmánytárgya. Ritkaság az, hogy valakinek a lelki világát annyira betöltse egyetlen egy gondolat, egyetlen egy törekvés, mint az övét. Bátran mondhatom, hogy minden mást elhanyagolt, csak tudományának élt. Talán keménynek tetszik a szó, ha azt mondom, hogy minden mást „elhanyagolt“, de nem találok rá megfelelőbb kifejezést.

Nem lehet azt mondani, hogy „tudákos korlátoltság“ (Fach-simpelei) jellemezte volna. Ettől megmentette nagy elméje, mert élvezetesen és okosan hozzá tudott szólni úgyszólván mindenhez, saját tárgyán kívül is. De csakis nagy elméje mentette meg, mert különben minden mást elhanyagolt.

Feltűnt ez már gyakran külső megjelenésében is. Hogy mégsem volt annyira hanyag külsejű, mint lett volna elhagyatva, azt áldott jó feleségének köszönhetette. Felesége nyirta és borotválta, ő vigyázott öltözetére, tisztaságára és kellő, külső megjelenésére.

Nem volt magas termetű, izmos lába erőben és fejlettségben nem volt egészen arányos közepes erősségű melléhez és vállához képest. Járásában volt valami nehézkés, hisz rengeteget járt és mindig járt, hosszan egy helyben ülni képtelen volt. Keze a folytonos kötőréstől nagyon megerősödött és megdurvult, valósággal kerges volt. Erős körmei sötét ellentétei voltak annak, amit manikűrnek szokás ma nevezni. Egyszer egy zárt kocsiba szállt be, ügyetlenül fogta meg az ajtó sarkát, a kocsis kívülről az ajtót becsapta s balkezelének egyik ujját úgy odacsipte, hogy le kellett az utolsó izzt operálni. Keze azóta még inkább a viharverte benyomást keltette.

Magyaros, erős orrú, kicsiny, szúrós, fekete szemű arca az ázsiai utazás óta erősen barna színt nyert s a szeme sarka körül csoportosuló, sűrű ráncok sokkal idősebbnek mutatták, mint amilyen valóban volt. Szakállt nem viselt, de ritkás, tüskés bajuszát csak élete utolsó éveiben borotváltatta le.

Hogy mennyire elhanyagolta volna öltözködését, ha felesége nem vigyázott volna rá, azt hosszabb kirándulásokon mindjárt észlelni lehetett. De itthon is folytonos felügyeletet kellett gyakorolni. Megesett, hogy öltözködés közben, a tükör előtt állva kötözte nyakkendőjét s nem vette észre, hogy gallért elfelejtett föltenni, azért megy olyan nehezen a nyakkendőkötés. Csak feleségének hangos kacagása riasztotta föl gondolkozásából. A Szerb-utcai intézetben néha fél mansetta nélkül jelent meg s előadáshoz nekem kellett kölcsönöznöm a magamét, viszont, ha elhozta mindkettőt, vigyáznunk kellett, hogy egyiket vagy mind a kettőt ott ne felejtse. Felöltőjét valósággal erőszakkal kellett kikefélni, sohasem volt türelme megvárni, pedig vigyázatlanságával sokszor bepiszkította kalapját, kabátját. A frakk nagyon jól állt rajta, de csak egy fél óráig, mert azután már ingét összetörte, nadrágját összegyűrte, nyakkendője fölreescúszott stb. Megjelenése ezeknek a kis hanyagságoknak ellenére is, mindig előkelő, urias volt.

Kirándulásokon különösen hanyag volt ruhájára. Akarattyán történt a mulatságos eset. Akarattya alatt a szakadékos, pannoniai rétegekből álló meredek falakat akartuk tanulmányozni. Mivel nekem akkor adminisztrációs küldetésem volt s nem terveztem kirándulást, csak városi ruhában, sötét felöltőben jöttem ki. Lóczy azonban sokat akart járni s így meglehetősen viseltes turistaruhában, gyűrött puha kalapban volt. Alacsonyabb termete volt, mint nekem s akkor már én ősz voltam, fehér hajam meg nem érdemelt tekintélyt parancsolt elegáns, fekete, kemény kalapom alól.

Nem volt hol megszállnunk, Akarattyán a bérلőhöz, nemes akarattyai Fischer urhoz kívántunk beszállni. Nem ismertük még személyesen, de tudatta velünk már régebben, hogy barátságos uri lakában, Akarattyán, mindig szívesen lát. Veszprémből kocsizván ki, elég későn délben érkezünk s az uri lak elé hajtottunk, de Fischer nem volt otthon. Ott hagytuk a kocsit és gyalog mentünk le a partra. Ott Lóczy felmászott a szakadékokra s engem kiállított a

szakadékok alá, hogy dirigáljam, hova kússzék az alulról jól látható rétegek megvizsgálására. Aki a falakon mászkál, az nem veheti észre azokat a finom szinkülönbségeket, amelyeknek okát éppen ismerni akartuk.

En tehát keztyüs kézzel, fekete kalapban, felöltöben, vasalt nadrágban és városi cipőmben lenn állok és dirigálom mesteremet: „kicsit jobbra, följebb; nem ott; nem, nem! tulságosan fölmentél, egy arasszal lejjebb, úgy!” ...akkor jön utánunk Fischer s udvariasan bemutatkozik, de persze a helyzet nem engedte a szokásos onnőörök alkalmazását, valahogy eltévesztette a nevünket s engem, a magasabbat, az őszebbet, a fessen öltöztet, a dirigálót tartotta a mesternek, a fülig sáros, fekete hajú, szőke bajszú fiatalost pedig az asszisztensnek. Elbédre hívott bennünket s mi örömmel tettünk eleget szíves meghívásának s némi kézmosás után engem per tu szólítva, karon fog s a fő helyre ültet, Lóczyt pedig egy leereszkedő intéssel leülteti a második helyre. Ekkor nem állhattam meg, hogy ne figyelmeztessem tévedésére, Lóczy természetesen nem vette észre, ilyesmire nem szokott figyelni. De azután annál jobban ujongott, hogy őt nézték fiatalabbnak s erre annyira büszke volt, hogy még évek múlva is emlegette.

De nemesak ruháját hanyagolta el, hanem szobáját, íróasztalát, minden holmiját, Íróasztala mindig rendetlen, tintapecsétés összevisszaság volt, ha valamit keresett, akkor fájt az embernek nézni azt az izgatott dulást, amit jegyzetei, kéziratai, könyvei közt véghez vitt. Nagyon nagy csapás volt tudományos működésére ez a rendetlenség, rendszertelenség. Néha órákig kellett keresni egyes dolgokat és nagyon sok értékes tapasztalat, följegyzés, gyűjtés vált értéktelenné a rendetlenség miatt. Intézeti íróasztalán, fiókjaiban magam csináltam mindig rendet s ezért nagyon hálás volt, de ott-hon nem volt szabad asztalához nyulni s ha felesége mégis néha forradalni eljárással tisztogatást és rendezést végzett az asztalán, akkor mindig pörlekedett s hetekig a takarításra fogta, ha valamit nem tudott mindjárt megtalálni.

Pedig megvolt benne a legjobb szándék, hogy rendet csináljon. De ha nagy munkával, hosszú, keserves tapasztalatok után mégis valami rendet teremtett, amint újra munkához fogott, megint feldult mindent s újra csak rendetlenség uralkodott körülötte. Ennek oka volt egyrészt igénytelensége is. Olyan kicsiny, olcsó, egyszerű íróasztal mellett dolgozott élete végéig, hogy szinte bámulatos. Szobája éppen nem festett úgy, mint ahogy hírneve és jelentősége alapján valaki várta volna. Hogy mégis volt szobájában uri kényelem és izlés, azt tisztán feleségének lehetett köszönni, mert ő ugyan még a függönynek és a szőnyegnek is ellensége volt. Különösen bámulatos, hogy milyen nyomorult kis asztalkánál, milyen egyszerű viszonyok közt dolgozott csopaki nyaralójában. Mi, elkényeztetettek, nem is tudnánk ott dolgozni. De neki az mindegy volt. Erre jellemző a következő eset.

Megismerkedésünk után nemsokára itt Budapesten ki kellett

mennem a lakására. Az Alsóerdősor-utcában laktak. Az előszobából az ember a szalonba nyitott, onnan balra nyílt az „öreg“ dolgozószobája, jobbra az ebédlő, azontul a hálószoba. Amint az előszobából beléptem, csodálkozva láttam, hogy a dolgozószoba ajtaja is, meg az ebédlő ajtaja is be van hajtva, de a szalonon az egyik ajtótól a másikig szárogatókötél nyulik végig a padlón és szabályosan ide-oda jár, hosszában. Bámulva állok meg a látvány előtt. Ekkor kinyílik az ebédlőajtó s Lóczyné jelenik meg, elmosolyodva az én zavaromon. A kötél az ebédlőn is keresztül vonul a hálószobaaajtóig, ott az ajtó számöldökfájáról hinta csügg le s abban szundikál Lóczy két kis fiacskája, akkor még csak egy-két évesek s a kötél őket hintálja.

Benyitottam ezután a dolgozószobába s ott láttam ülni a mestert, szemben az ajtóval, kis diványon. Előtte dohányzóasztal, tele mindenféle holmival, indiai szivar és dohánytartódobozok, khinai porcellánfigurák, könyvek, kalap, mansetta és műszertok s mindezeknek tetején egészen diskordansan egy fogás írópapiros, ezen írja az ázsiai utazás tudományos eredményeit. A tintatartó a földön s a mester keresztbe vetett lábára van kötve a rejtelmes kötél s leirhatatlan flegmával és utánozhatatlan igénytelenséggel himbálja lábát, mártja a tollat s ír nehéz, vastag, kusza betűket a gyűrt papirosra, temérdek törléssel, malaccal, olvashatatlan beszúrással. És mégis remekmű lesz belőle!

Tintatartója, tolla, ceruzája, mindig a leglehetősebb állapotban volt. Íratósa nemigen volt a deszkán, hanem csak úgy a deszkával mázolta el a tintát. Emiatt írásközben tintás volt a keze, a kézelője, sőt, mivel írás közben sokszor nézte nagyító üvegen át a térképet vagy a kövületeket, még az orra is. Ha aztán rászóltak, hogy tintás az arca, akkor a zsebkendőjével állt neki a tisztogatásnak s természetesen, hogy a zsebkendő is tönkre ment.

Ilyen állapotban voltak könyvei, térképei és jegyzetei is. A könyvekbe szeretett aláhuzni, széljegyzeteket írni, de később maga sem igen tudta elolvasni a körömnnyi darabka ceruzaronccsal bekapart ákombákomokat. Nem egyszer volt rá eset, hogy régiebb írásait nekem adta oda elolvasni, mert én ebben nagy gyakorlatra tettem szert, de nem annyira írásszakértői gyakorlottsággal, mint inkább stílusának és mondatszerkesztésének ismeretével, pszichológiai alapon sikerült kisútni a rejtelmes írást. Természetesen, hogy a szedők kinos-keserves munkával tudtak átvergődni az íráson s a korrektúra temérdek veszélyeséget okozott s még ott is minduntalan változtatásokat tett, azért aztán írásaiban sok a tévedés és sajtóhiba. A folytonos változtatásoknak más lélektani alapja van, erről majd később kell szólnunk.

Most azt kell megvilágítanunk, hogy csakugyan minden mást elhanyagolt a tudománya mellett. Ezt külső megjelenésére nézve már elmondottuk, de elhanyagolta a lelkieket is.

Ifju korában csinosan rajzolt. Khinai utazásának, elején különösen, elég jó vázlatokat készített. Dzsidda panorámáját még va-

lamikor közölni fogjuk. Később keze elnehezedett, ha rajzolt, jó volt, ha a papírost ki nem szakította nehéz kezével és ki nem hegyezett, kitorrított, lemart ceruzájával.

Fiatal korában szépen zongorázott. Később ezt is úgyszólván teljesen elfelejtette, sohasem vagy csak egészen kivételesen játszott egy-egy kis darabot.

Festeni nem tudott, mert színvak volt. A zöldet nem tudta megkülönböztetni a vöröstől s még több finomabb színárnyalatot is összezavart. Ezért a geológiai térképek színezéséhez használt festékek alá oda kellett írni, hogy miféle színek. Mivel azonban ezeket sem tartotta rendben, sajátkezű festése valóságos masztikolás volt, ember lagyen, aki kiismerte magát rajta.

Elhanyagolta a szépirodalmat teljesen. Sohasem olvasott regényt vagy költeményeket, legfeljebb ujságot s élelapokat. Ezeket nagyon jóízűeket tudott nevetni. Színházba elég gyakran járt, de azt hiszem, sokszor unatkozott. Irodalmi dolgokba nem igen szolt bele, a filológusokat lenézte és munkájukat fölöslegesnek és hiábavalónak tartotta. Abszolúte nem tudott megbarátkozni a filológusok „frázisaival“, mint ő mondta s nagyon mulatságosnak tartotta, hogy van valakinek kedve ahhoz, hogy „mások szeméjén turkáljon“. Jóízűeket nevetve mutogatta a filológiai tárgyú doktori dolgozatokat s valóban komikusnak tartotta, hogy valaki pl. azzal a kérdéssel foglalkozzék, hogy mire gondolt X költő, amikor y versét írta.

Elhanyagolta az idegen nyelveket is. Németül elég folyékonyan beszélt, de sem angolul, sem franciául nem beszélt jól. Olaszul csak egészen keveset tudott. De mind a négy nyelven tökéletesen megértette, amit olvasott. A nyelvek tökéletlen tudásának volt azonban más oka is, t. i. egyáltalában, minden külsőséget elhanyagolván, a nyelvet, még a magyar nyelvet is annyira elhanyagolta, hogy írásai nagyon pongyolák, mondatszerkezetei rosszak, magyarsága ellen sok kifogást lehet tenni. Nem sokat törődött az ilyesmivel, sem írásaiban, sem előadásaiiban. Sokszor meg akarta magát embevelni, hogy választékos stílusban ír. Akkor meg olyan nyakatekert hivatalos stílus kerekedett ki belőle, hogy ember legyen, aki megértette. De ez már inkább tudományos munkásságának bírálatához tartozik.

Elhanyagolta a többi tudományt is. Történelmi ismeretei fogyatékosak voltak, a zoológiához és botanikához csak annyit értett, amennyi a geológiával kapcsolatos volt. Matematikai készsége, fizikai-chemiai tudása nagyon kevés volt. Általában a többi tudományt lenézte s a geológia mellett az ő szemében minden más eltörpült. A geográfiát nem is igen tartotta tudománynak.

Műszerekkel nem tudott bánni. Valósággal sirtak azok a kezében. Amikor meglátogatott egyszer Kolozsvárott, szép új fényképező gépet nagy érdekléssel nézte meg, aztán fel akarta huzni a pillanatzárt s mivel nehéz kezével nem érezte meg, mikor ért a felhúzó a végére, még egy nagyot csavarintott rajta s aztán az egész

darabokra zúzva hullott az ölébe. Sohasem láttam, hogy valaki olyan gorombán bánják a bányász-kompasszával, mint ő.

Temérdek fényképet készített. De mivel a módszereket és a műszereket elhanyagolta, 100 közül legföljebb 5—6 sikerült. Legnagyobb részük vagy rosszul volt exponálva, vagy fényt kapott, vagy rosszul volt előhívva, igen sokat előhívás közben körmével lekapart, vagy a másik lemezzel megsértett. Filmjei éppen nagyon rosszul sikerültek, alig akad egy-két használható lemez. Nagyon gyakran megesett, hogy a tájképpel együtt valami csoportkép is előjött ugyanazon a lemezen.

Mindez csak annak a következménye volt, hogy szenvedélyes szeretettel egyedül a geológiának élt, azt tartotta a tudományok királyának s az emberiség legnagyobb jöltevéjének.

Saját tudományába való, szinte fanatikus elmélyedése okozta szórakozottságát. Sokszor szinte komikus volt szeleskedése, szórakozottsága, feledékenysége. Jellemző eset történt a Retyezáton. Tanítványaival s néhány fiatalabb barátjával kirándultunk a déli Kárpátokba, többek közt a Retyezatra is. A menház felé tartva, ő melegebb, kissé veszedelmes uton kapaszkodott föl, minket pedig a rendes turista útra küldött s azon mi nagy kerülővel jutottunk föl. Mire oda értünk, Lóczy már ott volt, hatalmas máglyát rakott a házikó előtt s az esteli szürkületben ez a pompás fény vezetett bennünket hozzá. Ott állt a tűz mellett s mi aggódva kérdeztük, nem történt-e baja a veszedelmes uton.

„Nincs semmi bajom, — szolt — csak szertném a szivaromat meggyújtani, de az utolsó szál gyufát is elhasználtam, hogy tüzet rakjak. Sikerült is, de nem maradt gyufám, hogy rágyujtsak...”

Nem fejezhette be mondatát, mert hárman is tartottak szivarjához egy-egy égő faágat a máglyáról. Ilyenkor ő maga nevetett legjobb ízű s ugyancsak szívta szivarját.

Sohasem felejttem el a következő történetet sem. Nem teszek hozzá semmit, nem színezem, nem tóditom, a valóságot mondom el, van reá elég tanum.

A Szerb-utcai intézetben barátságosan egy teremben dolgozott a két professzor asszisztensével és kitünőbb tanítványaival együtt. Lóczy befejezte előadását, jegyzeteit lecsapta asztalára, néhány hallgatóval még pár szót váltott, asztalán keresett egyet s mást, feldulva ott minden rendet, kapta a kabátját, kalapját és ezüstfejű, mádbotját s kezdett kiviharzani az intézetből. Az adjunktus azonban fele uton lefogta s megnézte, rendben van-e. Kéz-előit elfelejtette fölvenni, azokat tehát reá erőszakolta, kabátját ki-kefélte, a kabát gallérját lehajtotta rendesen, a nyakkendőt hátul a gallérgomb alá szorította s megkérdezte, hova megy?

— Megyek a Franklinhoz, onnan... ejnye, jó, hogy eszembe jut, az Akadémiára is fölmegek... —

Azzal visszaviharzik elhagyott csatatérhez hasonló asztalához s a gummiarabikumos üveget feldöntve, sikerült megtalálni azt a valamit, amit az Akadémiára kellett vinnie.

— Nos és az Akadémiáról?

— Az Akadémiáról? Igen! Kérlek el ne felejtsd, hogy a somogyi 25.000-es lapokat kiküld a lakásomra délután, de mindjárt jöjjön ki az Imre... No Isten veletek.

Azzal ismét rohamlépésre egyengeti a lábát.

— De professzorom! Hova mész az Akadémiáról?

— Hornyánszkyhoz! — hangzik vissza a folyosóról.

Meg kell jegyeznem, hogy a Franklin-nyomdában készültek a Földrajzi Könyvtár kötetei, meg akadémiai dolgok. Hornyánszky nyomdájában pedig a Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei. Azt is meg kell jegyeznem, hogy az intézet akkori szolgálója, Csányi Imre baptista prédikátor volt, a világ legüggyetlenebb, de legböcsületesebb embere. A háború alatt nyugdíjazták szegényt s amint hallom, valósággal éhen halt. Jó kortörténeti kép.

Professzorunk gyors léptei tehát elhangzottak a folyosón, most már csak versenylutó tudná utolérni. Visszatértem asztalához, hogy rendbe hozzam. Ez nem kis feladat, de már volt hozzá szisztémám. Természetes, hogy ott találok a Franklin-nyomdába való korrekturákat, amikről tudtam, hogy még ma be kellene őket adni.

Pillanatnyi gondolkodás után kaptam kabátomat és rohantam a korrekturával Franklinhoz. A szokott szobában a szokott ur fogadott.

— Kérem, volt itt Lóczy ur?

— Igen kérem, itt volt, hagyott is valamit itt, de az nem hozánk tarfozik, már a külsején látszik, hogy valami másodrangú nyomda...

(Minden nyomda szerint a „másik“ másodrangú.)

— Köszönöm. — rebegtem — itt az igazi, az elsőrangú sajtóhibagyűjtemény.

— Oh kérem! Csak amilyen a kézirat! Ez sajtóhibagyűjtemény? Miért sajtóhibagyűjtemény? Olyan kézirat után létezhet más szedés?

— No hisz nincs semmi baj! Alásszolgája!

— Bocsánat, doktor ur, a tanár ur itt hagyta az egyik keztyűjét, talán lenne szíves átadni neki.

— Köszönöm —

Tehát a Hornyánszky-korrekturával és az egyik keztyűvel felszerelve vágtattam az Akadémiához. Ott Szily Kálmán bátyám fogadott szokott diplomatikus mosolyával.

— No kedves öcsém, a maga professzora igazán szórakozott ember, jó hogy jön, mert baj van.

— Jaj, mi történt?

— Tudja, hogy hogyan szokott sietni. Még ma kellett volna kéziratot hozni, összetapogatta minden zsebjét, azt hittem, betöri az oldalbordáját, de bizony kézirat nem került elő, pedig azt állítja, hogy zsebre tette. Most hova lett a kézirat? Mit csinálunk, ha meg nem találjuk!

— Méltóztassék csak egy kis türelemmel lenni, mindjárt hozom.

— De honnan, az ég szerelmére!

— Az már az én titkom, de tessék csak nyugodtan lenni.

Azzal futottam tovább.

— Megálljon csak, kedves öcsém, a maga szeleburdi profeszora itt hagyta a botját, ugyan kérem, vigye utána. Mi a csoda lesz a kézirattal!

Az Akadémia épületében volt a Hornyánszky-nyomda irodája. Oda robogtam be.

— Volt itt Lóczy ur?

— Igen kérem, de nem tudjuk, mit csináljunk ezzel a kézirat-tal, ez aligha szól nekünk.

— Nem, nem! Itt az önök korrekturája, a kézirat máshova szól, kérem csak ide. — Az akadémiai volt.

— Nem hagyta itt valamiét még azonkívül?

— Nem tudom kérem, de itt van egy gazdátlan félkezyű!

Mivel a párja már a zsebemben volt, szerencsésen igazoltam jogos tulajdonosát s magamhoz véve, ismét visszamentem az Akadémiába s leadtam nagy megnyugvásra a kéziratot s többi zsákmánnyal kivillamosoztam az Izsó-utcába, Lóczy lakására, hogy beadjam a keztyűt és botot s megnyugtassam a mestert, hogy nem vezett el az akadémiai kézirat. Mint valami egészen természetes dolgot vette tudomásul, csak annyit mondott, hogy köszönöm s rögtön arról kezdett beszélni, hogy van-e diskordancia a werfeni palák és a vörös homokkő között a Balaton partján. Közben az orrát akarva kifujni, óriási zsebkendőt kezd előhuzni a zsebéből, mert náthás volt, sokszor és nagyon, hisz sohasem vigyázott magára. Bámulva láttam, hogy a zsebkendő nem akar véget érni, amint huzza ki a zsebjéből. Csodálkozásomat észre vette s megmagyarázta, hogy olyan nagyon náthás, hogy a zsebkendő neki nem elég nagy, hanem a gyermekek pelenkáját használja ilyenkor.

Szórakozottságának következményei írásain is meglátszanak. Gyakran elcseréli a világtájakat, neveket, idézeteket stb. Előadásában is sokszor mást mondott, mint amit a térképen mutatott s minduntalan igazította önmagát. Ez volt egyik oka annak, hogy előadásait nehezen lehetett figyelemmel kísérni és megérteni.

Jellemének másik, alapvető tulajdonsága volt a rendkívüli lelkiismeretesség és becsületesség. Sohasem tudott megnyugodni észleleteinek helyességében s mindig újra és újra a helyszínére szett a valóságról meggyőződni. Kifejezéseinek helyességét is mindig a legnagyobb objektivitással és lelkiismeretességgel mérlegelte s ez volt oka annak, hogy kéziratein, sőt a kiszedett, korrekturában előtte fekvő szövegen is minduntalan módostott, javított és változtatott. Amíg mellette voltam, minden kéziratát és minden korrekturáját átadta revízió végett s javaslataimat a legszebb igénytelenséggel, csodálatos szerénységgel fogadta el, hisz ő maga panaszkodott legőszintebben, hogy nem tud gyorsan és folyékonyan fogal-

mazni s küzd a kifejezésekkel. Azokat a módosításokat, amelyeket nyelvi és stiláris szempontból tettem, vakon elfogadta, meg se nézte. Csak azokra volt figyelemmel, ahol tárgyi kiigazításokról volt szó, szórákozottságból, vagy igen kevés matematikai képességek megfelelően, helytelen kifejezésekről. Utazásaink közben készített pedans jegyzeteimet mindig megbámulta s mivel az övéi nagyon kúszák voltak, gyakran az én följegyzéseim alapján indult el. Mivel tudta és érezte, hogy rajongásig híve vagyok és meleg, benső vonzalommal viseltetem irányában, a legnagyobb mértékben bizalmas volt s amíg mellette voltam, mint adjunktusa, igen szép rendben ment minden, felterjesztései, levelezései rendes külsővel, mérsekelt tartalommal kerültek ki kezéből. Sajnos, amikor engem Kolozsvárra meghívtak, azóta nem volt ilyen bizalmasa s a dolgok sokkal ferdébben kezdtek menni.

Hogy nem sikerült mindig olyan harmonikus együttműködést teremtenie munkatársaival, mint ahogy szeretne volna, annak nagyon rossz emberismerő tulajdonsága volt az oka. Sohasem tudta, kivel lehet igazán bizalmas és kit kell távol tartania. Jóságával, önfeláldozó tudományszeretetével sokan visszaéltek. Amíg mellette voltam, sok ballépéstől vissza tudtam tartani. Figyelmeztettem, hogy ez vagy amaz az ember nem érdemli meg a bizalmat, viszont meg másokkal, akik bizalmat érdemeltek volna, ne legyen olyan visszautasító, szinte goromba. Befogadott olyan tudatlan, nagyképpuskódó szédelgőket, akikkel aztán később kellemetlenségei voltak. Viszont néha nagyon nyers — véleménye szerint csak őszinte — modorával ellenségeivé tett olyanokat, akik nagyon megérdemelték volna barátságát. Sajnos, a tudósok rendszeren nagyon érzékenyek, különösen az elméletekkel foglalkozók. Műegyetemi kollégái, az ő objektívus, technikus gondolkozásukkal sokkal jobban megértették nagy szellemét és sokkal elnézőbbek voltak kis hibái iránt, mint érzékeny egyetemi kollégái. A lángelmék rendszeren impresszionisták és ezért gyakran rossz emberismerők. Egymást sem ismerik meg s így történt, hogy egyetemi tanártársai közül néhány igazi szellemi nagysággal nem állott jó viszonyban. Nem ismerték el egymást. Milyen nehéz helyzetem volt sokszor! Aggódva láttam, mint nyílik mind szélesebb, mind áthatolhatatlanabb úr a két szellemóriás közt s minden igyekezetem kárba veszett, hogy közelebb hozzam őket egymáshoz. Ha beleláttak volna egymás nagy lelkebe, hogy fogtak volna azonnal meleg, baráti kezét, a magyar tudomány és kultúra kimondhatatlan hasznára. Különösen kiélesedtek ezek az ellentétek, amikor távol kerültem tőle s nem tudtam többé fékezni, simítani, enyhíteni a dolgokat, nem tudtam belelátni a dolgok mélyébe. Leveleimben ugyan gyakran figyelmeztettem óvatosságra és tévedéseire, de az nem igen használt. Így aztán az egyetem is ellenségesen viselkedett vele szemben s a Földtani Intézetben sem tudott igazi baráti megértésre találni. Ellenségei vagy hozzá hasonló, impresszionista, rossz emberismerő zsenik voltak, vagy pedig tudatlan, féltékeny törpék, akik nem tudták felfogni és megérteni az

ő szellemi nagyságát. Igazi barátai rendszeren az objektíve gondolkozó, logikus észjárású, nagy tehetségű tudósok voltak, olyanok, akik szigorú, fegyelmezett gondolkozásukkal a legtöbb hasznára voltak a magyar tudománynak.

Családi élete.

Azokból a levelekből, amelyeket édes anyjához írt, meleg szeretet, ragaszkodás és teljes bizalom sugárzik ki. Édes anyja egyszerű nemes uri asszony volt, abból a régi fajta igazi nagyasszonyból, aki jó háziasszony, gondos családanya és körültekintő, okos, meggondolt minden tetteiben. Lóczy hozzá írt leveleiből látszik, hogy sokat adott arra, hogy édes anyja kifogást ne találjon magaviseletében és gondolkozásában. Később ez a törekvése inkább oda irányult, hogy édes anyjának sok szép és nagy eredményt tudjon megírni. Leveleiben sokszor megesillan az a kedves, naiv büszkélkedése, az a gyermekes henccegése, ami olyan jól állt egyszerű, keresetlen modorához. Nem azzal büszkélkedett, ami igazán érdeme volt, hanem egészen különös dolgokkal. Egyszer, hallgatóiival tett utazásán leesett a lováról s ráesett a kalapácsa nyelére. A kemény kalapácsnyél eltörött, de neki semmi baja sem történt. Oldalbordájának szilárdságára büszkébb volt, mint akármilyen kitüntetésre.

Ha valami tolakodót sikerült keményebb szóval elutasítania, akkor családjában csillogó szemmel büszkélkedett: „No ennek hát megmondtam! Tudom nem teszi az ablakába!” — Hogy megevett tíz barackot és az nem ártott meg neki, az olyan büszkeséggel töltötte el, hogy szinte fennhéjázó hangon beszélt azokkal, akik csak ötöt tudtak megenni.

Igy ír sok levelében édes anyjának is, hogy mennyit vasutazott, milyen szívesen fogadták Londonban, hogy kitüntették stb. Anyjának bizonyosan nagy örömet szerzett ezekkel a levelekkel s valószínűleg ez volt Lóczy célja is. De voltak, akik ezeket a kis naiv, hetyke megjegyzéseit félre értették, pedig ismerhették volna, hogy tulajdonképpen milyen határtalanul szerény és igénytelen, szinte cinikus minden külsőség iránt.

Első neje, Faur Zseni, korán elhunyt s tőle származó gyermekei is csecsemő korukban elhaltak.

Második neje, verebéli Marzsó Katalin, előkelő nemes családból származott. Atyja, verebéli Marzsó Lajos kir. tan., M. Á. V. főfelügyelő volt, ennek anyja pedig Colonna hercegnő.

Lóczy második nejével példás boldog házasságot élt. Mint nagy műveltségű, művészi képességekkel megáldott nő, gyönyörűen zongorázik és szépen énekel, ezzel különösen a csopaki estéken családját és a család bizalmas barátait valóságoslag elragadta. Feledhetetlen szép esték voltak azok a csopaki nyaralóban. Egész napi fáradságos munka, hajózás vagy gyaloglás után este együtt ültünk a verandán. A gyermekek már álmosak voltak. Lóczy a rossz világi-

lás miatt már nem dolgozott, hanem végig feküdt heverő székén, mi fiatal tanítványai a díófa lombjai alól bámultuk a végignyuló Balatont, amint a Hold lassankint fölemelkedett s csillogó aranyhidat vert a homályos vizen át. Az aranyhid széles csikján megjelent a gőzhajó fekete szilluettje s csendesen, némán surrant át Siófok felé. Csendes éjjeli szellő suhant végig néha-néha a fák lombjai közt, finom báránylehők közt kezdett bujkálni a mólón bámuló Hold. A verandáról kihangzottak a zongora csendes futamai, mindig jól, sohasem bántó diletantizmussal. Néha-néha belecsendült az énekhang, az is olyan finoman, csendesen, mint ahogy a hangulat megkívánta. A pihenés poétikus nyugalmaiban meg is feledkeztünk a jó csopaki borról, amely a malomkő-asztalon szép üvegkancsóban csillogta vissza a kivetődő lámpafényt. Mi, fiatalok belemerültünk a hangulat poézisébe...

Egyszerre megszólal Lóczy: „Urak, holnap alighanem eső lesz, de az nem baj, azért megyünk a Tormahegyre, jó lesz mindent előkészíteni.“ Persze nem mozdultunk, hisz olyan ritka a pihenésnek ilyen kellemes órája. De Lóczy úgy vélte, hogy jó lesz jó példával elüljárni s elkezdett az asztalán matatni, a székeket tologatni. Erre aztán felsőbb helyről leintették, hogy maradjon békességben. A jó hangulat helyreállítására nekem kellett tréfával beleavatkoznom: „De ugyan Professzorom, ha fáradt és álmos vagy s felsz. hogy nem aluszod ki magadat, parancsolj lefeküdni, mi „fiatalok“ nem vagyunk fáradtak s ezt a kis ébrenlétet kibírjuk.“

Ez aztán elevenbe vágott! Hogy ő fáradtabb, mint mi! Olyan nincs!

„Ugyan már, hogy gondolsz olyant! Hiszen csak titeket akarlak kímélni.“

Azzal végigfeküdt ismét a heverő-széken s öt perc múlva jóízűen horkolt. Miatta sirhatott Santuzza vagy Mignon, kacaghatott Bajazzo, ő álmodott ammonitésekről és pseudomonotisokról.

Utazásaira, tanulmányaira kissé meggondolatlanul költött, mert szomorú, soha meg nem bocsátható valóság, hogy nálunk kortescélokra, pártérdekek számára mindig jutottak százezrek, de ilyen nagy munkájú, végtelen hasznú munkásságot mindig csak nyomorult fillérekkel tudtak támogatni. Pedig a szén, földgáz, bauxit stb. alighanem többet jelent az országnak, mint a pártoskodó férfiak lekenyerezése.

A költekezés fölbillentette volna a család vagyoni egyensúlyát, ha felesége nem lett volna olyan ügyes, szinte zseniális, hogy még fiainak is megvarrta a ruháikat s bár a háztartás fényét megtudta óvni, mégis csodálatosan takarékos és előre látó tudott lenni. Lóczy munkaképességére s így a magyar tudományra és kultúrára is nagy áldás, hogy ilyen, valóságos órangyal állt a zseniálisan naiv, a tudományszeretet örületétől elragadott férfiú mellett őrt.

Három derék gyermekkel is megajándékozta férjét. A legidősebb, Lajos, 1891-ben született. Ma már a fiatalabb geológus gene-

rációnak derék, munkás tagja, sok reményre jogosít. Második fia; Sándor, 1893-ban született s jelenleg Hollandiában tartózkodik, mint egyetemi asszisztens. Harmadik gyermeke, Magdolna, jóval későbbben született, jelenleg bájos fiatal leány. A két fiu a zürichi politechnikumot végezte s mindkettő kiváló képzettségű. Gyermekeit különben korán hozzászoktatta az edző mulatságokhoz, nélkülözéshez, fáradsághoz. Mind a hárman kitűnő kerékpározók, úszók, evezők, vitorlázók, hegymászók, lovaglók stb. Tudnak nélkülözni és fáradhatatlanul dolgozni, amellet föllépésük mégis kifogástalanul korrekt. Ez édesatyjuk szigorú, de mégis szeretetteljes nevelésének érdeme az egyik oldalon, ami az edzettséget és dolgozni tudást illeti. De megjelenésüknek, föllépésüknek korrektsége, választékosága kétségkívül az édes anya jótékony hatása.

Lóczy, a tudós.

Amennyi jogos bírálat illetheti Lóczyt, az embert, külsőségeinek elhanyagolása miatt, annál több dicséretet és magasztalót kell írniuk a természetvizsgálóról és tudósról. Ezen a téren kifejtett tevékenykedése, vasakarata és biztos ítélte felülmulhatatlan.

Ha az ő tudományos készségét és alkotásainak legnagyobb értékeit beható vizsgálat alá vesszük, meg kell állapítanunk, hogy ő a geológia geografusa volt. Ezt a kifejezést még nem hallottam és nem olvastam, de ezzel tudom legjobban jellemezni működését. Nem volt petrografus, mert közeteit mindig szakpetrografusoknak adta ki meghatározás végett. Nem volt paleontológus sem, mert kővületeit a szakembereknek adta meghatározni. De ha a rétegeket petrografiailag és paleontológiai alapon sztratigrafiailag is pontosan ismerte, akkor helyzetüket, keletkezésüket, a belőlük fölépített hegy keletkezését és jellegét senki nála élesebb szemmel és biztosabb ítéllettel nem tudta volna tisztázni.

Lóczyt az tudta igazán helyesen értékelni, aki kellő geológiai erudícióval fölfegyverkezve, künn járt vele a szabad természetben. Egy-kettőre fölismerte a dolgokat, nagy áttekintéssel értette meg az összefüggéseket és gyorsan térképezte, mert csak a térképen kijelölt határok alapján lehet aztán tovább, logikusan dolgozni s a tévedések elkerülni. Azonnal tisztázta a vetődéseket, eltolódásokat s nem nyugodott addig, amíg a hegy szerkezetéről tiszta képet nem nyert. Különösen sokat jártam vele a Balaton-Felvidéken. Ez a terület ugyan geológiaiilag kitűnően föl volt véve, mert legpontosabb és legélesebb szemű geológusunk, Böckh János tanulmányozta, de Böckhnek csak rövid ideje volt s nem térképezhetett olyan részletesen, mint ahogy azt bizonyosan megtette volna, ha ideje engedte. Ezért aztán a törmelékkal, löszös málladékkal elfedett részeket lösznek jelezte, mert itt nem volt ideje olyan aprólékos kopogtatással eljárni, amilyenre itt szükség van. Munkánk egyik főrésze abban állt, hogy ezeket a nem térképezett (lösznek jelzett) területe-

ket pontosan fölvegyük s a többi részen is a szerkezetet sokkal behatódobban taglaljuk.

Elemében volt Lóczy. A jól, sőt kitünően kidolgozott Böckh-féle sztratigrafia alapján gyorsan ment a munka s mesésen bontakozott ki a hegység gyönyörű szerkezete. Később tovább mentünk. Laczkó Dezső veszprémi kegyesrendi áldozópap és tanár csatlakozott hozzánk s bejártuk a Bakonyt is. Mindketten bámultuk a mester éles szemét, fáradhatatlan mozgékonyágát és biztos tudását. Bátran merem állítani, hogy nincs a Föld kerektségén geológiaiilag jobban ismert terület, mint a Balaton-Felvidék. Böckh az itteni rétegekből mintegy 600 állatfaj fossziliáját ismerte, ma több, mint 6000 ismeretes és úgyszólván minden deciméternyi vastag réteg kortörténeti helye ismeretes.

Fáradtságot nem ismert és nem félt semmitől. Hogy nem lesz mit enni, nem lesz hol háltni, hogy az erdőben kell éjjelre maradni stb. ez őt egyáltalában nem zavarta. Bámulatos vakmerőséggel ment neki mindennek, ha a tudományos érdek úgy parancsolta. Különösen Khinában és Szerbiában tanúsított ilyen vakmerőséget s néha majdnem keservesen fizetett meg érte.

Fáradhatatlansága a tudomány érdekében igen hasznos volt. de tanítványaira nézve nem. A fiatalok legnagyobb része megközelítőleg sem volt olyan jó járó, mint ő. azért nagyon kifárasztotta őket s a felholtra fáradt fiatalság bizony nem nagyon figyelt a magyarázatokra és látnivalókra. Minden kiránduláson többet markolt, mint amit nyugodtan végre lehetett hajtani s rendszeren a végét el kellett sietni s mindenki teljesen kimerülve jutott haza. Mi, akik tudtunk vele jární, ha egyedül voltunk, akkor is igyekeztünk felekezni, hogy kevesebbet, de alaposabban nézzük meg. De őt nem igen lehetett visszatartani. Itt mutatkozott impresszionista természet. Ha valami újat és érdekeset vett észre, akkor nem nyugodott addig, amíg a dolognak teljesen végére nem járt. Így aztán mindig újra és újra eltért eredeti programjától s mindig a legfrissebb impressziók alapján módosította terveit. Ha reggel elindultunk valami határozott szándékkal, hogy ezt, vagy am azt megnézzük, sohasem tudhattuk előre, hogy hol fogunk kilyukadni s hol fogunk aludni. Sokszor a kitűzött célt éppen meg se közelítettük, hanem valami egészen másba bonyolódunk bele s aztán újra és újra, sokszor tízszer is visszamentünk ugyanarra a helyre. Jegyzeteink, térképezésünk így meglehetősen rendszertelen volt, de be kellett sokszor látnom, hogy így volt helyesebb, mert különben nem fedeztünk volna föl olyan tényeket, amelyek később egészen módosították fel fogásunkat.

Könnyen célhoz jutni: ez nem volt neki kedves. Inkább nagyokat került és fölöslegesnek látszó kerülőket tett, csak hogy nyugodtatlan tevékenysége kielégítést nyerjen. Ha úgy elfáradtunk, tisztesség nem esik mondván, hogy a nyelvünk is lógott, akkor aztán boldog volt, csak úgy sugárzott s madarat lehetett vele fogatni. Nagyon jó volt, ha olyankor mellette voltam. Még az este minden

fáradtság ellenére is térképezve, tisztába huztam a dolgokat, kis rendet teremtve az észleletek között s akkor tudtuk, hogy másnap mit kell még megnéznünk. Nehéz volt a vágányokon tartani, biztosan nyugatnak indult, ha keletre akartunk jutni, de gondolatvilágát már újabb és újabb impressziók foglalták el. Annyira tódultak agyában a gondolatok, olyan mohón kereste a nagy gondolatok átfogó világosságát, hogy nem tudott nekik kifejezést adni. Nem tudta megértetni, mit is keres tulajdonképen s azért kapkodásnak látszott a dolog, pedig sokkal mélyebb oka volt kitéréseinek, programmváltozásainak, mint ahogy ő maga azt kifejezésre juttatni tudta.

Csak akkor bámultunk el aztán, amikor egészen más irányban, más helyre jutva, egyszerre valami dombtetőn megtudta mutatni, hogy mit keresett. Amit mi kitűztünk teendőnek, az most már egyszerre tárgyitalan lett, sokkal messzebb jutottunk a tények megismerésében, mint ha a magunk terveit követtük volna.

Hipotézist nem könnyen állított föl. Mindig azt mondta, hogy a hipotézis arra való, hogy rögtön eldobja az ember, amint ellenkező tényt konstatált. Ha közülünk állított valaki valamit, azonnal ellenérveket keresett s nem nyugodott bele semmiféle föltevésbe, amíg azt százszorosán bebizonyítva nem látta. A teoriákat valósággal gyűlölte, a teoretikusokat lenézte s neki csak a tények beszéltek. Még az általánosításoktól is irtózott.

Igen jó példa rá az az évtizedig tartó vita, amely köztünk kifejlődött a Balaton-Felvidék denudációját illetőleg. Gyönyörű vonása volt nemes, nagy lelkének, hogy tanítványaival komoly vitákba elegyedett s nem tekintélyének súlyával, hanem érvekkel harcolt s legfiatalabb tanítványát is egyenjogú, tiszteletre méltó ellenfélnek tartotta vitatkozás közben.

Én azt állítottam, hosszú tapasztalatok után, hogy a Felvidék egészen a Bakony lábáig, igen erős szelektívus denudációt szenvedett, tehát a keményebb kőzetek megmaradtak domború felszíni formáknak, a lágyabb, könnyebben pusztuló kőzetek pedig homorú felszíni formákban lelhetők. Eleinte valósággal pergőtűzzel támadta ezt az általánosítást és megindult az az érdekes, eredményeiben nagy horderejű vita, amelyet szenvedélyesen folytattunk mindketten. A középső-triasz-kori rétegek közt van egy vékony, tűzköves mészkőrétegcsoport (Arcestes tridentinus), a legnehezebben pusztul minden felvidéki réteg közül. S ebből a tűzköves mészkőből van minden dombtető, minden kiemelkedés. Ugyanilyen nehezen pusztul a dolomitnak némely félesége és a bazalt. A bazaltira nézve azonnal világos volt a dolog. A dolomittal nehezebb dolgozni. A felsőtriasz-márgák a legkönnyebben pusztulók s ebből vannak a mélyedések, teknők stb. A vita utoljára a Pécselyi medencére koncentráldott. Én azt állítottam, hogy azért medence (homorú térszíni forma), mert márgából van. Lóczy pannoniai abráziót vagy tektonikus besüllyedést keresett benne. S hogy engem meggyőzzön, bámulatos kitartással kereste össze a medence minden zegét, zúgát s utoljára, nagy munkájának publikálásakor megadta magát, de akkor is

csak fenntartással, azt mondván, hogy az én makacs hipotézisem ugyan bebizonyítva nincs, de az ellenkezőt sem lehet bebizonyítani, annak még gondosabban utána kellene járni. Ezt én a lehetetlenségek közé soroltam, hisz minden követ ismer már a medencében, mit kereshet még?

A tihanyi Külső- és Belső-ió véleményem szerint hasonlóképen a védtelen pannoniai rétegek deflációja folytán keletkezett denudációs medence. Ezt életem végéig tagadta, de az ellenkezőt nem tudta bebizonyítani. Csak azzal ütötte el a vitát, hogy teória.

Annál nagyobbra becsülte az éles szemmel megállapított tényeket. Sohasem kaptam tőle talán nagyobb elismerést, mint egyszer a vámosi kocsmában. Vámos táján van három domb egymás mellett s a dombok szerkezetét sokáig nem tudtuk kisütni. Végelkeseredéssel láttunk a munkához s Lóczy az egyiket, Laczkó a másikat és én a harmadikat vettem alapos vizsgálat alá. Délben voltunk találkozzandók a vámosi kocsmában. Mind a három dombot erdő fedi s nehéz benne a szerkezetet fölismerni. Különösen összezavart azonban bennünket az a tény, hogy a középtriasz jól fölismerhető rétegei fölött nemsokára, vagy mindjárt a dolomit heverő darabjai következtek s aztán még egyszer a közép- vagy felsőtriasz volt konstatalható. Emiatt olyan zűrzavaros lett a térkép, hogy a szerkezetet lehetetlen volt világosan látni.

A magam dombján hosszas keresés után találtam egy elhagyott kőfejtőt s benne egészen világosan látszott, hogy a középtriasz rétegei fölött pontosan konkordansan dolomit, szépen rétegzett dolomit jő. Ez szinte lehetetlen! A dolomitot alapos vizsgálat alá véve, kiderült, fossziliák alapján, hogy ez a rendesen mészkőalakban előforduló réteg (füredi mész) el van dolomitosodva. Megraktam a tarisznyámat „halobiákkal“ s holtra fáradtan kutyaagoltam be Vámosra. Ott találtam már két társamat. Hevesen vitatkoztak s rajzolták a profilumokat oly hévvel, hogy csakugyan nyikorgott a ceruza. Mint a bomba hatott az a jelentésem, hogy a füredi mész itt el van dolomitosodva. Kírártam bizonyítékaimat (sokáig éreztem még a súlyukat vállperecemen) s akkor egyszerre tisztázva lett a dolog s nyugodtan mehettünk haza. Persze a „bizonyítékokat“ megint nekem kellett cepelnem, de megerősített a büszke öntudat attól a dicséretől, amit mesteremtől kaptam.

Felejthetetlen napok voltak azok is, amikor együtt jártuk be Itália vulkános tüneményeit a hallgatókkal. Jellemző volt rá nézve, hogy a napolii muzeumban a világ egyik legnagyobb remeke, a farnesei Hercules-szobor előtt mi a művészi élvezettől elragadtatva álltunk meg, Lóczy pedig nagyító üvegével azt vizsgálta, hogy milyen márványból van a szobor és milyen kőből a talapzata.

A futóhomok mozgásának törvényeiről, a Balaton jégéről stb. végzett tanulmányaim minden eredményét kétkedéssel fogadta s minden fölött vitatkozott. A futóhomokra nézve nem bízott saját tudásában s Frech, breslani egyetemi tanár barátjához fordult véleményért. Frech kiküldötte néhány tanítványát a Schnockoppera,

a hóformák tanulmányozására s ők eredményeimet fényesen igazolták. Akkor Lóczy is teljesen meg volt elégedve.

Még súlyosabb vita támadt köztünk az erdélyi földgáz-előfordulások kapcsán, hogy a gáz tektonikus boltozatokban fordul-e elő vagy nem. Az én véleményem ma is az, hogy ezek a boltozatok nem tektonikus eredetűek, hanem a kősző sajátságos magaviseletével kapcsolatosak. A sármási gázkút kirobbanása is heves vitát keltett köztünk. A későbbi események nekem adtak igazat s ezt be is látta, de nem szeretett róla beszélni.

Írásai, jelentései mind arról tanuskodnak, hogy csak akkor tett valamit papírosra, ha már minden tekintetben biztos volt a tényekről. Az ő észleleteit nehéz is kijavítani, inkább csak ki lehet egészíteni.

Igazi nagy, tudományos eredményeinek még csak a felsorolása is nehéz munka. Az arad-vármegyei geológiai felvétel, a Balaton környékének geológiája, a Kárpátok hegyszerkezete, különösen a szirtek keletkezésének tisztázása, Szerbia geológiája, temérdek egyéb, fontos megfigyelés az ország minden részéből legfontosabb hazai eredményei. Mivel a külföldi irodalmat mindig a legbehatóbb figyelemmel kísérte, mindig a legújabb felfogások, legújabb elméletek alapján állt s ezzel volt különösen előtte a magyar geológusok nagy részének. A legújabb felfogások érvényesítésében néha kissé mohó is volt, például a takaró-elméletnek eleinte nagyon hódolt, sok vitám volt miatta, de később maga is meggyőződött a tévedésekről. De hogyan is törhetett volna ő olyan elméletet, amelynek tapasztalatai homlokegyenest ellene mondtak. Magyar tanulmányairól a Földtani Intézet évi jelentéseiben, a Földtani Közlönyben és a Balaton tudományos tanulmányozásának eredményeiben találjuk meg a legfőbb közlenivalóit. A Földtani Közlönyben különösen érdemes figyelemmel kísérni, hogy közleményei mennyire kimagaslanak korának színvonalából.

Hazai eredményei is megszerezték volna világhírét, de különösen kínai utazásának eredményeivel lett általánosan ismeretes. Hirnevének, tekintélyének jellemzésére elég legyen annyit elmondanunk, hogy mi történt akkor, amikor Sven Hedin utolsó nagy útjáról, Tibetből hazatért. Előadást tartott a londoni Földrajzi Társaság előtt s kifejtette, hogy a Himalájától északra, az Indus és a Bramaputra (Szan-po) felső völgyületének északi oldalán, a Himalájával párhuzamos, hatalmas hegylánc húzódik. Névtelen és alig ismeretes, félelmes óriás ez, vetekedik a Himalájával. Indíttványozza, hogy nevezzék el ezt a hegyláncot Transzhimalájának.

A jelentés óriási feltűnést keltett s élénk vita indult meg, hogy jogos-e ez az elnevezés és nem jobb volna-e megtartani a Gangri nevet, mert ez ugyan csak egyetlen csúcsnak a neve, de már be van vezetve a tudományos irodalomba.

Az ülés lezajlása után az angol geográfusok legkiválóbbjai szép levélben fordultak Lóczyhoz, hogy mondjon ítéletet a kérdésben.

Lóczy egyszerűen hivatkozott gróf Széchenyi Béla kelet-ázsiai utazásának tudományos eredményeire. Az I. kötet 567. oldalán a 111. ábra bemutatja Tibet hegyvonulatait s ott már jókora betűkkel fel van írva, hogy „Trans Himalája”. Ő tehát már 1890-ben megjelent nagy munkájában publikálta ezt a felfedezést, természetesen elméleti alapon s az indiai pönditek tapasztalataiból következtetve. Így tehát Sven Hedin az elnevezést egészen jogosan használja, mert ez a név előadása előtt már 20 évvel megjelent.

Csak hogy persze, mi magyarok nagyon kevésbé tudjuk eredményeinket a külföld köztudatába belejuttatni. Nézzük csak meg a német összefoglaló geográfiai, geológiai munkákat, tankönyveket. Minden tízedrangú német, francia, angol észlelet kodifikálva, gondosan idézve helyet kap, óriási magyar eredményekről pedig nem tudnak semmit. Nemcsak nyelvünk zárkózottsága ennek az oka, hanem az is, hogy nagyon kevés tudós forog közülünk a külföld tudományos köreiből. Nem igen tudunk idegen nyelven érintkezni, kormányunk nagyon keveset költött arra, hogy tudósainkat külföldre küldje. Párisban, Berlinben, Londonban mindig ott legyeskedtek az oláh és szerb „tudósok” s minden kis eredményüket nagy hangon és pajtáskodó bizalmassággal juttatták bele a külföld tudományos köztudatába. Lóczy eleget forgott külföldön, de sajnos, nagyon rossz előadó volt, még magyarul is, aztán nem tudott pajtáskodni, nyughatatlan természetével sehol sem tudott befészkelődni s eredményeinknek nem tudott olyan nagy érvényt szerezni, amint azok az eredmények megérdemelték volna.

Lóczy életének egész korán át végig húzódik a magyar politikai irányítás hiánya, politikai köreink szűk látókörűsége, tudatlansága. Találkoztam igen tekintélyes honatyákkal, akik a parlamentben döntő szerepet játszottak s fogalmuk sem volt arról, hogy Széchenyi Béla gróf Kelet-Ázsiában járt. Amikor megjött s a parlamentben üdvözölték, akkor is több tréfa és csúfolódás hangzott el a „kinézer”-ek fölött, mint amennyi megértéssel találkozott. Menynyit sürgette Lóczy, hogy ismertessük a külföldön hazánkat, publikáljuk minden eredményünket több idegen nyelven is. Küldjünk sokakat a külföldi kongresszusokra s kapcsolódjunk bele a külföld, a nagy világ tudományos mozgalmába.

A pusztában kiáltó szava volt. Az Akadémia tudományos eredményei nem jelennek meg idegen nyelven, a Természettudományi Társulat is soká nem gondolt erre. Begubóztunk itthon, elrekesztettük magunkat a külföldtől s a magyar tudósok föladatává tettük egyedül a magyaroknak írni. A tudományos élet „vezéresilágai” csupán magyar filológusok, nyelvészek és történészek voltak s ezek egyáltalában nem is vettek tudomást a külföldről, sőt kinevettek mindenkit, aki kifelé gravitált, szemrehányást tettek a kormányoknak és a mecénásoknak, ha külföldi tanulmányutakat támogattak. Jókora adag kishitűség is volt benne, mert úgy is hallottam okoskodni, hogy mi úgysem érjük utól a külföldet, a nagy nemzeteket, minék „buta-Ágoston”-kodunk utánuk.

Hihetetlen volt a vakság, az elfogultság, a szűklátókörűség. Még a Természettudományi Társulat könyvkiadványain is meglát-szik ez a szellem. Oly munkákat fordítottak le magyarra, amelyek-nél százszor jobbakat tudtak volna írni magyar tudósaink, persze tisztelték a kivételeknek. De hát mi oly tudatlanok és oly elmaradot-tak vagyunk, hogy még ma is hallottam olyan kijelentést, hogy nem kell Szegedre egyetemet állítani, mert nem tudjuk a katedrákat ellátni! A kishitűségnek, a szűklátókörűségnek, a kényelemszere-tetnek ilyen mértéke mellett aztán lehetetlenség is, hogy a külföld-ön bennünket jól, helyesen ismerjenek. A Brit Enciklopédiában, a legnagyobb lexikonban Magyarország dolgait osztrák ember írta meg. A magyar városokhoz fűződő történelmi emlékek persze osz-trák szempontból vannak főlemlítve. A szabadságharc hősei „re-bel“-ek, a magyar győzelmeket elhallgatja, tizedrangú osztrák tisz-tek vitézkedései nagyszerű glóriában jelennek meg. A magyar he-lyeknek német nevük van, még a városrészeket, épületeket, folyókat is német néven nevezik az angol Enciklopédiában stb.

Kaptam svéd tudósoktól levelet „Budapest. Tschekoslovakia“ címen, hollandi tudósok sajnálkozásukat fejezték ki egyik fiatal ma-gyar barátom előtt, hogy mennyire sajnálják szegény Ausztriát, még Budapestet is elszakították tőle.

Mennyit küzdöttünk ez ellen boldogult mesteremmel! Nem ér-tett meg bennünket más, csak Wlassich Gyula és Semsey Andor. A világháború rázta föl kormányunkat és tudományos köreinket tétlenségükből, de már késő! Akkor már a szerződések szét darabol-ták a műveletlen, durva félnomád magyarok országát a művelt, európaiasan civilizált Rumánia és Szerbia közt.

Persze, hogy az itt megjelent idegen tudósok és államférfiak óriásit bámultak a csalódás fölött. Nagyon belátták, mekkorát té-vedtek. De hát nem mi vagyunk-e az okai?

Ha Lóczy sürgetései nem találtak volna süket fülekre, ha iga-zán jól és helyesen ismertek volna bennünket, meg is becsültek volna. S ha mi, mint elismert civilizált, európai nemzet, mi ismer-tettük volna drága szomszédainkat a maguk valóságában, akkor aligha gondoltak volna ennek az ezeréves birodalomnak föl-darabolására.

Már megesett. Talán okulunk belőle s Lóczy tanításainak, tö-rekvéseinek, tudományos téren való törhetetlen munkásságának kö-vetésével sikerülni fog a külföld közvéleményét felénk fordítani s az ő szellemének diadala lesz, ha egyszer a magyar tudomány és műveltség helyes megítélésével sikerülni fog olyan barátokat sze-rezni, akiknek súlya és hatalma visszaadja nekünk azt, amit saját ostobaságunk, szűk látókörünk és tudatlanságunk miatt elvesz-tettünk.

A nagy mester szelleme lebegjen itt körülöttünk és segítsen ebben a nagy munkában.

Dr. Cholnoky Jenő.

Lóczy Lajos irodalmi működése.

A) Szerkesztések.

1. Gróf Széchenyi Béla keletászi utjának tudományos eredményei 1877—1881.
I. kötet: XXXV + 750 old., 175 ábrával, 10 táblával, 1 térképpel. —
II. kötet: X + 877 old., 13 ábrával, 21 táblával. — III. kötet: VI + 455
old., 35 ábrával, 15 táblával, 7 táblázattal. Atlasz 15—15 topográfiai és
geológiai térképpel 1:1.000.000. (Wissenschaftliche Ergebnisse der Reise
des Grafen Béla Széchenyi in Ostasien, 1877—1880. I. Bd.: CCLIII + 851
pp. und mit den gleichen Abbildungen und Beilagen, wie das ung. Original. — II. Bd.: XIII + 780 pp. mit 23 Tafeln. — III. Bd.: VII + 523 pp.
mit 32 Figuren, 15 Tafeln und 7 Tabellen. Atlas, wie im ung. Original.)
Budapest—Wien, 1890—1899.
2. A Magyar Földrajzi Társaság könyvtárának első 12 kötetéből álló sorozata.
Budapest, 1890—1911 között.
3. A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei. I—III. k. és térkép-
atlasz. (Resultate der wissenschaftlichen Erforschung des Balatonsees.
I—III. Band und Kartenatlas.) Budapest, 1897—1918. (Még nincs befejezve.)
4. A Magyar Szent Korona Országainak földrajzi, társadalomtudományi, köz-
művelődési és közgazdasági leírása. Budapest, 1918. VIII + 528 old. A M.
Földrajzi Társaság kiadása. Franciául kivonatosan La Hongrie Geogra-
phique, économique et sociale, angolul A Geographical, economic and social
Survey of Hungary (Budapest, 1919.) jelent meg.

B) Közlemények a Földrajzi Közleményekben.

1. Gróf Széchenyi Béla utazásából. I. Kuku-nor (Előadta 1880. okt. 28.-án),
II. Keleti Tibet (Előadta 1880. nov. 11.-n). VIII. k. 321—345. old.
2. Vázlatok a kínaiak ethnografiájából. (Előadta 1884. febr. 14.-én.) XII. k.
147—168. old.
3. Esquisses de l'éthnographie des Chinois. Supplément. XII. Année, No. 4.
p. 43—55.
4. Ludwig Ritter von Höhnelt: Bergprofil-Sammlung während Graf S. Teleki's
expedition 1887—8. Könyvismertetés. XVIII. k. 498—500. old.
5. A berni (V.) nemzetközi földrajzi kongresszus. (Előadta 1891. okt. 22.-én.)
XIX. k. 433—442. l.
6. Jelentés a „Balaton-Bizottság” 1891. évi munkálkodásáról. (Előadta 1891.
nov. 26.-án.) XIX. k. 442—447.
7. A Balaton régi szinlelei és terrasza. (Előadta 1891. nov. 26.-án.) XIX. k.
448—453.
8. Jelentés az elmúlt év földrajzi mozgalmairól. (Elnöki megnyitó 1892. febr.
11.-én.) XX. k. 38—49. l.
9. A balatoni hínár írtásáról. (Rövid közlemény.) XX. k. 156. l.
10. Limnografok felállítása a Balaton taván. (Rövid közlemény.) XX. k.
156—157. l.
11. Orosz expedició Észak-Mongoliába. (Rövid közlemény.) XX. k. 259—261. l.
12. Nagyszalontai Fischer Lajos báró levele. XX. k. 366—368. l.
13. A Kolumbusz-ünnepek Genuában és Spanyolországban. (Rövid közlemény.)
XX. k. 383—386. l.

14. Az 1895. évi VI. Nemzetközi Földrajzi Kongresszus. (Előadta 1892. nov. 10.-én.) XX. k. 412—414. l.
15. Luksch József Adria-kutatásai. (Rövid közlemény.) XX. k. 435—437. l.
16. Extrait du rapport de M. le président Louis Lóczy lu dans l'assemblée générale tenue le 11 février courant. Abrégé, XX. An. p. 1—7.
17. Le VI. Congrès International des Sciences Géographiques de l'année 1895. Abrégé, XX. An. p. 107—109.
18. Az elnök évi jelentése. (Felolvasta 1893. febr. 9.-én.) XXI. k. 1—10. l.
19. Extrait du rapport annuel du président Louis de Lóczy lu le 9. février à l'assemblée générale. Abrégé, XXI. Anné, p. 1—5.
20. Jelentés a „Balaton-Bizottság” 1892. és 1893. évi munkálkodásáról. XXII. k. 113—122. l.
21. A Balaton geológiai történetéről és jelenlegi geológiai jelentőségéről. XXII. k. 123—147. l.
22. A balatoni tudományos kutatásokról. (Felolvasta 1896. okt. 18.-án.) XXIV. k. 284—289. l.
23. Bericht über die wissenschaftliche Erforschung des Balatonsees. Abrégé, XXIV. An. p. 76—82.
24. Egy magyar mérnök Khinában. XXV. k. 202—204. l.
25. Cholnoky Jenő ázsiai utazásáról. XXVI. k. 104—107. l.
26. Előadás Khináról. (Felolvasta 1898. márc. 24.-én.) Kivonatossan XXVI. k. 145—147. l.
27. Gróf Széchenyi Béla kelet-ázsiai utazásának földrajzi és földtani eredményei. (Kivonat akadémiai székfoglalójából, 1898. jan. 17.-én.) XXVI. k. 184—192. l.
28. A bécsi egyetem Földrajzi Intézetének hallgatói magyarországi tanulmányúton. (Rövid közlemény.) XXVIII. k. 221—222. l.
29. † Natterer Konrád dr. (1860—1901.) (Rövid közlemény.) XXIX. k. 147. l.
30. A Retyezát tavairól. XXXII. k. 224—233. l.
31. Über die Seen des Retyezát-Gebirges. Abrégé, Vol. XXXII. p. 63—71.
32. Richtofen Ferdinand báró. (Nekrologus.) XXXIII. k. 413—418. l.
33. Futterer Károly dr. professzor. (Nekrologus.) XXXIII. k. 446—447. l.
34. Elnöki jelentés 1906-ról. XXXV. k. 153—157. l.
35. A cs. és kir. katonai földrajzi intézet kiadásában megjelent Schulwandkarte der Öst.-ung. Monarchie 1:700.000 térkép. (Kisebb közlemény.) XXXV. k. 161—162. l.
36. Megfigyelések a Keleti-Himalájában. XXXV. k. 227—243., 293—310. l.
37. Bericht des Vorsitzenden über das Jahr 1907. Abrégé, Vol. XXXVI. p. 51—59.
38. Elnöki jelentés 1907-ről. XXXVI. k. 121—129. l.
39. Die Amerikanisten in Budapest und am Balaton. Abrégé, V. XXXVI. p. 183—187.
40. Az amerikanisták látogatása Budapesten és a Balatonon. XXXVI. k. 349—353. l.
41. Elnöki megnyitó beszéd (A Nagybeckskereken tartott vándorgyűlésre). (1909.) XXXVII. k. 377—380. l.
42. Allocution présidentielle inaugurale. Abrégé, XXXVII. Vol. p. 261—264.
43. Allocution présidentielle d'ouverture. Abrégé, XXXVIII. Vol. p. 141—147.
44. Jelentés a Balaton-Bizottság 1909. évi működéséről. XXXVIII. k. 161—162. l.
45. Jelentés a Magyar Földrajzi Társaság Könyvtárának szerkesztéséről. XXXVIII. k. 167. l.
46. Elnöki megnyitó (1911). XXXIX. k. 161—169. l.
47. Jelentés a Balaton-Bizottság 1910. évi működéséről. XXXIX. k. 176—177. l.

48. Elnöki megnyitó a Székesfehérvárott tartott IV. vándorgyűlésen. XXXIX. k. 192—195. l.
49. Az ungvári vándorgyűlés elnöki megnyitója. XL. k. 17—18. l.
50. Jelentés a Balaton-Bízottság 1911. évi működéséről. XL. k. 33—36. l.
51. Elnöki megnyitó a debreceni vándorgyűlésen. XLI. k. 12—17. l.
52. Elnöki jelentés az 1913. évről. XLII. k. 125—142. l.
53. Jelentés a Balaton-Bízottság 1913. évi működéséről. XLII. k. 150—151. l.
54. † Suess Ede. XLIII. k. 79—82. l.
55. Jelentés a Balaton-Bízottság 1914. évi működéséről. XLIII. k. 169—171. l.
56. Jelentés a Balaton-Bízottság 1915. évi működéséről. XLIV. k. 164—165. l.
57. Jelentés a Balaton-Bízottság 1916. évi működéséről. XLV. k. 271—273. l.
58. Jelentés a Balaton-Bízottság 1917. évi működéséről. XLVI. k. 254—256. l.
58. Jelentés a Balaton-Bízottság 1917. évi működéséről. XLVI. k. 254—256. l.
60. Jelentés a Balaton-Bízottság 1918. és 1919. évi munkálkodásáról. XLVIII. k. 16—18. l.
61. Jelentés „A Magyar Szent Korona Országainak földrajzi, társadalomtudományi, közművelődési és közgazdasági leírása” című kiadványról. XLVIII. k. 18—19. l.
62. Nyugatszerbiai tanulmányútam. XLVIII. k. 82—84. l.

C) Közlemények a Földtani Közlönyben.

1. Geologiai és paleontologiai tanulmányok Arad megyéből. (1875.) V. 1—15.
2. Jelentés a Hegyes-Drócsa hegységben tett földtani kirándulásokról. (1876.) VI. 85—110.
3. A Hegyes-Drócsa hegység ásvány-lelhelyei. (1876.) VI. 275—286.
4. A Biharhegység egy sajátos völgyalakjáról. (1877.) VII. 181—189.
5. Suess: Az arany Európában (1877.) VII. 189—210.
6. Utazási jegyzetek Jáváról. (1881.) XI. 161—172.
7. A promontori Dunaneder-kotrás geologiai eredményei. (1881.) XI. 255—257.
8. Geologiai jegyzetek Krassó megye északi részéből. (1882.) XII. 1—24.
9. A keleti Himalájába tett kirándulásról. (1883.) XIII. 211—212.
10. A Krakatau vulkán nagy kitörése. XIII. 402—403.
11. Ausflug in d. östl. Teil d. Himalaja-Gebirges. (1883.) XIII. 270—272.
12. Über die Eruption des Krakatau. (1883.) XIII. 413—414.
13. Jelentés az 1883-ik év nyarán a Maros és a Fehér-Körös közötti hegyvidéken és az Aradhegységen tett földtani részletes felvételekről. (1884.) XIV. 196—213.
14. A Krakatau vulkán 1883-ik évi kitörése. (1884.) XIV. 17—38.
15. Über die Eruption des Krakatau im Jahre 1883. (1884.) XIV. 122—146.
16. Bericht über die geologische Detailaufnahme während des Sommers 1883. im Gebirge zwischen der Maros und der Fehér-Körös. (1884.) XIV. 349—368.
17. Jelentés az 1884. nyarán a Maros és a Fehér-Körös közötti hegyvidéken tett földt. részl. felvételről. (1885.) XV. 250—265.
18. Bericht über die im Sommer des Jahres 1884 in der Gebirgsgegend zwischen der Maros und Fehér-Körös ausgeführten geol. Detailaufnahmen. (1885.) XV. 427—446.
19. Geologiai észlelések Arad vidékéről. (1886.) XVI. 114—114.
20. Geologische Beobachtungen aus der Umgebung Arads. (1886.) XVI. 145—145.
21. A Maros és Fehér-Körös közötti krétaterület. (1892.) XXII. 89—89.
22. Megjegyzések dr. Szádeczky Gy.: „Adatok az erdélyi érhegység eruptív közeitinek ismeretéhez” című értekezéshez. (1892.) XXII. 380—381.
23. Das Kreidegebiet zwischen der Maros und Fehér-Körös. (1892.) XXII. 124—124.

24. Bemerkungen zur Abhandlung von dr. J. von Szádeczky „Zur Kenntnis der Eruptivsteine des siebenbürgischen Erzgebirges.“ (1892.) XXII. 418—419.
25. A Balaton geologiai történetéről és jelenlegi geologiai jelentőségéről. (1896.) XXVI. 138—139.
26. Die geologische Geschichte des Plattensees und seine gegenwärtige geologische Bedeutung. (1896.) XXVI. 182—183.
27. Placochelys placodonta Jaeckel, nov. gen. et nov. sp. (1902.) XXXII. 47—49.
28. Placochelys placodonta Jaeckel, nov. gen. et nov. sp. (1902.) XXXII. 152—153.
29. A Retyezát tavairól (ismertetés). (1905.) XXXV. 86—86.
30. Über die Seen des Retyezát-Gebirges (Litteratur). (1905.) XXXV. 150—150.
31. Báró Richthofen Ferdinánd (értekezés, magy.-német). (1906.) XXXVI. 175—181.
32. A Vesuvio 1906. április 4—7-iki kitörésének ismertetése. (1906.) XXXVI. 430—31.
33. A placochelys mai alakjában (ismertetés). (1907.) XXXVII. 55—55.
34. Balatonkörnyéki ősmilős maradványokról és az akarattyai Balatonpart megrogyásáról. (1908.) XXXVIII. 368—369. (Előadás.)
35. Megfigyelések a Keleti Himalájában (ismertetés, magyar-német). (1909.) XXXIX. 28—29.
36. A monacói oceanografiai múzeum (értekezés, magyar-francia). (1910.) XL. 129—133; 223—227.
37. A stockholmi nemzetközi geologiai kongresszus (értekezés, magyar-francia). (1910.) XL. 529—536; 571—575.
38. A Bakony földtani szerkezetéről (sorozatos előadás). (1910.) XL. 201—202.
39. Shachleton hadnagynak délsarki expedíciójában az Erebus vulkánról gyűjtött kőzetek bemutatása és ismertetése. (1910.) XL. 204—205.
40. A m. kir. Földtani Intézet idei fölvételeiről és különösen a horvátországi és flumei új osztályról. (1910.) XL. 378—380. (Előadás.)
41. A romániai petroleumterület és ennek összehasonlítása az Erdélyrészi Medencével (értekezés, magy.-német). (1911.) XLI. 386—419.
42. A kissármási gázkitörés (értekezés, magy.-német) (1912.) XLII. 1—12.
43. Alföldünk artézi kútjai és az artézi kútak törzskönyvezése (értekezés, magy.-német). (1912.) XLII. 113—150.
44. A Balaton környékének geológiája (ismertette Schafarzik Ferenc dr.). (1913.) XLIII. 445—453.
45. Mastodon Borsoni a Dunántúlról. A természeti szépségek megvédéséről (előadások). (1913.) XLIII. 76—76.
46. Az Erdélyi Medence kálisókutatásáról. (1913.) XLIII. 78—79. (Előadás.)
47. Megjegyzések az Erdélyi Medence antiklinálisaihoz (előadás). (1913.) XLIII. 251—252.
48. Tüladunai Mastodon leletekről (előadás). (1913.) XLIII. 88—89.
49. Az olaszországi vulkánokról (előadás). (1913.) XLIII. 351—354.
50. Éles kavicsok keletkezése. A kemesi partrogyás (előadások). (1914.) XLIV. 512—513.
51. Suess Ede emlékezete (emlékbeszéd, magy.-német). (1915.) XLV. 105—121.
52. Egybeazonosító megfigyelések az Északnyugati Kárpátok és az Erdélyi Érchegység flisvonulatának szerkezete között (előadás). (1917.) XLVII. 437—437.
53. Összehasonlító szemlélődések az Erdélyi Érchegység és az ÉNy-i Kárpátok geoszinklinálisai felett (értekezés, magy.-német). (1918.) XLVIII. 229—234.

54. A magyar szent korona országainak földrajzi leírása (ismertette Vadász E.). (1918.) XLVIII. 52—54.
55. A Szent-Anna tó vulkáni krátere (előadás). (1918.) XLVIII. 277—278.
56. Általános megjegyzések a m. kir. Földtani Intézet 1917. évi szerbiai tanulmányaihoz (előadás). (1918.) XLVIII. 281—282.
57. A nyitra- és trencsénvármegyei mészkőszirtok geológiai helyzetéről (értekezés, magy.-német). (1919.) XLIX. 3—8.

D) Közlemények a M. Kir. Földtani Intézet Évi Jelentése-iben.

1. Jelentés az 1883-ik év nyarán a Maros és a Fehér-Körös közötti hegyvidéken és az Aradhegyalján eszközölt részletes földtani felvételtől. 1883. 38—55.
2. Jelentés az 1884. év nyarán a Maros és a Fehér-Körös közötti hegyvidéken eszközölt részletes felvételtől. 1884. 36—51. (Magyar-német.)
3. Jelentés az 1885. év nyarán a Marosvölgyben és Temesmegye északi részében eszközölt földtani részletes felvételtől. 1885. 69—92.
4. Jelentés az 1886. év nyarán Arad—Csanád és Temes megyékben eszközölt földtani részletes felvételekről. 1886. 99—116. (magyar-német)
5. Jelentés az 1887. év nyarán Aradmegyében eszközölt földtani részletes felvételekről. 1887. 86—96.
6. A Maros és Fehér-Körös közötti kráterterület Aradmegyében. 1888. 30—39.
7. Igazgatósági jelentés (székfoglaló). 1909. 7—36.
8. Igazgatósági jelentés (az intézet életének áttekintése). 1910. 9—19.
9. Az európai földtani intézetekről. 1910. 217—232.
10. Igazgatósági jelentés (az intézet tudományos élete). 1911. 9—14.
11. Igazgatósági jelentés (az intézet tudományos élete). 1912. 9—28.
12. Igazgatósági jelentés (az intézet tudományos élete). 1913. 9—28.
13. Az északnyugati Kárpátok reambulációja. 1913. 98—101.
14. Igazg. jelentés. Az intézet tudományos élete és nevezetesebb eseményei. 1914. 9—20.
15. Az intézet tudományos élete és nevezetesebb eseményei. 1915. 9—26.
16. Igazg. jelentés. Az intézet tudományos élete és nevezetesebb eseményei. 1916. 9—36.
17. Jelentések a vasúti, közúti és csatornázási munkálatoknál tett megfigyeléseknél. 1916. 584—588.

E) Egyéb Közlemények.

1. 1870. Schweizi levelek. Tárcacikk az „Alföld” április 16. és május 12—15. számaiból.
2. 1877. A baráthegyi barlang és a benne talált őskori tárgyak leírása. 1—40. 13 rajz. Természettudományi Közöny, 83. és 97. old.
3. 1877. Néhány echinoidea a Fehér-Körös-völgy neogén rétegeiből. (Einige Echinoiden aus den Neogen-Ablagerungen des Fehér-Körös-Tales.) 1—6. 1 táblával. Természetrajzi Füzetek. I. évf. 39. old.
4. 1877. Az Itacoulmit Ázsiában. (Der Itacoulmit in Asien.) Jegyzetek a ponti emelet osztályozásához Magyarországon. (Notizen zur Klassifikation der pontischen Stufe in Ungarn.) 1—2. U. o. 109. és 110. o.
5. 1877. A Hegyes-Drócsa hegység ásványlelhelyei. 1—12. 1 rajz.
6. 1878. Die Liskovaer Höhe im Baráthegy (Liptauer Komitat). Eine vorgeschichtliche Höhlenwohnung und deren Überreste. 1—55. 13 Holzschnitte.
7. 1880. Khinai udvariasság. Tárcacikk az Ellenőr okt. 1. számából.
8. 1880. Khinai ületekről. Tárcacikk az Ellenőr október 12—13. számából.

9. 1880. Földrajz és geologia. 1—7. Földtani Értesítő, I. évf. 6. sz. 113. o.
10. 1880. A földrengésről. 1—17. 2 rajz. Természettudományi Közlöny, 137. füz.
11. 1880. Gróf Széchenyi Béla expedíciójáról Kínában és a tibet-kínai határon. 1—30. 1 táblával. Népsezrű természettudományi előadások gyűjteménye. III. k. 23. f.
12. 1881. Egy kirándulás Jávára. 1—28. Budapesti Szemle, XXV.
13. 1881. A folyóknak, mint geológiai tényezőknek munkája. 1—21. 12 rajz. A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, XV. k. V. f. 375. o.
14. 1884. Die chinesische Provinz Kan-suh. 1—4. 1 Karte. Vortragsauszug. Mitteilungen des Vereines für Erdkunde in Leipzig. S. 40.
15. 1886. Das chinesisch-tibetanische Grenzgebiet der Provinz Sz'tschwan. 1—23. 10 Fig. Globus. Illustrierte Zeitschrift für Länder- und Völkerekunde, Bd. 52. 9. u. 11.
16. 1886. A kínai birodalom természeti viszonyainak és országainak leírása. 1—865. 200 rajz. 1 térkép. Kir. M. Természettudományi Társ. kiadványa.
17. 1887. Die historischen Denkmale von Hsi-ngan in der chinesischen Provinz Shen-hsi. Deutsche Rundschau für Geographie und Statistik, X. Jg. 2.
18. 1890. A geológiai megfigyelések leírása és eredményei gróf Széchenyi Béla keletázsiai útjából 1877—1880. Budapest. Különlenyomat a „Gróf Széchenyi Béla keletázsiai útjának tudományos eredményei“ című munkából, I. köt. III. szak. 1—428. 167 rajz, 11 tábla.
19. 1891. Die Reise des Grafen Széchenyi in China. 1—12. Vortrag Comptendu du V. Congrès international des sciences géographiques.
20. 1891. A lukareci bazalt Temes vármegye rékási járásában, Gáll József főrendiházi tag, nagybirtokos birtokán. 1—11. 1 rajz, 1 tábla. (Der Lukareczer Basalt im Rékaser Bezirke des Temeser Komitates, auf dem Besitze des Magnatenhausmitgliedes und Grossgrundbesitzers Dr. Josef Gáll) Budapest, Fanda.
21. 1891. Dr. Georg Wegener: Versuch einer Orographie des Kwen-tun. Literaturbericht. Das Ausland. Wochenschrift für Erd- und Völkerekunde. Stuttgart, Nov.
22. 1893. Die Beschreibung der geologischen Beobachtungen und deren Resultate der Reise des Grafen Béla Széchenyi in Ostasien. 1877—1880. 167 Fig. 1—XI. Tafel. Separatabdruck aus dem Werke: Die wissenschaftlichen Ergebnisse der Reise des Grafen Béla Széchenyi in Ostasien. I. Bd. Die Beobachtungen während der Reise. III. Abschn.
23. 1893—1894. A kínaiak műveltségéről. 1—9. Az eperjesi Széchenyi-kör 1893—1894. évkönyvéből.
24. 1897. A fosszilis emlős- és puhatestű állatmaradványok leírása és a palaeontológiai-stratigraphiai eredmények gróf Széchenyi Béla keletázsiai útjából. 1877—1880. 1—188. 22 rajz, 1—XI táblával. Különlenyomat a „Gróf Széchenyi Béla keletázsiai útjának tudományos eredményei“ című munkából, III. b. VI. szakasz.
25. 1898. Gróf Széchenyi Béla keletázsiai utazásának földrajzi és földtani eredményei. 1—14. (Kivonat.) Akadémiai Értesítő IX. köt.
26. 1899. China im Welthandel und chinesische Sitten. Erlau, Druck der Erlauer Buchdruckerei A.-G.
27. 1900. Notes on Sand and Loess specimens. Ancient Khotan by Dr. M. A. Stein. 1—3.
28. 1901. A kínai birodalom története. 1—288. 58 kép, 7 térkép. Földrajzi Társaság könyvtára. II. kötet.
29. 1902. A hegyek arculatáról. 1—5. Turisták Lapja, XIV. 3—5. sz.
30. 1902. A Balaton tónak és környékének 1:75.000-es méretű részletes topogra-

- fiai térképe. 4 lapon. A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei.
31. 1902. Spezialkarte des Balatonsees und seiner Umgebung in 4 Bl. Resultate der wissenschaftlichen Erforschung des Balatonsees.
 32. 1905. Ein ungarisches Reisewerk über Zentralasien. 1—2. Petermanns Geogr. Mitteilungen. Heft VII.
 33. 1905. A Balatonvidék leendő turistaútajairól. 1—9. Turisták Lapja, XVII. évf. 9—12. sz. 132. o.
 34. 1905. Kovács József előadása. A Balaton története. Magyar orvosok és természetvizsgálók XXIII. vándorgyűlési évkönyve.
 35. 1905. Karl Futterers: Reise in Zentralasien. 1—3. Petermanns Geogr. Mitteilungen, Heft VII.
 36. 1906. A hegyek története. Hat előadás vetített képekkel. Népszerű főiskolai tanfolyam. I. sorozat.
 37. 1908. Ferdinand von Richthofens Tagebücher aus China (Dr. E. Tiessen). 1—4. Petermanns Geogr. Mitteilungen. VIII.
 38. 1908. Le journal de voyage en Chien de F. de Richthofen. 1—4. La géographie. XVIII.
 39. 1908. Reclus Elysée. 1—8. 1 fénykép. Természettudományi Közlöny, 464. f.
 40. 1908. Emlékeszéd Reclus Elysée fölött. 1—12. 1 fénykép. M. Tud. Akadémiai Emlékeszéd.
 41. 1909. Karl Futterers geologische Studien in Zentralasien. Bericht. 1—2. 2 Karten. Petermanns Geogr. Mitteilungen, XII.
 42. 1909. Bevezetés, Földirat 1—13. Kain Albert „Magyarország“ című munkájából.
 43. 1910. Sur le climat de l'époque pleistocène et post-pleistocène (holocène) en Hongrie. 1—6. Aus postglazialen Klimaveränderungen. Stockholm, 1910.
 44. 1910. Magyarország felső-pleisztocén és holocén korszakának klímájáról. 1—8. A m. kir. Földtani Intézet népszerű kiadványai. II. k. 3. f.
 45. 1912. A kissármási földgázforrásról. 1—8. Magyar vegyészek országos kongresszusa.
 46. 1913. A Balaton környékének geomorphológiája. 1—17. 16 rajz. Természettudományi Közlöny, CIX—CX. pótfüzetek.
 47. 1913. Ferdinand von Richthofens Chinawerk. Bericht. 1—2. Petermanns Geogr. Mitteilungen, S. 256.
 48. 1913. Die zukünftige Gestaltung der internationalen Geographenkongresse. Antwort auf Rundfrage. 1—1. U. o. S. 144.
 49. 1913. A Balaton környékének geologiai képződményei és ezeknek vidékek szerinti telepedése. 1—617. 327 ábra, 15 tábla. A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei c. mű I. köt. I. részének I. szakasza, I. fele.
 50. 1913. Aradról és Arad megyéről. 1—2. Arad és vidéke, 1913. szeptember 23.
 51. 1914. Die Geomorphologie der Umgebung des Balatonsees. 1—10. 2 Karten. Geographische Zeitschrift, Bd. 20. Heft. 6.
 52. 1914. A háború és a tudósok szolidaritása. Felelet körkérdésekre. 1—3. Magyar Figyelő, IV. 22. 266. o.
 53. 1915. A Balaton árvízéről. 1—2. Keszthelyi Hírlap, nov. 28.
 54. 1916. A Balaton áradásának oka. 1—2. Természettudományi Közlöny, 645—646.
 55. 1916. A Balaton árvízéről. 1—3. Új Nemzedék. III. évf. febr. 20.
 56. 1916. Beszéd Konkoly-Thege Miklós ravatalánál az Akadémia oszlopesarnokában. Akadémiai Értesítő.
 57. 1916. La Touche, Geology of the Norther Shan-States. Bericht. 1—2. Geographischer Literaturbericht, 1916. März.

58. 1916. Az Alföld mélységeiről. 1—9. Magyar Figyelő, VI. 7. ápr. 1.
59. 1916. Az idegen helynevek használatáról. 1—6. Akad. Értesítő.
60. 1916. Die geologischen Formationen der Balatongegend und ihre regionale Tektonik. 1—716. 327 Fig. 15 Taf. Resultate der wissenschaftlichen Erforschung des Balatonsees, I. Bd. I. Teil, I. Sektion.
61. 1918. Magyarország földtani szerkezete. 1—40. 1 térképvázlat. A Magyar Szent Korona országainak földrajzi, társadalomtudományi, közművelődési és közgazdasági leírása. Budapest. A Magyar Földrajzi Társaság Kiadása.

Nyugatszerbiai tanulmányútam.¹⁾

A Magyar Tudományos Akadémia kezdeményezésére 1916—18-ban különböző tudománysszakok képviselőivel élénk vizsgálódás indult meg a Balkán-félsziget szerbiai területén. Ehhez a munkához a m. kir. földtani intézet a maga költségvetéséből szintén csatlakozott.

1916-ban már betegeskedvén, helyettem *Szontagh Tamás* negyedmágával utazta be Szerbiának moravabalsparti vidékeit, a Sumadiát.

Ekkori rövid tartamú utazásuk orientáló és gyakorlati célú nyersanyag termelésre ügyet vető volt.

Az 1917. és 1919. években *Szontaghék* adatai után azután jól átgondolt tervezéssel folytatta a földtani intézet az általánosabb tudományos földtani vizsgálatokat Szerbiában. Mind a két esztendőben hosszabb ideig utaztam Szkutari, Cattaro, Szarajevó, Kraljevó és Belgrád—Sabac között a Balkán nyugati részében és tizenegy munkatársammal sűrűn beutaztam a Lim, Drina, Száva, Kolubara és nyugati Morava közti hegyvidéket, kiterjedve Novipazar és Montenegró határos vidékeire is.

A gyűjtött anyag alapján 1919. nyarán márciustól augusztus haváig terjedő száműzetésem és a szovjetkormánytól történt nyugdíjaztatásom ideje alatt balatoncsopaki otthonomban terjedelmes összefoglaló munkát írtam.

A 200 folio oldalt elfoglaló kézirat következő tartalmú:

- I. Fejezet. Morfológiai fejtegetések.
- II. „ A Drina völgy melléke.
- III. „ Nyugatszerbia átnézetes geomorfológiája.
- IV. „ Nyugatszerbia geológiai képződményei.
- V. „ Összefoglalás és paleográfiai egybehasonlítások.
- VI. „ Tektonikai szemlélődések és orohidrográfiai jellemzések.

Hatvan földtani szelvény és részlettérkép rajza kíséri a munkát és 21 lap 1:75.000 mértékű térképen 43 színjelzéssel vannak a térszíni földtani adatok ábrázolva. A fényképek nagy száma van hivatva illusztrálni a munkát.

¹⁾ Nagy halottunk halála előtt pár héttel írta ezt a jelentést, s iránta való kegyeletünknek teszünk eleget, ha mint posztumusz kéziratát közöljük. *Szerk.*

Ebben a munkálatomban is arra törekedtem, hogy a Kárpátok és a Balkán gyűrűjében fekvő szép hazám geomorfológiáját megvilágítsam és beilleszem abba a képbe, amely Középeurópa keleti részéről alakult ki.

Célom érdekében kapóra jött az alkalom, hogy Szerbia hegyeit is megvizsgáljam. Bárha 1916-ban régi erőm már megtörőben volt, mégis habozás nélkül rászántam magam 1917. és 1918-ban a fáradságos szerbiai utazásra. Az isteni Gondviselés iránt hálával eltelve mondhatom, hogy egészségem lehetővé tette a Balkán félsziget azon nehezen járható részeit tanulmányoznom, amelyeket Európa legismeretlenebb területeihez számíthattunk. 1835—1836. óta *Herdes*, *Boué A.* és *Viquesnel* derék kutatói óta ez a vidék a Kolubara és a Drina között el volt hanyagolva. *Zujovic*, a jeles szerb petrográfus, futólagos utazásai és átnézetes geológiai 1:75.000-es térképe nagyon fogyatékosan és hibásan illusztrálják a vidéket.

Keleti Szerbia, Montenegró, sőt Albánia is ismeretesebbek modern utazások révén, mint Szerbiának említett nyugati fele.

Az európai nemzetközi térkép (*Carte géologique internationale de L'Europe Pl. 36. III. E*), innét azt az elfogadhatatlan képet adja, hogy a Drina balján északkeleti Boszniának nagy területeit eocénkori flis (kárpáti homokkő) foglalja el, míg a Drina jobbán szemközt mezozoos és azozoos (krist. palák) képződmények uralkodnak.

Ennek a valószínűtlenségnek tanulmányozására 1917. nyarán mindenekelőtt a Drina völgyébe igyekeztem. Sikerült a lebeszélősek és a veszedelmek feltüntetése dacára is a Drina vizén a boszniai Višegrad várostól lefelé, vagyis a Lim-torok és a Száva-síkság között a Drinán tutajokon leutazni és nehezen járható partjain gyakran kiszállni.

Életem legszebb, legmegragadóbb utazásának vallom ezt a vízi utat, amelyet geológus még nem tett meg és civilizált ember is ritkán járt végig állítólagos veszélyes volta miatt. Saját felelősségemre engedték meg nekem is.

A drinamelléki tutajozás és az a sűrű úthálózat, amelyet Nyugatszerbiában a Javor, Zlatibor, Stara planina, Pavljen, Medvednik, Jelava hora, Cer planina, Gučero és Rudnik hegységekben munkatársaimmal és különösen fiammal, ifj. *Lóczy* Lajossal bejártam, az eddigigől lényegesen különböző világításba helyezte Szerbia geológiai felépítését.

Régi azozoos és cambriumi képződményeknek itt nyoma sincs. Paleozoos, devon — karbon — permkori metamorf palák uralkodnak, granitos lakkolitek és pegmatitok módosították a bizonyára üledékes eredetű agyagpalákat és arkózias homokköveket. A közéjük üledékes eredetű mészkövekben fossziliák segítségével lehetett felismerni a paleozoi szisztémákat. A *Zujovic*-tól kijelölt flisképi rétegek nagy része paleozoikumnak bizonyult; egy másik része pedig a felső krétába került. Eocén lerakódásoknak nyomaira sem találtunk.

A miocén tengeri lerakódások sem terjednek messzire délre a Morava és a Kolubara völgyeiben, amelyek alsó tágulata a Magyar Alföld részeiül szolgál.

A Rudnik hegység már Keletszerbiához tartozik; gránitos banatit-

jellegű eruptívumai a f. krétát áttörik és ércvezetők, mint Krassószörépyben. A Kozia gneisz közettípusát is feltaláltuk a nyugati Morava és a Nisava egyesülésén, ahonnan a Porecska völgy torkolata felé a Dunához közel és a déli vagy transzilvániai Kárpátokig lehet elterjedését nyomozni. Megvilágítja a munka az ofit képződmény (serpentin, peridotit, gabbró) problémáját is; ez a képződmény óriási elterjedésű Szerbiában. Tágabb áttekintéssel szó van dolgozatomban a *Mojsisovics*-féle „*Orientalisches Festland*“ elméletéről. Renz, Frech, Kossmat és mások tanulmányainak figyelembe vételével Kis-Ázsia partjaival a Khalkidiki félszigeten és Hellaszon át a Rhodope hegységen keresztül a Morava menti Szerbiában vélem azt az ősi masszívumot felismerni, amely összetört szigethegységekkel és tönkfelületekkel a Dráva-Száva közben folytatódik. A Bacher hegységben az aranyelováci Vencac hegységben hasonló alakulás van. Az Alpok keleti kiágazása, a Kárpátok maghegysége szerintem mind a Rhodope masszívumhoz tartoznak. A nagy magyar harmadkori medence mélységeiben is ott kell lenniök a Rhodope hegység töredékeinek. Báró Eötvös Loránd graviméteres eredményeiből következtet erre. A pécsi hegység tövében elterülő gránittömeg, a Velenicei hegység gránitja bizonyítja a felfogás helyességét. Ezek a gránitok mind fiatalok, a szerbiaiakkal egykorúak, „post-karbon-prepermiek“.

Miként a Nopcsa-féle Cukali Merdita szediment seriesek, a magyar medencében felbukkanó, különböző faciesű tethisz és neritikus jellegű mezozoikumok is kisebb-nagyobb geoszinklinálisokban keletkeztek.

A serpentin, peridotit, ofit képződmény is részt vesz a fillitképződmény összegyűrődésében és az algás triász táblák nagy takarói további problémák; az utóbbiak az északnyugati Kárpátok Choés dolomit-takarójával homologusok.

Tektonikai tekintetben a dinári gyűrődési vonalak uralják az egész területet. Ezt a munkámat is keletásiai tanulmányaim szellemében igyekeztem megírni. Abban a meggyőződésben vagyok, hogy német, francia és angol nyelven megjelenve, használni fog a tudománynak a föld arculatának megismerésében.

Életem végének kedves foglalkozása volt e munka megírása.

Lóczy Lajos dr.

Apróbb közlemények.

Lóczy és tanítványai. Lóczy tudvalevőleg nem előadásaival, hanem imponáló tudásával, az igazi tudóshoz illő szerénységével, közvetlen egyéniségével, jóindulatával vonzotta magához hallgatóit. Egyik-másik egyetemi professzort alig lehetett megközelíteni hallgatóinak, de Lóczyt mindenki bármikor bizalommal kereshette fel. Ő, állandó tudományos elmélyedése és egyetemi előadásai mellett is mindig törődött hallgatóival, élénk érdeklődéssel kísérte előmenetelüket s ha valamelyikben az átlagosnál nagyobb tudást vagy szorgalmat fedezett fel, az illetőt magához hívta, biztatta, bátorította s ily módon igyekezett a geografiának megnyerni.

Tanítványai iránt mindig megértést, jóakaratot tanusított. Türellemmel hallgatta feleleteiket, indulatra soha sem gerjedt, soha sem gúnyolódott; a feleletek közben ejtett baklövéseket a reá jellemző meleg mosoly kíséretében igazította helyre. E mellett azonban nem volt soha túlságosan elnéző, mindig megkívánta a komoly és alapos tudást. Nem sokan buktak meg nála, de kevesen kaptak „kitünő“ osztályzatot is.

Szerénységét és közvetlenségét mi sem jellemzi jobban, mint hogy egyszerűen „Professzor úrnak“ szólítottatta magát, amikor legtöbb karátársa a „Nagyságos“ vagy „Méltóságos“ címnél nem adta alább.

Hallgatóival legközvetlenebbül a kirándulásokon érintkezett. Ezek a kirándulások a legkedvesebb emlékeket hagyták hátra mindenkinek az emékezetében, pedig nem egyszer agyonfárasztotta a résztvevőket. Erre vonatkozólag jellemző esetet tudok elbeszélni. 1908 nyarán Olaszországban és Svájcban voltunk kiránduláson az ő vezetése alatt. A Szt. Gotthard aljában fekvő Hospenthal falucskából a Rhône gleccserhez akartunk feljutni. A kora reggeli órákban indultunk útnak gyalogszerrel. Déltájban értünk a Furka hágó tetejére. Innen egy órai ebéd-pihenő után a közeli Rhône gleccsert kerestük fel. Már alkony felé járt az idő, valamennyien fáradtak voltunk, legszívesebben ott maradtunk volna. Napi útitervünk azonban még nem fejeződött be. Az éjszakát a Grimsel Hospisban kellett volna tölteni az útiprogramm szerint, amely úgy volt összeállítva, hogy a rendelkezésünkre álló időt minél teljesebb mértékben kihasználjuk. Tehát további útra indultunk fáradt tagjainkkal. Professzorunk látva a társaság csüggedt hangulatát, első sorban a katonai térképeket dugta el s azzal biztatott bennünket, hogy félóra multával célhoz érünk. Leereszkedtünk a Rhône völgyébe s csak akkor vettük észre, hogy még egy hegynéc kell neki vágni — ez némi csalódással töltött el. Ő azonban mosolygva biztatott: „Csak kitartás. Még egy negyed óra!“ Közben az alkonykőd leereszkedett, elzárta előlünk a láthatárt. Elmult az első, a második, harmadik negyedóra s mi még egyre felfelé mentünk. Már azt hittük, hogy rossz úton járunk, vagy a mi jó öreg professzorunk csapott be bennünket. Abból a bizonyos $\frac{1}{4}$ órából $2\frac{1}{2}$ óra lett, mire a vendégfogadóba értünk. A reggel 5-től este 8-ig tartó (egy órai pihenő kivételével) fárasztó hegyi túra után csaknem összeestünk. De megtanultuk, hogy mi a kitartás. Professzorunknak, aki a hosszú út fáradtságát látszólag meg sem érezte, igazi örömet okozott, hogy így sikerült félrevezetni bennünket. Ha megmondta volna az igazat, egészen biztos, hogy senki sem tartott volna vele. A fárasztó napi túrákat mindig kitünő vacsora és derűs hangulat fejezte be.

Lóczynek nagy tudása és vonzó egyénisége mellett aránylag kevés hivatott tanítványa volt. Ennek okát abban kell keresnünk, hogy ő első sorban geológus volt s bár hivatásszerű kötelességének ismerte, hogy, mint a földrajz professzora, ennek a tudománynak keressen híveket. geografusoknak készülő hallgatói közül többen a geológia mezejére tértek át később, ahol mesterükkel jobban összetalálkozhattak lelkileg.

Dr. Hézser Aurél.

Lóczy Lajos nyelve. Amikor „gólya“ koromban hallgattam előadásait, — megvallom — alig értettem. Amikor szemeszterek multán már némi tudással hallgathattam, előadásának *tartalmas* volta lebilincselte.

Nem a jó előadó könnyen érthető beszéde fogta meg hallgatóit, hanem sok mondanivalójának tömörre fogott egésze. A *tudós* szólalt meg benne a tábla előtt. Katedrájában alig láttuk. Ékes előadást sohse tartott, tartalmasat azonban mindig mondott. A tanár és a tudós vias-

lodott benne, amikor katedráját kerülgetve a kitergetett térképek előtt magyarázgatott. Talán ezért is vált meg oly könnyen katedrájától.

Írásaiban még több a tartalom.

Nagy halottunk igazi értékét voltaképpen írásai tárják elibénk, mert bennök kétféle tartalom csillan meg. Ha megfigyeléseit, okfejtéseit olvasgatjuk, a dolgok mélyére pillantó tudós éleslátása és logikus okoskodása ragad meg; ha pedig a közlés mikéntjét figyeljük, a mesterien gondos fogalmazása gyönyörködtet.

Nyelvezete valóban *mesteri*. *Ebben* professzor volt.

Pedig Lóczy stílusa nem az, amit általában szépnek mondunk. Hisz ha lehántjuk sorairól azt a gondolati tartalmat, ami bennök megfigyelés, ami okfejtései révén tudományként tárul eléink, úgy a megmaradt rész — mert nincs benne frázis — száraz szóbeszéddé sorvad le.

Ezért nem lehet, nem is szabad mesterünk nyelvezetében *csak* a stílust keresni. Stílusával a tartalom úgy összeforrott, hogy aki nem érti meg gondolatait, stílusát sem tudja élvezni.

Mesterünk sohse mondott, még kevésbbé írt üres mondatokat. S épen az, hogy mondanivalóiban mindig volt tartalom, hogy közléseiből mindig kicsillant mélyenszántó gondolatainak fénye, az eszejárásától messzebb állókat nem is tudta úgy lekötni. Ő nem tudott népszerű lenni. Sem írásaiban, még kevésbbé előadásaiban. Tán ezért is apadt meg oly hirtelen a mester tudását gyümölesöztetők táborá. Vagy tán nem értették őt!

Lóczy *mesteri nyelvezete* csak gondolataival egybeforrtan méltányolható. A tudományos nyelvben örök emléket emelt magának. Nemcsak a mi szakunkban, hanem még inkább a geológiában. Nem fogalmazásának gondos menete a legértékesebb benne, hanem mondanivalójának szabatos alakja. Sohse mond többet, mint amennyit kell s amennyit mond, azt a tartalom miatt teszi. Bámulatos azonban néha mondatainak kurta, mégis telített volta. Az avatatlan előtt szinte érthetetlen beszéd, előttünk, kik értjük szavát: sűrített gondolat.

Írásainak titkát mesterünk jártában-keltében leste el. Mesterünk mestere ebben a tekintetben a *nép* volt.

Barangolásai közben a nép szájáról szedte az értékes szavakat. Figyelme kiterjedt erre is, mert mindenre figyelt. Szakunkat temérdek *mesterszóval* gyarapította. Szóavatásai mesteriek, mert pontosan adja meg értelmüket, maga pedig következetesen használja.

Ha majd egyszer neki fogunk a geográfia mesterszavai tárának megírásához, Lóczy írásait kell majd igen-igen gyakran bírónak fogadnunk.

Ezek a sorok csak memento a hiányzó szótár íróinak.

Strömpl Gábor.

Csonkamagyarország néhány statisztikai adata. Minden bővebb kommentár nélkül közöljük hazánk megcsonkítására vonatkozó alábbi adatainkat. Mivel a határt sem köztünk és ellenségeink között, sem azok egymás között nem állapították meg végérvényesen, adataink sem véglegesek és még későbbi változásoknak lehetnek alávetve.

Terület. Hazánk 325.411 km² területéből elraboltak kerekén (Horvátország nélkül) 191.756 km²-t, ebből Oláhországnak 102.787 km², Csehországnak 62.937 km², Jugoszláviának 20.956 km², Ausztriának 5055 km², Fiuménak 21 km² terület jutott, tehát hazánk területének 67-8%-a került idegen kézre.

Határ. A határhosszúság pontos mérése egyelőre még lehetetlen, mivel helyenkint még vitás szakaszai vannak. Megközelítőleg határunk hossza 1600 km, amiből Csehszázra 680 km (41%), Oláhországra 349 km (21%), Jugoszláviára 415 km (25%), Ausztriára 216 km (13%) jut. Új határainkból csak kb. 23%-nak van némi természetes színezete. Csonkamagyarországgal szemben Csehszáz határának hosszúsága kb. 3000 km, Oláhorszáé 3100 km, Jugoszláviáé kb. 3700 km, Ausztriáé 2200 km. Csonka országunk határtagolódása 1-7, Csehszázé 2-2, Oláhorszáé 1-6, Jugoszláviáé 2-1, Ausztriáé 2-1. Határunkból az ország minden ezer km²-ére 18-2 km, minden millió lakosára 221 km jut.

Népesség. Csonkamagyarország 7,481.954 lakosából (az 1910. évi népszámlálás adatai után számítva) magyar 6,611.675 (66-5%), német anyanyelvű 521.344 (27-4%), tót 165.886 (8-5%), szerb 22.235 (4-8%), rutén 1216 (0-3%), oláh 48.938 (1-7%), horvát 41.026 (21-1%), egyéb 69.634 (17-3%). Ezzel szemben az okkupáló államok lakossága így oszlik meg: 1. Csehszázban a 13,724.453 lakosból cseh és morva 6,299.237 (45-9%), tót 1,702.064 (12-4%), német 3,778.729 (27-5%), magyar 1,084.447 (7-9%), lengyel 278.689 (2%), rutén 437.772 (3-2%), egyéb 143.515 (1-1%). 2. Oláhországból a 15,746.832 lakosból oláh 10,512.237 (66-7%), magyar 1,867.305 (11-9%), német 834.975 (5-3%), ukrán és orosz 1,032.119 (6-6%), zsidó 588.700 (3-7%), bolgár 339.800 (2-2%), szerb 62.242 (0-4%), egyéb 509.364 (3-2%). 3. Jugoszláviában a 13,254.205 lakosból szerb 5,129.955 (38-7%), horvát 2,803.523 (21-2%), bosnyák 662.137 (5%), bunyevác és sokác 57.000 (0-4%), szlovén 1,236.249 (9-3%), magyar 578.788 (4-4%), német 609.880 (4-6%), bolgár, macedon 703.972 (5-3%), egyéb 1,472.701 (11-1%). A tőlünk okkupált területeken az okkupáló államok a következő lakossághoz jutottak. Csehszázhoz csatolt lakosságból magyar 1,084.343 (30-3%), német 266.047 (7-4%), tót 1,702.064 (47-6%), oláh 21.792 (0-6%), rutén 435.892 (12-2%), horvát 2638 (0-1%), szerb 386 (0-0%), egyéb 62.523 (1-8%); a magyarul tudók száma 1,537.078 (43-0%). Az Oláhországhoz csatolt lakosságból magyar 1,704.851 (32-5%), német 559.824 (10-6%), tót 30.932 (0-6%), oláh 2,800.073 (53-2%), rutén 16.318 (0-3%), horvát 2141 (0-0%), szerb 54.874 (1-0%), egyéb 96.431 (1-8%); magyarul tud 2,289.960 (43-5%). A Jugoszláviához csatolt terület (Horvátország nélkül) lakosságából magyar 457.597 (30-4%), német 304.111 (20-3%), tót 46.264 (3-1%), oláh 77.209 (5-2%), rutén 10.777 (0-7%), horvát 88.235 (5-9%), szerb 383.569 (25-6%), egyéb 131.451 (8-8%); magyarul tud 693.881 (46-3%). Ausztriának ígért területen van magyar 79.668 (20-3%), német 249.716 (63-6%), tót 1019 (0-2%), oláh 37 (0-0%), rutén 56 (0-0%), horvát 47.842 (12-2%), szerb 27 (0-0%), egyéb 14.066 (3-7%); magyarul tud 155.804 (39-7%). Fiumével elvesztünk 6493 magyart (a város lakosságának 13%-a).

Gazdasági veszteségeinket az alábbi táblázatok és adatok szemléltetik (ahol más adat nincsen, ott mindenütt a termelés értékére vonatkozik a veszteség, az 1913.-i állapotokat véve alapul). Vasútjaink hossza volt 1913-ban 21.806 km, maradt 8320-5 km. Határállomásaink száma 28-ról 51-re emelkedett. Postahivatalaink száma volt 6610, maradt 2156. Erdőterületeinkben van 86-6% veszteség, szántókban 57-1, legelőkben 69-5, rétekben 74-9, kerti földekben 75, szőlőkben 31-6% területekben kifejezve. Az 1916. évi terméseredményeket véve alapul búzatermesben elvesztettünk 64-5%-ot, rozstermesben 63-5%, zabtermelésben 70-3%, tengeritermesben 69%, burgonyatermesben 66-5%-ot. Az 1916.

évi terméseredmények alapján az okkupáló államoknak termésünkben való részesedését a következő adatok mutatják:

Oláhország:	buza	25·7 ⁰ / ₀ ,	rozs	11·9 ⁰ / ₀ ,	zab	28·3 ⁰ / ₀ ,	tengeri	28·6 ⁰ / ₀ ,	burgonya	16·1 ⁰ / ₀ ,
Csehország:	"	11·0 ⁰ / ₀ ,	"	39·5 ⁰ / ₀ ,	"	20·1 ⁰ / ₀ ,	"	6·0 ⁰ / ₀ ,	"	41·7 ⁰ / ₀ ,
Jugoszlávia:	"	26·1 ⁰ / ₀ ,	"	8·7 ⁰ / ₀ ,	"	18·5 ⁰ / ₀ ,	"	33·4 ⁰ / ₀ ,	"	5·5 ⁰ / ₀ ,
Ausztria:	"	1·7 ⁰ / ₀ ,	"	3·4 ⁰ / ₀ ,	"	3·4 ⁰ / ₀ ,	"	1·0 ⁰ / ₀ ,	"	3·7 ⁰ / ₀ ,

Az elfoglalt területekkel elveszett az 1913. évi szarvasmarhaállományunkból 65%, sertésállományunkból 49%, lóállományunkból 53·3%, juhállományunkból 72·4%. Ha az 1911-i állapotot vesszük alapul, akkor részletezhetjük is az okkupáló államok állatállományunkból való részesedését:

Oláhország:	ló	25·3 ⁰ / ₀ ,	szarvasmarha	33·4 ⁰ / ₀ ,	sertés	23·2 ⁰ / ₀ ,	juh	44·5 ⁰ / ₀ ,
Csehország:	"	14·0 ⁰ / ₀ ,	"	22·0 ⁰ / ₀ ,	"	11·9 ⁰ / ₀ ,	"	15·2 ⁰ / ₀ ,
Jugoszlávia:	"	14·8 ⁰ / ₀ ,	"	7·2 ⁰ / ₀ ,	"	11·4 ⁰ / ₀ ,	"	8·8 ⁰ / ₀ ,
Ausztria:	"	1·2 ⁰ / ₀ ,	"	2·7 ⁰ / ₀ ,	"	1·3 ⁰ / ₀ ,	"	0·2 ⁰ / ₀ ,

Gyáripárunk egyes ágaiból a következő veszteségeket szenvedtük: malomipar 38%, cukoripar 60%, szeszipar 52%, söripár 29%, dohányipar 55%, keményítőipar 60%, növényi-konzervipar 63%, olajipar 2%, szappan- és gyertyaipar 27%, vas- és acélgyárak 60%, gépgyártás 10%, kenderipar 47%, lenipar 53%, pamutipar 73%, gyapjúgyárak 90%, bőrgyárak 50%, petroléumfinomítók 47%, műtrágyagyárak 47%, üveggártás 68%, fűrésztelepek 89·4%, papirosgyártás 99%. A fenti adatok csupán a gyárakban való tényleges veszteségeket mutatják, arra való tekintet nélkül, hogy egyik-másik iparágunk megmaradt gyárai összes nyersanyagtermelő területeiket is elvesztették.

Ipari veszteségeinket összegezve a következő adatokat kapjuk:

1. Fa- és csontipar . . .	79·4 ⁰ / ₀	8. Kő- és agyagipar . . .	44·0 ⁰ / ₀
2. Papirosipar	78·6 „	9. Ruházati ipar	27·0 „
3. Fonó- és szövőipar . . .	60·8 „	10. Gépgyártás	18·7 „
4. Vas- és fémipar	49·9 „	11. Sokszorosító ipar . . .	12·0 „
5. Vegyészeti ipar	46·0 „	12. Gyáripárunk összes	
6. Élelmezési ipar	45·8 „	vesztésege	46·4 ⁰ / ₀
7. Bőr- és sörteipar	45·2 „		

Energiakészletünk vesztesége szintén rendkívül nagy. Így pl. kőszénvagyonunkból kb. csupán 506,380.000 tonna maradt meg. Vízierőnk-
ből, amelyek 2,778.000 lóerőt képviseltek, elvesztettünk kb. 2,668.000
lóerőt termelő folyóhálózatot s csupán 119.650 lóerőnyi energiaforrás
maradt meg, az is a folyók nehezebben kihasználható alsóbb szakaszain.

Bányászati termelésünkben való veszteség szintén katasztrófális. Elvesztett minden arany-, ezüst- és sóbányánk, antimon- és aszfaltbányáink, alumíniumércünk, egbelli petroléumforrásunk; vasérctelepeink-
ből csupán a rudóbányái maradt meg, amelynek évi termelése csak 4 mil-
lió q, s kb. 5—6 év alatt teljesen kimerül. *Fodor.*

Az 1919.-i német népszámlálás. A német birodalomban 1919. okt. 8.-án népszámlálást tartottak, amelynek eredményeiből közöljük az alábbi adatokat. Németország polgári lakossága 59,668.000. Az előző népszámlálások adataival összevetve Németország lakossága 1871-től kezdve a következőképpen növekedett: 1871: 41.061, 1875: 42.727, 1880: 45.234, 1885: 46.855, 1890: 49.428, 1895: 52.280, 1900: 56.367, 1905: 60.641,

1910: 64.896, 1919: 59.668 ezer lakos. A legutóbbi népszámláláskor mutatkozó apadást kellőleg magyarázzák a békekötésben való területvesztés, a háború vérvesztése, az éhségbloká. Míg az 1910.-i népszámlálásig az összes német államok népnövekedésének grafikonja felfelé haladó irányt mutatott, a legutóbbi adatok szerint minden állam népessége apadt, holott a területvesztés csupán a rajnai tartományban, Sziléziában és Nyugatporoszországban járult hozzá a lakosság számának apadásához. Különösen a sűrű lakosságú Szászországban feltűnő a lakosság számának erős csökkenése, valamint Berlinben és Brandenburgban. Általános apadást mutat a nagy német városok lakosságának száma is, ami a magyar viszonyok mellett valóban feltűnő. Így Berlin lakossága 3,430.900-ról 3,422.300-ra csökkent. Jelenleg 40 német városnak van több, mint 100.000 lakosa, míg 1910-ben 43 volt az ilyen városok száma.

1918. május 12. és 13.-án lakásszámlálás volt a német birodalom mindazon helységeiben, amelyeknek legalább 5000 lakosuk van, összesen 3782 helységben, amelyeknek a lakossága együtt 32 $\frac{1}{2}$ milliót tesz ki. Lakóhelyiségnek vettek minden fűthető szobát és konyhát, kis lakásnak három szobáig konyha nélkül, közepes nagyságú lakásnak legalább három szobát konyhával, nagylakásnak öt szobától fölfelé. Összesen 9,176.137 lakást számoltak össze, amelyekből kislakás 49,3%, közepes lakás 35%, nagylakás 15,7%. Jellemző, hogy a kislakások legsűrűbbek Berlinben és Poroszország keleti részében (100 lakás közül 77, míg Sziléziában 75. Poroszország nyugati részében 67), legkevesebb Braunschweigban, Hannoverben (20%).

Fodor.

Irodalom.

Dr. Kerekes Zoltán: *Az ázsiai karavánkereskedelem ősi útjai. I. Ázsiai utak. Kolozsvár, 1919.*

Szerző a karavánkereskedelem klasszikus földjének, Ázsiának az ősi karavánútjaival igyekszik megismertetni olvasóit ebben a művében.

Ázsia a karavánkereskedelem igazi hazája, ahol Európával ellentétben, a régi kereskedelem útjai, sőt sok tekintetben a formái is, ősidők óta változatlanul megmaradtak. Szerző rámutat a karavánkereskedelem mibenlétére, annak különböző módjaira, eszközeire, jellemző vonásaira. Hangsúlyozza annak konzervatív voltát, amely nemcsak a régi útvonalak maradandóságában, hanem a szállított áruk minőségében is kifejezésre jut. Csak az ember, a politikai változások, a történelmi idők folyamán kialakult különböző kultúrák okoztak kisebb-nagyobb módosításokat a karavánkereskedelem térképén.

Megtaláljuk itt Ázsia összes fontosabb karavánútjainak elég kimerítő leírását, azok történelmi fejlődésének beható megvilágításával. Hiányzik azonban belőle a karavánkereskedelem egységes, áttekinthető geográfiai képe, amely a különböző útvonalakat s a kereskedelem egyéb földrajzi feltételeit az egész kontinens geográfiai mivoltába illesztené bele. Emiatt sok helyen inkább topográfiai és történelmi a leírások jellege, mint geográfiai.

Ázsia karavánútjai szerint 3 főközpontból sugároznak szét. Ezek: Lamsou-fu, a Hoang ho mellett Kínában; Baktra. Turán déli részében; Babylon pedig Mesopotámiában. Ezekhez járultak később, mint másodrendű útesomópontok: Mekka és Lhassza. Kétségtelen az említett városoknak elsőrendű kereskedelmi fontossága; voltak azonban ezeken kívül még más útesomópontok is, amelyek alig különböztek jelentőség tekintetében az előbbiektől, pl. Tebriz,

Herat, Chodesent, Kasgár stb. Különösen részletesen foglalkozik Kína és Elő-Ázsia útjaival; kár, hogy az előbbihez nem mellékel térképrajzot. Bár a szerző csak az ősi karavánutakat tárgyalja, érdekes volna azok jelenlegi kereskedelmi viszonyait is némileg megvilágítani. Egyébként itt kellő hozzáértéssel, alaposággal, bőséges adatgyűjtéssel és élvezhető stílusban készült geográfiai dolgozatról van szó, amely figyelmet érdemel szegényes földrajzi irodalmunkban.

Dr. Hézsér Aurél.

A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. Hatodik rész. Végeredmények összefoglalása. (Kiadja a Magy. Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1920. Ára 32 K.) Az integráns Magyarország egyelőre utolsó népszámlálásának statisztikai összefoglalása ez a kötet és tíz évig tartó tudományos munka eredménye. Itt képe egy felosztásra ítelt kultúr-ország fejlődésének abból az időből, amíg békés munkásságát zavartalanul folytathatta. Amint maga a kötet előszava megemlíti, „alig lehetne a mai pillanatban alkalmasabb s nagyobb bizonyító erejű könyvet a nyilvánosság elé bocsátani, mint ezt a munkát, amely még a békés Magyarországot mutatja be erőinek valódi egyensúlyában.” A népszámlálás statisztikai anyagából leszűrt valóban földrajzi értékű eredményeket Kovács Alajos értekezése vezeti be. A rendkívül széles látókörű szerző a statisztika száraz adataiból mesterien rajzolja meg hazánk egész kulturális képét. Ez a kép modern értelemben véve földrajzi, mert adatait nem apriorisztikusan, statisztikailag állítja egymás mellé, hanem mindenütt keresi az egyes tényezők causális egymásra hatását, a statisztikailag megállapított tényeknek magyarázatát és oksági megfejtését. Ezért érdekel bennünket geográfusokat s meg kell állapítanunk, hogy ez az a módszer, amely a statisztikából a modern értelemben vett geográfiai tudományt csinál. Módszere és eredményei tehát a legértékesebb adatai a békebeli Magyarország kulturális földrajzának. A mű felöleli a lakóházakat, lakásvizonyokat, a népesség egész demográfiai és kulturális leírását, foglalkozását. A munka második része a részletes statisztikai kimutatásokat tartalmazza. Különösen becses az a 15 grafikai térkép, amely a munkát bezárja és amelyeken szemleltetőleg vannak kimutatva az előbb számokban és kommentárokból közölt eredmények. Terünk nem engedi, hogy ezekkel a térképekkel részletesen foglalkozzunk, de néhány adatukat mégis ki kell emelnünk. A polgári népesség tényleges szaporodásában feltűnő a Dráva-Száva köze és az Alföld közepének erős szaporodásán kívül az Északkeleti Felvidék erős gyarapodása. Ez az erős gyarapodás a természetes szaporodásban is mutatkozik. A tényleges fogyás viszont Árva, Szepes és Sáros megyéken kívül Abaujra is kiterjed. Az utolsó tíz év tényleges szaporodása legnagyobb Rőzsahegyen (49.4%), a legnagyobb fogyása Abrudbányán (12.1%), a szaporodás országos átlaga 8.5%. A legnagyobb népsűrűség Pest megye kistérségi járásában (693.2%), a legkisebb Lika-Krbava senji járásában (20.7%) mutatkozott. A belső vándorlásban Lika-Krbava az ország olyan megyéje, amelybe alig van odavándorlás (1.2%) és utána mindjárt Máramaros következik, míg a legnagyobb vonzóerővel bír az odavándorlásra Temesvár (61.4%). Az elvándorlás azt mutatja, hogy legjobban néptelenedik Baja (37% az ott született de onnan elvándoroltak száma), legkevesebb népesség hagyja el Hunyad megyét. A nemek arányára elég legyen annyit megjegyezni, hogy a nők aránya legtöbbször Modrus-Fiumében (1000-re 1206), általában az Északnyugati Felvidéken és Horvátország nyugati részében vezetnek a nők, az oláh és székely vármegyékben a férfiak. A népesség vallására, anyanyelvére, műveltségére vonatkozó térképek adatai nagyjából már ismeretesek a közönség előtt.

Úgy gondoljuk, hogy ez a szép kötet, mint a békés Magyarország utolsó statisztikai felvételének összefoglalása, sokáig becses adattára lesz a szakfő-
röknek.

Fodor.

Bareza Imre és dr. Thirring Gusztáv: *Részletes magyar útikalauzok, 1. k. 2. f. Budapest dunajobbparti környéke.* (Budapest, 1920. Turistaság és Alpinizmus kiadása. 80, 268 oldal, 52 képpel, 6 látképpel, 10 alaprajzzal, 2 városi tervrajzzal és 4 térképpel. Ára 60 K.)

A Magyar Turista Egyesület megbízásából szerkesztett útikalauzok második füzetek fekszik előttünk. A várva-várt és nagy nehézségek között napvilágot látott kötetben alig látszanak meg azoknak a nehézségeknek nyomai, amelyek között megszületett. Tartalomban semmiesetre sem. Örömmel látjuk a kalauzban bizonyos földrajzi szempontok érvényesülését. Megmutatkoznak ezek a szempontok már a kötet bevezetésében adott általános részben, amely az anyagot földrajzi tagolásban tárgyalja. Ezt az általános részt szakemberek tollából kaptuk, a földtant és fizikai földrajzot Schréter Zoltán, az agrogeológiát Baleneger Róbert, a barlangok ismertetését Kadió Ottokár és Bekey Imre Gábor, az éghajlati viszonyokat Réthly Antal, a növényföldrajzot Andrasovszky József, az állatvilágot Csiki Ernő és Lendl Adolf írta meg, így a tudományos színvonal semmi kívánni valót nem hagyott hátra. Még öröndetesebb azonban, hogy a földrajzi beosztás a mű útleíró-részében is érvényesült, szakított tehát azzal a régi felfogással, hogy az egyes területeket, útleírásokat vasúti vonalak, vagy hosszabb útvonalak szerint sorakoztassa. Külön adja az egyes hegycsoportok kirándulásait és így alkalmas arra, hogy a kirándulóval a valóban geográfiai egységeket ismertesse meg és nyújtson róluk tiszta képet. Útleíró anyaga négy főcsoportba sorakozik: Kirándulások a Budai hegységben, Kirándulások a Pilis hegységben, Kirándulások a Szentendre-Visegrádi andezithegységben és végül Kirándulások a Duna-jobbparti neogén dombvidéken. Nem nélkülözi a geográfiai szellemet az egyes túrák leírása sem, bőséges utalások vannak az útvonal földtani, fizikai földrajzi, történelmi stb. viszonyaira és érdekességeire.

Turisztikai szempontból tekintve a művet elismeréssel kell adóznunk rendkívül gazdag tartalmáért, adatainak lelkiismeretes pontosságáért és tömörségért, valamint mindenre kiterjedő figyelméért.

Mellékletei közül örömmel üdvözljük az igen hasznos látképeket, amelyek különösen a térképekben járatlan kirándulóknak tesznek becses szolgálatokat, sőt annak helyes olvasására is útmutatók lesznek. Térképmellékleteihez csupán egy bíráló megjegyzésünk volna. Amilyen örömmel látjuk az 1:25.000 méretű Pilis és Dobogókő környéke térképén a teljes magyar nomenklaturát, épen olyan szívesen üdvözlőnk ezt a másik három térképen is. Ennek a keresztülvétele talán nem ütközött volna elháríthatlan nehézségekbe. A turista céloknak igen megfelelő az is, hogy az erdőterületek az 1:75.000 méretű térképeken is zöld nyomással vannak jelezve, bár csak a jelenleg erdővel borított területeken, ami a mostani gyakori erdőirtások mellett könnyen zavart okoz majd a kirándulóknak.

Az érdekes könyv további füzetének megjelenését érdeklődéssel várjuk.

Fodor.

Prof. dr. V. Merutiu — P. Dejeu: Románia földrajza, középiskolai használatra. (A román oktatásügyi miniszter által kibocsátott *analitikai* tanterv alapján. „Uj Világ” lapkiadóvállalat kiadása. Cluj-Kolozsvár, 1920.)

Cholnoky Jenő katedrájának új birtoklójától vesszük ezt a művet. Csupán ez a tény és az a körülmény, hogy erdélyi véreink fiainak ebből a könyvből kell a geográfiát tanulniok, adják a kezünkbe a tollat, hogy róla írjunk. Ha nem volna olyan szomorúan tragikus ez a dolog, talán még csöndes derűtséggel olvasnánk végig, de így a lelkünk fáj, hogy Kolozsvár egyeteméről ma ilyen tudomány szól Erdély magyar ifjúságához.

Néhány szemelvény tartalomjegyzékéből. Románia fizikai földrajza c. főfejezet alatt ilyen kisebb fejezetek vannak: „Nyugati hegyek“, „Transilvaniai-fensík“, „Napkelte az alföldön“, „Záporosó“, „Naplemenete“; Románia gazdasági földrajza cím alatt „Hírszolgálat“, Románia határain kívül élő románok cím alatt „A galíciai, sziléziai és morvaországi románok“, „Az istriai, karinthiai, dalmáciai románok“, stb. De ne ítéljünk a tartalomjegyzékből, lássuk magát a munkát. Tümelő tudomány van e könyvben lefektetve, amit eddig mind nem tudtunk. Megtudjuk belőle, hogy „az ország közepén magas fensík terül el: az erdélyi fensík“ (4. l.). Ne higyjük, hogy ez elírás, mert Erdély mindenütt mint fensík szerepel, Erdély medence voltáról sejtelve sincsen a professzor úrnak.

Románia magyar területein a következő vidékeket kerekíti ki a szerző: Transilvania, Banatul, Timisan. Crisana, Maramuresul.

A Keleti Kárpátok több csoportra oszlanak, „ezen csoportokat egymástól folyók *medre*, vagy mély völgyek választják el“, (5.), „folyói közül a Besztercenek van *legmélyebb medre*.“ A folyók medrével általában igen meg van akadva a szerző, mert az Erdős Kárpátok déli határát is a Bistrita és Moldova „medre“ alkotja (6.), a Délmoldovai Kárpátok „magas gerinceit is *folyók medrei* s itt-ott egy-egy völgyekatlan mélyedése szakítja meg“ (7.). Nem is kell kommentár a következő szemelvényekhez. „A Keleti Kárpátok és vulkánikus hegyláncok között termékeny völgyek vannak. Ilyenek a *Huszth völgye*, amelyen északon a Tisza folyik keresztül, továbbá a *gyergyói fensík* és az Alcsik- és Felcsik-medence, valamint a Barcaság“ (8.). „A Hoverla, amely a Cernahora *hegygerinc közepéből* emelkedik (6.). A Déli Kárpátok csúcsaira jellemző, „hogy oromzatuk *sajátságosan csupasz*“, „a legtöbb csúcs oromzatát *örök hó* borítja“ (8.), „ez a hegyvidék az Alpok vidékétől lényegesen különbözik. Nem oly kopár, továbbá itt nincsenek meg az Alpok híres glecserei, sőt sok helyütt erdő borítja“ (8.). „Némelyik *hegycsúcsnak közepén* vízzel telt kis mélyedéseket találunk. Kis kiterjedésű, de rendkívül mély hegyi tavakat, amelyeket tengerszemeknek nevezünk“ (8.). Valóban *ezek* a Déli Kárpátok legjellemzőbb vonásai! Megtudjuk ebből a jeles könyvecskéből, hogy „a pásztorok juhaikkal nyáron a legmagasabb csúcsokra is ellátogatnak, ahonnan a természet különös szépségeiben gyönyörködhetnek“ (9.). Tényleg, az oláh pásztort kiváló turista érzéke viszi a havasokra. „A *Jintól nyugatra elterülő hegyek*“ cím alatt vannak csoportosítva a *Retezáti havasok*, (a *Rezáti* csúcscsal!), a Vulcan hegyek, a Cserna, a Godian-Tarcu és a Poiana Ruszakai hegyek. Egészen új szempontok hazánk tektonikájához! „A *Nyugati Hegyek*“ címen csoportosítja a Bihari hegyeket, Codrul hegységet, Gyalui havasokat a Zarandi Hígis Drocsa-hegyeket (10.), ezeket megint csak a Szamos „*mély medre*“ zárja el a Lápos és Gutin hegységtől (10.). A Bihar-hegység „*főgerincét*“ a Sebes-Körös kelet-nyugati irányban töri keresztül (11.).

Kitűnő jellemvonása a Bihar-hegységnek az is, hogy „számos ásvány fordul itt elő s több, egyedül a Biharban található érc (szárbélyit, biharit), valamint számos *érdekes kőület* (13.). Azt is föltétlenül tudnia kell az erdélyi magyar középiskolai tanulónak, hogy a kalugeri Dagadó-forrás vize nem buggyan föl, ha mellette nem tiszta lelkiismeretű ember áll. (16.). Ezt *György Aladár* után idézi a szerző, akit a magyar geográfiai irodalomból egyetlen tekintélynek fogad el, oldalakon idéz, de *Cholnoky* és *Lóczy* kutatásairól nem hallott. Sok baj van az alföldekkel is, amelyeknek ugyan tengerszintfeletti magassága 200 m, (19.), de viszont a

legmagasabb pontjuk alig éri el a 150 m-t. (20.); ezekre is jellemző, hogy „a rajtuk futó patakok *medre* 10—12 méter mély“ (19.), meg hogy a munteniai alföldön „a látóhatárt kisebb-nagyobb emelkedések, halmok, dombok és *barbár síremlékek* zárják el“ (20.).

Megtudjuk a „Tiszaamenti-Alföldről“ azt is, hogy „gyakori a csodálatos, költők és *idők* fantáziáját igen foglalkoztató tünemény: a délibáb“ (21.), továbbá, hogy „ha *keletről* vizsgáljuk, úgy látjuk, hogy különböző sikokból áll“ (21.), amelyek „szabálytalan görbe vonalakban olvadnak egymásba.“

Az éghajlat c. fejezet is új igazságokat tartalmaz. „Minden 100 méter magassággal a hőmérséklet körülbelül egy fokot változik“ (27.).

„A Keleti és Délkárpatok csúcsai már az örökös hó határvonalába esnek“ (27.). De a legérdekesebb a következő igazság: „Románia közepes hőmérséklete, ha magas hegyeit tekintetbe nem vesszük, 9, ugyanennyi a Fekete-tenger mélységének hőmérséklete is.“ (27.). A bórával is van egy kis tévedés: „Az Austru az Italia és Dalmáciában uralkodó Bora szélnek folytatása s nyugat délnyugatról fúj“ (28.). A Duna „*román Regensburgtól*“ hajózható. (29.), „*Deltája 2500 km (!)*, ezt azonban 4—5 méterrel növeszti a sok lerakodott iszap“ (30.).

Sajnáljuk a papirost, de kénytelenek vagyunk szélesebb rétegeknek hozzáférhetővé tenni a következő, egyetemi katedráról hirdetett bölcseséget; „A Fekete-tenger külön sajátága, hogy nincs árapálya, vize, tehát állandóan ugyanazon magasságig mossa pontjait. *E tüneménynek az az oka*, hogy vizének feleslege (a beléje ömlő folyók vize) elpárolog avagy a Boszporuson keresztül a Földközi-tengerbe ömlik s a Fekete-tenger vízmennyisége így mindig ugyanaz marad“ (35.). Risum teneatis!

Kitűnő tudományosság jellemzi a „Növény és állatvilág“ c. fejezetet is. „A bükkerdőkben itt-ott még fenyőket, *törpefenyőket*, *platánt* és *nyírfát* találunk“ (37.). A tölgyerdőről: „Ezen zóna alá sorakozik nyírfa, nyárfa, égerfa és *turfa* (!) zónája“ (37.). „A beláthatatlan síkon a látóhatárt mindössze rendszerint egy-egy akácfa, rózsabokor vagy *meggyfa* zavarja meg“ (37.). Megtudjuk, hogy az erdőségekben „hegyi kakas, saskeselyű és *az erdei madarak összes fajtái* feltalálhatók“, hogy a burjánokban „szalamandrák leselkednek“ „a vizek mélyén vizisiklók“ tanyáznak, stb. (38.). De legyen elég ezekből a tragiko-komikus idézetekből, elbirálásukat bizzuk a középiskolai tanulókra.

A mű egészéről alig lehet komoly bírálatot mondani. Hiszen a professzor úrnak halvány sejtelme sincsen nemcsak az általános földrajz elemeiről, de annak a területnek a szerkezetéről, tájegységeiről, életéről, földrajzi helyzetéről sem, amelyet le akar írni. Nem vesz, nem akar tudomást venni arról, hogy Erdélyről talán mégis csak írtak egyet-mást azok a barbár magyar geografusok, akiket ő fájlag olyan öntudatosan szeparál az „intelligens, magasabb kultúrára predesztinált, élénk, szívélyes, barátságos, vendégszerető, előzékeny“ román néptől. A szerzőnek halvány fogalmai sem lehetnek a fizikai földrajz elemeiről, mert akkor nem juthatna ilyen kinos eredményekre, az emberföldrajz eredményeiről, mert akkor nem adna Románia politikai földrajza cím alatt dühös, dákóromán történelem-hamisítványt, amelyben az oláhság szerepe Trajánánál kezdődik, csakhamar oláh fejedelemségek névi ki magát, amelyeket a magyarok XI. XII. században kebeleznek be. De azért Muntenia és Moldova fejedelemségek mindjárt megalakulásuk után Kelet-Európa jelentékeny államai lesznek. *Ők mentik meg a*

művelt nyugatot a török uralomtól (10.) (!) Egyébként az oláh „a székelységgel és a szászokkal a legjobb egyetértésben él. (18.) (!) Nem professzor úr, az emberföldrajz nem történelem-hamisítvány, még ha politikai földrajz címet adunk is neki, hanem valami egészen más. Nem is statisztika hamisítás, még ha el is burkoljuk a hamisítást az értelmetlenség formájába: „Magyarok: 200.000, a magyarsághoz tartozó székelység lakik a Transilvaniai-fensík keleti részén, a Hargitahegység mindkét oldalán, számuk 800.000 lélek. A többi magyarok száma 400.000-et tesz ki.“ (43.)

Nem emberföldrajz az sem, hogy „a görögkatholikus vallás teljesen azonos a görögkeletivel“ (57.), hogy „Románia népei meglehetősen kultúrnívón állanak“ (57.). Meg kell tanulnia a professzor úrnak, hogy a népsűrűséget nem kilométerenként, hanem km²-enként méri, hogy a terület mértéke nem a km, hanem a km². (Ez nem elírás a műben, mert következetesen így használja! Lásd 42. 1.)

Nem gazdasági földrajz egy halom ellenőrizhetetlen statisztika, még ha hozzá is tesszük, hogy „román népünk kitűnő munkaeas, pénz bőven van (70.). A település-földrajz nem azt jelenti, hogy a síkságonkint, dombvidékenkint és hegyvidékenkint, vagy folyóvölgyenkint soroljuk fel a városokat, közbe-közbe szűrjük, mint pl. Kolozsvárnál, hogy „itt született *Humiade* Mátyás, *Humiadi* (sic) Corvin János, az egykori román vajda fia“ (78.).

Aki csillagászati földrajzot akar írni, annak meg kell előbb tanulnia, hogy nem azokat a csillagokat nevezzük bolygóknak, amelyeknek fénye napoktól származik (22.). Meg kell tanulnia, hogy a geoid nem az, amit professzor úr mond: „E szferoid felületén dombok, hegyek, völgyek, folyók, tengerek stb. váltakoznak, tehát földünk *talajdonképeni alakja geoid*“ (96.). Meg kell tudnia különböztetni a föld saját melegét a nap által besugárzott melegtől, akkor nem fog leírni ilyen vidám dolgokat: „a földgömb hőmérséklete meteorológiai megfigyelések szerint, csak 20–25 nap múlva érezhető teljesen“ (100.).

Valóban nem tudjuk, hogy mit akart tulajdonképen írni a szerző. Ez a könyv nem földrajz, még csak nem is topografia, nem történelem, sőt még csak azzal sem vagyunk tisztában, hogy mely területtel akart benne foglalkozni. Címében Románia földrajzát viseli, de mégis az egész magyar Alföldet is tárgyalja, a Tiszát mindvégig, vélt fajrokonai után elkalandozik Sziléziától Karintiáig és Dalmáciáig, Macedoniáig. Igaz ugyan, hogy nehéz olyan heterogén állam földrajzát megírni, mint Románia.

Nem beszélünk a mű geográfiai helyesírásáról, hiszen erre nemzetközi határozatok vannak, amiket persze a politika kedvéért nem kell betartani. (Seghedi. Macau, stb.), de még az egyszerű ortografiáról sem, ami ellen minden sorában vétkezik. Ne bántuk a nyomdahiabákat sem, még ha ilyen eredményei vannak is: peotis (Maeotis), Pontus' euvinus (Euxinus).

Módszere és didaktikai értéke felett nem vesztegetjük a szót, csak mély sajnálattal kell azokra a magyar tanárookra gondolnunk, akik ezt tanítani, és azokra a tanulókra, akik ezt tanulni kénytelenek.

Ez a könyv, amelynek szellemi nívója igazán minden komoly kritikán alul áll, az első professzori terméke a szerzőnek. Érdeklődéssel várjuk a következőket.

Dr. Fodor Ferenc.

Társasági ügyek.

Választmányi ülések.

1920. szeptember 30. Elnök: *Cholnoky Jenő*. Elnök bejelenti, hogy a szomszédos helyiséget sikerült a polgármestertől a Társaság részére megszerezni, ami által helyiségünk túlzsúfoltsága némileg orvosolva lesz. Ezt a helyiséget — a megállapodás értelmében — az egyetem közgazdasági karának tanári szobájául kell ideiglenesen átengedni. Jelenti továbbá, hogy idegen nyelvű kiadványaink (Abrégé) költségeinek a fedezésére sikerült neki a külügyminisztériumtól 50.000 K-t szerezni. Így azok kiadása rövid időn belül megtörténhet. A Hopp-féle hagyaték ingóságainak az átvétele megtörtént s azok a helyiségben nyertek elhelyezést. A hagyaték egy nagy cseresznyefa szekrénybe zárt diapozitívokból, panorámaképekből, panorámakészületekből, fényképekből és könyvekből áll. A külügyminisztérium tudományos osztálya a békétárgyalások anyagát feldolgozta. Az első kötet már megjelent. A Társaság könyvtára részére igyekszik ingyen példányt biztosítani. A nyár folyamán a kultuszminisztériumban tanácskozás folyt a középiskolai földrajzoktatás reformjára vonatkozó átmeneti intézkedések megbeszélése végett. A tanterv egyik-másik részére vonatkozólag sikerült előnyös módosításokat elérni; reméli, hogy a tanterv gyökeres revíziója alkalmával a mainál nagyobb tért tudunk majd megnyerni a földrajz számára középiskoláinkban. Jelenti végül, hogy a pénzügyminiszter egy térképező intézet felállítása ügyében az illetékes köröket tanácskozásra hívta össze. A Társaságot ő képviselte. A tanácskozások folyamatban vannak.

Titkár jelenti, hogy f. évi július 10-én megalakult a Társaság kebelében, rokon társulatok képviselőinek bevonásával, a „Lőczy Szobor-Bizottság”, amely elnökévé Cholnoky Jenőt választotta meg. — A Magyar Külügyi Társaság Társaságunkkal szorosabb kapcsolatba kíván lépni. Társaságunk képviselőiül: az elnök, a főtítkár és a titkár lettek bejelentve. — A Magyar Mérnök Egyesület „Kvassay Jenő emlékbizottsága” beküldte gyűjtőívét s adományok gyűjtését kéri. — Jelenti végül, hogy a felsőkereskedelmi iskolák új földrajzi tantervébe, amelynek ő volt az előadója, sikerült mindazokat a modern pedagógiai elveket belevinni, amelyek a különböző reformmunkálatokban ezideig felmerültek.

A tagdíjak felemelését a Társaság anyagi helyzete és a mai kiadás rendkívüli drágasága mindenképen indokoltta tennék, tekintettel azonban arra, hogy csak a tagdíjak igen nagyarányú felemelése nyújthatna e téren orvoslást, ez pedig a mi, főleg középosztálybeli tagjainknak nagy megterhelését jelentené, ezt a kérdést egyelőre leveszi a napirendről.

Rendes tagokul felvették: *All. polgári fiú- és leányiskola Bicske, Lenhardt János* urad. tisztartó, *Zólyomi Pál* ev. lelkész, *Dr. Benkovits István* főgimnáziumi tanár, *Bohér Gábor* főgimn. tanár, *Boulin Lajos* urad. számvevő, *Marton Géza*, az állami színházak gazdája *Alberti Irsza*, *Dr. Havlicsek Antal* törvényszéki bírő *Vác*, *Csülléry Kálmánné* polg. isk. tanárnő *Budapest* (aj.: *Farkasfalvi Kornél*), *Csapodi József*, *Jeremiás Lajos* bölcészethallgatók *Bpest*, *Gerő László* mérnök, *Szilágyi Béla* műszaki főtanácsos *Bpest* (aj.: *Cholnoky J.*), *Dr. Horváth Ferencné*, *Tormay Béla* min. tanácsos, *Szemerics Gyula* bankfőtisztviselő, *Dr. Szathmáry József* trvszéki bírő *Bpest* (aj.: *Hézszer A.*).

1920. november 11. Elnök: *Cholnoky Jenő*. Elnök jelenti, hogy az Alföldi Bizottság tudományos munkásságának nagy segítségére lesznek az Ország-

gos Erdészeti Felügyelőségnek az Alföld befásítására irányuló törekvése és az ezzel kapcsolatban megindított tanulmányok.

Titkár jelenti, hogy a Földrajzi Közlemények 1920. évfolyama két összevont rövid füzetben fog megjelenni. A tél folyamán — lehetőleg kéthetenként — szaküléseket szándékozunk tartani.

Pénztáros jelenti, hogy a pénztár jelenlegi készlete mindössze 16.340 kor., a többi pénzünk különböző alapokhoz tartozik és hadikölcsönkötvényekben fekszik. Tagdíjhátralékaink 20.000 koronán felüli összeget tesznek ki.

Rendes tagul felvételnek: *Némedy Gábor* középisk. tanár Tiszaföldvár (aj.: *Molnár Béla*), *Nagymarosi áll. polgári fiúiskola* (aj.: *Hézszer A.*).

1920. december 9. Elnök: *Cholnoky Jenő*. Elnök, mint földrajzi érdekességű dolgot említi, hogy a külügyminisztérium tudományos osztálya több földrajzi vonatkozású, valamint nemzetvédelmi és propaganda célokat szolgáló művet ad ki. Megemlíti továbbá, hogy a *British Encyclopedia* Magyarországra vonatkozó részét ezúttal ő írta meg. Eddig az említett nagy fontosságú és nagy elterjedtségű műben mindig helytelen adatok voltak hazánkra vonatkozólag. Rámutat végül a turáni eszme egyre növekedő jelentőségére, amely Közép-Európától Kelet-Ázsiáig az egységes faji öntudat és a közös törekvések láncával fűzi egybe az összes turáni népeket. Ebben a mozgalomban a magyarságnak szellemi fölényénél fogva vezető szerep fog jutni.

Pénztáros jelenti, hogy a pénztár bevétele minimális. Jelenlegi készletünk mindössze 6533 kor. Ez a folyó kiadások fedezésére is alig elegendő.

Tagul felvételnek: özv. *Poloczek Jánosné*, özv. *Jordán Ferencné*, *Szelke József* huszárszázados Bpest (aj.: *Szelke Hajnalka*), *Jancsi László* bölcsészethallgató Ujpest (aj.: *Fodor Ferenc*).

Szakülések.

1920. november 18. *Dr. Cholnoky Jenő*: Az Alföld morfológiája.

1920. december 9. *Fest Aladár*: Spanyol földrajzi folyóiratszemle.

1920. december 16. *Dr. Strömpl Gábor*: A geográfia mibenléte.

FÖLDRAJZI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTIK

BÁTKY ZSIGMOND ES LITTKÉ AURÉL.

✠ ✠ ✠ XLVI. KÖTET. — III. FÜZET. ✠ ✠ ✠

Tartalom :

Dr. Fodor Ferenc : A Szörénység vízrajzi viszonyai	65
Dr. Székány Béla : A Szentiványi Csorba-tó	84
Dr. Kerekes Zoltán : Az Adria kerülete és területe	99
Apróbb közlemények	110
Irodalom	137
Társasági ügyek	143

BUDAPEST, 1918.

KIADJA A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG.

BULLETIN

DE LA

SOCIÉTÉ HONGROISE DE GÉOGRAPHIE

REDIGÉ PAR **ZS. de BÁTKY** et **A. LITTKÉ**.

TOME XLVI.

III. FASCICULE.

Le Bulletin de la Société Hongroise de Géographie paraît sous le titre „Földrajzi Közlemények” (Communications Géographiques) en dix livraisons par an et en langue hongroise. Chaque année paraît aussi une édition internationale qui in extenso ou sommairement fait connaître en traduction française, allemande, anglaise, italienne ou latine les principaux articles et les communications de l'édition hongroise.

Megjelenik évenként 10 füzetben.

A *Földrajzi Közlemények*-et a Magyar Földrajzi Társaság tagjai év-díjuk (15 korona) fejében kapják. Előfizető ára 15 korona. Könyvkereskedők 10% kedvezményben részesülnek.

A *Földrajzi Közlemények* szerkesztőségének címe: VIII., Sándor-utca 8.

A pénzküldeményeket erre a címre kérjük: *Magyar Földrajzi Társaság*, Budapest, VIII., Sándor-utca 8.

A Társaság hivatala és könyvtára Budapesten, VIII., Sándor-utca 8. sz. a. van. A titkár itt található (ünnepeket s július—augusztus hónapokat kivéve) minden csütörtökön délután 4—6-ig és szombaton 5—6-ig.

A lakcím változását méltóztassék tudatni a titkárral.

A Földrajzi Társaság tagjainak nyújtott kedvezmények.

1. A M. Földrajzi Intézet R. T. összes kiadványait 10% ár-engedménnyel kapják, ha a titkárság útján rendelik meg.

2. A cs. és kir. szab. Kassa-Oderbergi vasúton a Társulat tagjai féláron utazhatnak, ha kérvényüket a Társulat elnökségénél tagság-igazoló záradékkal láttatják el.

3. A Balaton-Bizottság összes kiadványait a tagok féláron kapják a titkárság útján.

4. A Magyar Földrajzi Társaság Könyvtárában megjelent munkákat a tagok 25% kedvezménnyel kapják, ha a titkárság útján rendelik meg.

A *Földrajzi Közlemények* idegen nyelvű kiadásának előfizetési ára ~~hazai~~ tagjainknak 2 korona.

FÖLDRAJZI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTIK

BÁTKY ZSIGMOND és LITTKÉ AURÉL.

✠✠✠ XLVI. KÖTET. — IV—V. FÜZET. ✠✠✠

Tartalom :

Dr. Györfly István: Az új magyar föld	145
Dr. Kogutowicz Károly: A térképirás	182
Apróbb közlemények	198
Irodalom	232

BUDAPEST, 1918.

KIADJA A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG.

BULLETIN

DE LA

SOCIÉTÉ HONGROISE DE GÉOGRAPHIE

REDIGÉ PAR ZS. de BÁTKY et A. LITTKÉ.

TOME XLVI.

IV—V. FASCICULE.

Le Bulletin de la Société Hongroise de Géographie paraît sous le titre „Földrajzi Közlemények” (Communications Géographiques) en dix livraisons par an et en langue hongroise. Chaque année paraît aussi une édition internationale qui in extenso ou sommairement fait connaître en traduction française, allemande, anglaise, italienne ou latine les principaux articles et les communications de l'édition) hongroise.

Megjelenik évenként 10 füzetben.

A *Földrajzi Közlemények*-et a Magyar Földrajzi Társaság tagjai év-
díjuk (15 korona) fejében kapják. Előfizető ára 15 korona. Könyvkeres-
kedők 10% kedvezményben részesülnek.

A *Földrajzi Közlemények* szerkesztőségének címe: VIII., Sándor-utca 8.

A pénzküldeményeket erre a címre kérjük: *Magyar Földrajzi Társaság*, Budapest, VIII., Sándor-utca 8.

A Társaság hivatala és könyvtára Budapesten, VIII., Sándor-utca 8.
sz. a. van. A titkár itt található (ünnepeket s július—augusztus hónapokat
kivéve) minden csütörtökön délután 4—6-ig és szombaton 5—6-ig.

A lafcím változását méltóztassék tudatni a titkárral.

A Földrajzi Társaság tagjainak nyújtott kedvezmények.

1. A M. Földrajzi Intézet R. T. összes kiadványait 10% ár-
engedménnyel kapják, ha a titkárság útján rendelik meg.

2. A cs. és kir. szab. Kassa-Oderbergi vasúton a Társulat
tagjai féláron utazhatnak, ha kérvényüket a Társulat elnökségénél
tagság-igazoló záradékkal láttatják el.

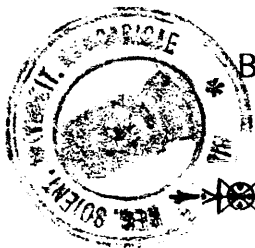
3. A Balaton-Bizottság összes kiadványait a tagok féláron kapják
a titkárság útján.

4. A Magyar Földrajzi Társaság Könyvtárában megjelent mun-
kákat a tagok 25% kedvezménnyel kapják, ha a titkárság útján
rendelik meg.

A *Földrajzi Közlemények* idegen nyelvű kiadásának előfizetési
ára hazai tagjainknak 2 korona.

FÖLDRAJZI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTIK

BÁTKY ZSIGMOND ÉS LITCKE AURÉL.

XLVI. KÖTET. — VI. FÜZET.

Tartalom :

Cholnoky Jenő dr.: Elnöki megnyitó	241
Gróf Teleki Pál: Főtitkári jelentés	248
Lóczy Lajos dr.: Jelentés a Balaton-bizottság 1917. évi munkálkodásáról	254
Cholnoky Jenő dr.: A Magyar Földrajzi Társaság Alföldi Bizottságának jelen- tése az 1917. évről	257
Számadások	266
Apróbb közlemények	274
Irodalom	276
Társasági ügyek	278

BUDAPEST, 1918.

KIADJA A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG.

BULLETIN

DE LA

SOCIÉTÉ HONGROISE DE GÉOGRAPHIE

REDIGÉ PAR **ZS. de BÁTKY** et **A. LITCKE**.

TOME XLVI.

VI. FASCICULE.

Le Bulletin de la Société Hongroise de Géographie paraît sous le titre „Földrajzi Közlemények“ (Communications Géographiques) en dix livraisons par an et en langue hongroise. Chaque année paraît aussi une édition internationale qui in extenso ou sommairement fait connaître en traduction française, allemande, anglaise, italienne ou latine les principaux articles et les communications de l'édition) hongroise.

Megjelenik évenként 10 füzetben

A *Földrajzi Közlemények*-et a Magyar Földrajzi Társaság tagjai évdijuk (15 korona) fejében kapják. Előfizető ára 15 korona. Könyvkereskedők 10% kedvezményben részesülnek.

A *Földrajzi Közlemények* szerkesztőségének címe: VIII., Sándor-utca 8.

A pénzküldeményeket erre a címre kérjük: *Magyar Földrajzi Társaság*, Budapest, VIII., Sándor-utca 8.

A Társaság hivatala és könyvtára Budapesten, VIII., Sándor-utca 8. sz. a. van. A titkár itt található (ünnepeket s július—augusztus hónapokat kivéve) minden csütörtökön délután 4—6-ig és szombaton 5—6-ig.

A lakcím változását méltóztassék tudatni a titkárral.

A Földrajzi Társaság tagjainak nyújtott kedvezmények.

1. A M. Földrajzi Intézet R. T. összes kiadványait 10% ármengedménnyel kapják, ha a titkárság útján rendelik meg.

2. A cs. és kir. szab. Kassa-Oderbergi vasúton a Társulat tagjai féláron utazhatnak, ha kérvényüket a Társulat elnökségénél tagság-igazoló záradékkal láttatják el.

3. A Balaton-Bizottság összes kiadványait a tagok féláron kapják a titkárság útján.

4. A Magyar Földrajzi Társaság Könyvtárában megjelent munkákat a tagok 25% kedvezménnyel kapják, ha a titkárság útján rendelik meg.

A *Földrajzi Közlemények* idegen nyelvű kiadásának előfizetési ára hazai tagjainknak 2 korona.

FÖLDRAJZI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTIK

BÁTKY ZSIGMOND és LITTKÉ AURÉL.

✠✠✠ XLVI. KÖTET. — VII—X. FÜZET. ✠✠✠

Tartalom :

A Magyar Földrajzi Társaság szózata a világ Földrajzi Társaságaihoz	289
Kogutovicz Károly dr. : Magyarország 1 : 200.000 méretű néprajzi térképe ...	320
Bátky Zsigmond : Néhány vonás Csallóköz település-földrajzához	327
Irodalom	342
Társasági ügyek	351
Számadások	352
Nyilatkozat	357

BUDAPEST, 1918.

KIADJA A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG.

BULLETIN

DE LA

SOCIÉTÉ HONGROISE DE GÉOGRAPHIE

REDIGÉ PAR ZS. de BÁTKY et A. LITTKÉ.

TOME XLVI.

VII—X. FASCICULE.

Le Bulletin de la Société Hongroise de Géographie paraît sous le titre „Földrajzi Közlemények” (Communications Géographiques) en dix livraisons par an et en langue hongroise. Chaque année paraît aussi une édition internationale qui in extenso ou sommairement fait connaître en traduction française, allemande, anglaise, italienne ou latine les principaux articles et les communications de l'édition) hongroise.

Megjelenik évenként 10 füzetben.

A *Földrajzi Közlemények*-et a Magyar Földrajzi Társaság tagjai év-
díjuk (15 korona) fejében kapják. Előfizető ára 15 korona. Könyvkeres-
kedők 10% kedvezményben részesülnek.

A *Földrajzi Közlemények* szerkesztőségének címe: VIII., Sándor-utca 8.

A pénzküldeményeket erre a címre kérjük: *Magyar Földrajzi Társaság*, Budapest, VIII., Sándor-utca 8.

A Társaság hivatala és könyvtára Budapesten, VIII., Sándor-utca 8.
sz. a. van. A titkár itt található (ünnepeket s július—augusztus hónapokat
kivéve) minden csütörtökön délután 4—6-ig és szombaton 5—6-ig.

A lakcím változását méltóztassék tudatni a titkárral.

A Földrajzi Társaság tagjainak nyújtott kedvezmények.

1. A M. Földrajzi Intézet R. T. összes kiadványait 10% ár-
engedménnyel kapják, ha a titkárság útján rendelik meg.

2. A cs. és kir. szab. Kassa-Oderbergi vasúton a Társulat
tagjai féláron utazhatnak, ha kérvényüket a Társulat elnökségénél
tagság-igazoló záradékkal láttatják el.

3. A Balaton-Bizottság összes kiadványait a tagok féláron kapják
a titkárság útján.

4. A Magyar Földrajzi Társaság Könyvtárában megjelent mun-
kákat a tagok 25% kedvezménnyel kapják, ha a titkárság útján
rendelik meg.

A *Földrajzi Közlemények* idegen nyelvű kiadásának előfizetési
ára hazai tagjainknak 2 korona.

8-72

FÖLDRAJZI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTIK

BÁTKY ZSIGMOND és LITTKE AURÉL.

✠✠✠ XLVII. KÖTET. — I—X. FÜZET. ✠✠✠

Tartalom :

Lóczy Lajos, idősb dr. : Gróf Széchenyi Béla emlékezete	1
Kogutowicz Károly dr. : Állami Térképíró és Földleíró Intézet	14
Cholnoky Jenő dr. : A kolozsvári Feleki-hegy	32
Apróbb közlemények	41
Irodalom	50
Társasági ügyek	56
Megjegyzések az 1918. évfolyam VII.—X. füzetéhez	70
A szerkesztők köszönete	72

BUDAPEST, 1919.

KIADJA A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG.

BULLETIN

DE LA

SOCIÉTÉ HONGROISE DE GÉOGRAPHIE

REDIGÉ PAR ZS. de BÁTKY et A. LITTKE.

TOME XLVII.

I—X. FASCICULE.

Le Bulletin de la Société Hongroise de Géographie paraît sous le titre „Földrajzi Közlemények“ (Communications Géographiques) en dix livraisons par an et en langue hongroise. Chaque année paraît aussi une édition internationale qui in extenso ou sommairement fait connaître en traduction française, allemande, anglaise, italienne ou latine les principaux articles et les communications de l'édition hongroise.

Megjelenik évenként 10 füzetben.

Tagjainkhoz !

1. A Magyar Földrajzi Társaság a hosszú háború és az azt követő válságos idők következtében igen nehéz anyagi helyzetbe jutott. A mellett, hogy Közleményeink kiadási költségei óriási mértékben emelkedtek, tagdíjaink már két év óta alig folynak be.

Nemzetünk létérdeke, hogy a súlyos megpróbáltatások dacára is szellemi főlényünket a szomszédos népekkel szemben továbbra is megőrizzük és a nemzetközi tudományosságban kiküzdött helyzetünket ne adjuk fel. Ezt pedig csak úgy tudjuk elérni, ha az intelligens magyar társadalom áldozatkészséggel siet tudományos intézményeink megmentésére.

Ennélfogva azzal a kérelemmel fordulunk t. Tagjainkhoz, hogy tagdíjaikat és tagdíjhátralékaikat szíveskedjenek mielőbb befizetni. Minthogy pedig a jelenlegi évi 15 K tagsági díj a kiadás mai költségeihez képest elenyészően csekély, szíveskedjenek tagdíjaikat önkéntes adományokkal kiegészíteni és ismerőseik körében a Társaságunk iránti érdeklődés felkeltésével odahatni, hogy minél több új tagot nyerjünk. Társaságunk csak ily körülmények között lesz képes tagjaink érdekeit kielégíteni és tudományos hivatását betölteni.

2. Minden külön értesítés helyett tudatjuk továbbá, hogy Társaságunk folyó évi rendes tisztújító közgyűlését 1920 május 20.-án, csütörtökön d. u. 6 órakor tartja a Magyar Kir. Természettudományi Társulat üléstermében (VIII., Eszterházy-u. 16. I. em.)

Budapest, 1920 március hó.

Az elnökség.

FÖLDRAJZI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI

FODOR FERENC D^R.

—✠— XLVIII. KÖTET. — I—V. FÜZET. —✠—

Tartalom :

† Lóczy Lajos	1
Szerkesztő előszava	2
Elnöki megnyitó	3
Titkári jelentés	9
Kéz Andor: Néhány szó az oázisok pusztulásához	14
Jelentés a Balatonbizottság 1918. és 1919. évi munkálkodásáról	16
Jelentés „A Magyar Szent Korona Országai“ c. műről	18
Számadások	19
Apróbb közlemények	24
Földrajzi érdekességű események	25
Irodalom	25
Társasági ügyek	28

BUDAPEST, 1920.

KIADJA A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG.

BULLETIN

DE LA

SOCIÉTÉ HONGROISE DE GÉOGRAPHIE

REDIGÉ PAR FRANÇOIS FODOR.

TOME XLVIII.

I—V. FASCICULE.

Le Bulletin de la Société Hongroise de Géographie paraît sous le titre „Földrajzi Közlemények“ (Communications Géographiques) en dix livraisons par an et en langue hongroise. Chaque année paraît aussi une édition internationale qui in extenso ou sommairement fait connaître en traduction française, allemande, anglaise, italienne ou latine les principaux articles et les communications de l'édition hongroise.

Megjelenik évenként 10 füzetben.

A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG

tisztikara és választmánya az 1920. évi közgyűlés után.

TISZTELETBELI ELNÖKÖK:

Dr. ERŐDI H. BÉLA
udv. tanácsos, ny. főigazgató.

Dr. HAVASS REZSŐ
udv. tanácsos.

ELNÖK:
CHOLNOKY JENŐ dr.
egyetemi tanár.

ALELNÖKÖK:
Jordán Károly dr., **Prinz Gyula dr.,** **Thirring Gusztáv dr.**
egyet. tanár. a főv. Stat. Hiv. igazgatója.

FŐTITKÁR:
gróf Teleki Pál dr.
miniszterelnök.

TITKÁR
Hézszer Aurél dr.
f. keresk. isk. tanár.

PÉNZTÁROS:
Marczell György
met. int. adjunktus.

KÖNYVTÁROS:
Fodor Ferenc dr.
egyetemi m. tanár.

Választmányi tagok:

- Bátky Zsigmond dr.,**
muzeumi osztályigazgató.
- Bezdek József dr.,**
főgimn. tanár.
- Erődi Kálmán dr.,**
főv. leánygimn. igazg., főv. szakf.
- Fest Aladár,**
kir. tanácsos, főigazgató.
- Gonda Béla,**
ny. min. tanácsos, a Magyar Adria
Egyesület elnöke.
- Györffy István dr.,**
muzeumi ig., tanár
- Halász Gyula.**
- Harkányi Béla báró, dr.,**
főrendiházi tag, egyet. m. tanár.
- Ilosvay Lajos dr.,**
ny. államtitkár, műegyetemi tanár.
- Kemény György dr.,**
muzeumi ör.
- Kogutowicz Károly dr.,**
polgárisk. tanárképző főisk. tanár.
- Kőrösi Albin,**
főgimn. tanár.
- Lasz Samu dr.,**
ny. főgimn. igazgató.
- Littke Aurél dr.,**
a polgárisk. tanárk. főisk. tanára.
- Lócy Lajos dr.,**
egyet. m. tanár.
- Makay Béla dr.,**
h. államtitkár.
- Milleker Rezső dr.,**
egyetemi tanár
- Nopcsa Ferenc báró, dr.**
- Papp Károlyné Balogh Margit dr.,**
leánygimnáziumi tanár.
- Pécsi Albert dr.,**
f. keresk. isk. tanár.
- Pompéry Elemér dr.,**
min. tanácsos, szabadalmi bíró.
- Réthly Antal dr.,**
meteor. intézeti asszisztens.
- Róna Zsigmond dr.,**
kir. tanácsos, a meteor. intézet
igazgatója.
- Schafarzik Ferenc dr.,**
műegyetemi tanár.
- Schréter Zoltán dr.,**
m. kir. főgeológus.
- Steiner Lajos dr.,**
meteor. int. adjun., egyet. m. tanár
- Strömpl Gábor dr.,**
egyetemi adjunktus.
- Treitz Péter,**
m. kir. főgeológus.
- Vargha György dr.,**
főgimn. tanár.
- Wodianer Artur,**
udv. tanácsos, a Franklin Társ. ig.

FÖLDRAJZI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI

FODOR FERENC DR.

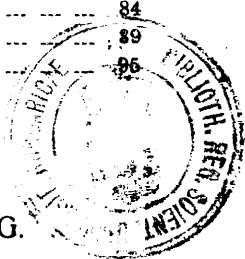
→ ❖ XLVIII. KÖTET. — VI—X. FÜZET. ❖ ←

Tartalom :

Cholnoky Jenő dr. : Lóczy Lajos életrajza	33
Lóczy Lajos irodalmi működése	75
Lóczy Lajos dr. : Nyugatszerbiai tanulmányútam	82
Apróbb közlemények	84
Irodalom	89
Társasági ügyek	96

BUDAPEST, 1920.

KIADJA A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG.

BULLETIN

DE LA

SOCIÉTÉ HONGROISE DE GÉOGRAPHIE

REDIGÉ PAR FRANÇOIS FODOR.

TOME XLVIII.

VI—X. FASCICULE.

Le Bulletin de la Société Hongroise de Géographie paraît sous le titre „Földrajzi Közlemények” (Communications Géographiques) en dix livraisons par an et en langue hongroise. Chaque année paraît aussi une édition internationale qui in extenso ou sommairement fait connaître en traduction française, allemande, anglaise, italienne ou latine les principaux articles et les communications de l'édition hongroise.

Megjelenik évenként 10 füzetben.

A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG

tisztikara és választmánya az 1920. évi közgyűlés után.

TISZTELETBELI ELNÖKÖK:

Dr. ERŐDI H. BÉLA
udv. tanácsos, ny. főigazgató.

Dr. HAVASS REZSŐ
udv. tanácsos.

ELNÖK:
CHOLNOKY JENŐ dr.
egyetemi tanár.

ALELNÖKÖK:
Jordán Károly dr.,
Prinz Gyula dr.,
Thirring Gusztáv dr.
egyet. tanár. a főv. Stat. Hiv. igazgatója.

FŐTITKÁR:
gróf Teleki Pál dr.
miniszterelnök.

TITKÁR
Hézszer Aurél dr.
f. keresk. isk. tanár.

PÉNZTÁROS:
Marczell György
met. int. adjunktus.

KÖNYVTÁROS:
Fodor Ferenc dr.
egyetemi m. tanár.

Választmányi tagok:

1. **Bátky Zsigmond dr.,**
muzeumi osztályigazgató.
2. **Bezdek József dr.,**
főimn. igazgató.
3. **Erődi Kálmán dr.,**
főv. leánygimn. igazg., főv. szakf.
4. **Fest Aladár,**
kir. tanácsos, főigazgató.
5. **Gonda Béla,**
ny. min. tanácsos, a Magyar Adria
Egyesület elnöke.
6. **Győrfly István dr.,**
muzeumi ig., tanár
7. **Halász Gyula.**
8. **Harkányi Béla báró, dr.,**
főrendiházi tag, egyet. m. tanár.
9. **Ilosvay Lajos dr.,**
ny. Államtitkár, műegyetemi tanár.
10. **Kemény György dr.,**
muzeumi ör.
11. **Kogutowicz Károly dr.,**
polgárisk. tanárképző főisk. tanár.
12. **Kőrösi Albin,**
főimn. tanár.
13. **Lasz Samu dr.,**
ny. főimn. igazgató.
14. **Littke Aurél dr.,**
a polgárisk. tanárk. főisk. tanára.
15. **Lócy Lajos dr.,**
egyet. m. tanár.
16. **Makay Béla dr.,**
h. államtitkár.
17. **Milleker Rezső dr.,**
egyetemi tanár
18. **Nopcsa Ferenc báró, dr.**
19. **Papp Károlyné Balogh Margit dr.,**
leánygimnáziumi tanár.
20. **Pécsi Albert dr.,**
f. keresk. isk. tanár.
21. **Pompéry Elemér dr.,**
min. tanácsos, szabadalmi bíró.
22. **Réthly Antal dr.,**
meteor. intézeti asszisztens.
23. **Róna Zsigmond dr.,**
kir. tanácsos, a meteor. intézet
igazgatója.
24. **Schafarzik Ferenc dr.,**
műegyetemi tanár.
25. **Schréter Zoltán dr.,**
m. kir. főgeológus.
26. **Steiner Lajos dr.,**
meteor. int. adjun., egyet. m. tanár
27. **Strömpl Gábor dr.,**
egyetemi adjunktus.
28. **Treitz Péter,**
m. kir. főgeológus.
29. **Vargha György dr.,**
főimn. tanár.
30. **Wodianer Artur,**
udv. tanácsos, a Franklin Társ. ig.

Társadalomtu-
dományi és poli-
tikai szemle

HÚSZADIK SZÁZAD

Szerkeszti: JÁSZI OSZKÁR.

A Társadalomtu-
dományi Társa-
ság közlönye

Nagyobb és kisebb tanulmányok, szemlék és jegyzetek a szociológia, szociálpolitika, közgazdaságtan és a politika köréből. Gondos és gazdag könyvismertetési rovat.

Megjelenik havonként, egyelőre átlag 4 és fél ivnyi terjedelemben.

Előfizetési ára egész évre 36 korona, félévre 18 korona.

Mutatványszámot szívesen küld és előfizetéseket elfogad a kiadóhivatal Budapest, VI., Anker-köz 2. II. 4.

MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG.

Védnök:

FÜLÖP, SZÁSZ-COBURG ÉS GOTHA HERCEGE.

A Társaság tisztikara:

ELNÖK:

CHOLNOKY JENŐ dr.

egyetemi tanár.

ALELNÖKÖK:

báró Láng Boldizsár

vezérkari alezredes.

Papp Károly dr.,

egyetemi tanár.

Thirring Gusztáv dr.

a f. v. Stat. Hiv. igazgatója.

FŐTITKÁR:

gróf Teleki Pál dr.

a M. T. Akadémia lev. tagja,
a M. Földr. Intézet R. T. elnöke.

TITKÁR

KÖNYVTÁROS:

Hézsér Aurél dr.

középisk. tanár.

PÉNZTÁROS:

Marczell György

met. int. adjunktus.

ÜGYÉSZ:

Választmányi tagok:

Bátky Zsigmond dr., n. múz. igazgató ör.
Bogdánfy Ödön, műszaki tanácsos, mű-
egyet. rk. tanár.

Farkasfalvi Imre, az orsz. stat. hiv. nyug.
könyvtárnoka.

Fest Aladár, kir. tan., főigazgató.

Gonda Béla, ny. min. tanácsos, a M.
Adria-Egyesület elnöke.

Gubányi Károly, mérnök.

Halász Gyula.

Harkányi Béla báró, dr., főrendiházi tag.

Hopp Ferenc.

Ilosvay Lajos dr., műegyetemi tanár.

Kogutowicz Károly dr., a M. Földr. Int.
R. T. igazgatója.

Kőrösi Albin, főgimn. tanár.

László Samu dr., főgimn. tanár.

Littke Aurél dr., pedagógiai tanár.

Makay Béla dr., min. tanácsos.

Milleker Rezső dr., egyet. tanár.

Pécsi Albert dr., felső keresk. isk. tanár.
Pompéry Elemér, min. tanácsos, szab-
dalmi bíró.

Pósta Béla dr., egyetemi tanár.

Prinz Gyula dr., egyetemi m. tanár, polg.
isk. tanítónőképző-int. tanár.

Réthly Antal dr., met. int. asszisztens.

Róna Zsigmond dr., a Meteorológiai Int.
igazgatója.

Schafarzik Ferencz dr., műegyet. tanár.

Schréter Zoltán dr., m. kir. geologus.

Steiner Lajos dr., meteorológiai int. ad-
junktus.

Strömpl Gábor dr., egyet. tanársegéd.

Szontagh Tamás dr., udv. tan., a Földtan-
Intézet aligazgatója.

Treitz Péter, m. kir. főgeologus.

Vargha György dr., főgimn. tanár.

Wodianer Artur udv. tan., a Frankl. Társ.
igazgatója.

A pénztáros hivatalos órái:

csütörtök d. u. 4—6-ig.

A titkár és könyvtáros hiva-
talos órái: csütörtök d. u. 4—6,
szombat d. u. 5—6.

Pályázat ifjúsági földrajzi olvasmányokra.

1. A Magyar Földrajzi Társaság 40 éves fennállása alkalmával Farkasfalvi Kornél áll. főreáliskolai tanár, a Társaság rendes tagja, 1911 december havában 1000 koronás alapítványt tett, melyet 1913 júniusában, valamint 1917 július havában újabb 1000—1000, 1918 december havában 2000, 1920 február havában pedig 5000 K.-val 10.000 K.-ra egészített ki, azzal a rendeltetéssel, hogy ez az összeg „Farkasfalvi Kornél-alapítvány” címén kezeltesse a kamatai a földrajzi ismeretek terjesztését szolgáló ifjúsági olvasmányok jutalmazására fordítottassanak.

2. Az alapítvány kamatai 3—3 évenként ismétlődő pályázat alapján ítéltetnek oda. Jelen esetben a múlt pályázat eredménytelen volta miatt a régebbi alapítványi összegnek, 3000 K.-nak hat évi és a későbbi 2000 K összegnek két évi kamatai (mintegy 600 K) fordítatnak a nyertes pályamunka jutalmazására.

3. Jelen pályázatunkra a pályamunkák beadásának határideje 1920 december 31.-e.

4. A jelíges pályamunkák a Magyar Földrajzi Társaság elnökségéhez adandók be. A pályázat titkos.

5. A pályamunkák megbírálására a Magyar Földrajzi Társaság választmánya 3 választmányi tagból álló bizottságot küld ki.

6. A pályázat sorsáról a bíráló-bizottság 1921 március 1.-éig dönt. A pályadíj meg nem osztható, ha azonban a pályaművek egyike sem üti meg a mértéket, a pályadíj kiadása megtagadható.

7. A pályázat eredménye a Földrajzi Közlemények 1921 évi egyik számában fog közzététetni. A pályadíj átadása az 1921. évi közgyűlésen történik.

8. A nyertes pályamunka, amennyiben nyomtatásban kiadatik, címlapján a következő feliratot viselheti: „A Magyar Földrajzi Társaság Farkasfalvi Kornél alapjából jutalmazott pályamunka.”

9. A nyertes pályamunka 1922 végéig az alapító rendelkezésére áll. Ha azonban ezen idő alatt nyomtatásban ki nem adja, tulajdonjoga visszaszáll a pályázóra. A többi pályamunka a pályázók tulajdonában marad és legkésőbb 1921 június hó 30.-áig visszadandó. Átvehetők a titkártól.

10. A pályamunkák kívánatos terjedelme négy nyomtatott ív, a Földrajzi Közlemények alakjában, garmond szedéssel. Esetleges illusztrációk és térképek a munkálat előnyére szolgálnak. Elsősorban magyar tárgyú pályaművek jutalmaztatnak.

Budapest, 1920 március hó.

A Magyar Földrajzi Társaság választmánya.

Tagjaink figyelmébe!

1. Ismételten kérjük t. tagjainkat, hogy tagdíjaikat és tagdíj-hátralékaikat szíveskedjenek mielőbb beküldeni. Minthogy pedig tagdíjainkat -- különösen középosztálybeli tagjaink érdekeire való tekintettel -- a változott viszonyoknak megfelelőleg nem emeltük fel, tisztelettel kérjük tagjainkat, hogy *önkéntes* adományaikkal, vagy pedig adományok gyűjtésével, új tagok (rendes, alapító, pártfogó) szerzésével szíveskedjenek Társulatunknak segítségére lenni. A rendkívül súlyos anyagi viszonyok közé jutott magyar tudományosság megmentéséről van szó, amely csak a kultúra iránt fogékony és áldozatkész magyar társadalom támogatása mellett érhető el.

2. Felkérjük t. tagjainkat, hogy címváltoztatásaikat idejekorán tudassák a titkárral, mert a bejelentés elmulasztása következtében elveszett füzetekért felelősséget nem vállalunk. Reklamációk egy évre visszamenőleg díjtalanul eszközöltetnek, régebbi évfolyambeli füzetekért egyenként 3 K fizetendő.

3. A „Földrajzi Közlemények“ régebbi évfolyamai 30 kor. előzetes beküldése ellenében (a szállítás költsége beleértve) rendelhető meg.

4. A „Balaton-Bizottság“ eddig megjelent összes kiadványai 600 koronáért rendelhetők meg a titkárságnál.

5. Felkérjük ama tagjainkat, hogy akik *szakuléseink* iránt érdeklődnek s azokra meghívót óhajtanak, jelentsék azt be a titkárnak.

6. Akik a Társaság könyvtárából könyvet kölcsönöztek ki, szíveskedjenek azt a könyvtár rendezése miatt a hivatalos órák alatt haladéktalanul beszołgáltatni.

Tagtársainkhoz !

1. Tudatjuk t. Tagtársainkkal, hogy f. évi rendes közgyűlésünket május 12.-én d. u. 6 órakor fogjuk a Kir. Magyar Természettudományi Társulat üléstermében megtartani. (VIII., Eszterházy-u. 16. I. em.)

2. Felkérjük mindazon Tagtársainkat, akik Társaságunk sorsát lelkükön viselik, hogy tagdíjaik pontos beküldésével, önkéntes adományaikkal, új tagok és adományok gyűjtésével szíveskedjenek válságos anyagi viszonyok között lévő Társaságunk segítségére sietni.

3. A Földrajzi Közlemények régebbi évfolyamai 30 kor. előzetes beküldése ellenében, a Balaton Bizottság eddig megjelent kiadványai pedig 600 K-ért rendelhetők meg a Titkárságnál.

